

Projektet Säkerhetspolitik och NBC-vapen 2000-2005

Nedan listas ett urval av skrifter där FOI Försvarsanalys projekt medverkat under åren 2000-2005. Därutöver har projektet publicerat reserapporter och Memon, skrivit i nationella och internationella tidskrifter samt medverkat i internationella bokprojekt. Projektet har också bidragit till tvärvetenskaplig forskning inom FOI.

Jenny Clevström, Lena Norlander, Wilhelm Unge, *Rysk toxin- och bioregulatorkompetens*, Användarrapport FOA-R--00-01703-170—SE, december 2000.

John Rydqvist, *Robotförsvar som symbol och vapen – ABM, NMD och TMD i USA och Ryssland*, Användarrapport FOI-R— 0072—SE, april 2001.

Pål Jonson, *Indiens väpnade styrkor och kärnvapenprogram*, Reserapport FOI-R—0164—SE, juli 2001.

Gunnar Arbman, Göran Danielson, Ingemar Dörfer, John Rydqvist, Lars Stenholm, Wilhelm Unge, Lars Wigg, *Ryskamerikanska kärnvapenrelationer – Förändring och kontinuitet*, Användarrapport FOI-R--0113—SE, september 2001.

Stefan Forss, "Rysslands kärnvapenstyrkor", *Strategiskt Forum*, nr. 7, januari 2001, (FOI Memo 01-721/S)

Anders Axelsson, Pål Jonson, Anders Lindblad, Lena Norlander, Anders Norqvist, Wilhelm Unge, Lars Wigg, *Indian and Pakistani Weapons of Mass Destruction in a Security Policy Context: A Comparative Analysis of Capabilities, Objectives and Consequences*, Användarrapport FOI-R--0437—SE, mars 2002.

Wilhelm Unge, "Terrorister och massförstörelsevapen" i *Uppföljningsstudie av terrorattacken mot WTC/Pentagon 11 september 2001 och dess konsekvenser*, Bo Ljung (red.), Användarrapport FOI-R—0471—SE, april 2002.

Ingemar Dörfer, *Ballistic Missile Defense: Det amerikanska programmet – Säkerhetspolitiska konsekvenser*, Vetenskaplig rapport FOI-R—0472—SE, april 2002.

Wilhelm Unge, *Common ground for the Use of Force in US and EU Counterproliferation Strategies*, STYX-seminariet Helsingfors, 4 september 2003, FOI-S--1104—SE, 2003.

Jenny Clevström, Roger Roffey, Wilhelm Unge, Kristina Westerdahl, *Support to Threat Reduction of the Russian Biological Weapons Legacy - Conversion, Biodefence and the Role of Biopreparat*, Användarrapport FOI-R--0841—SE, april 2003.

Gunnar Arbman, Göran Danielson, Ingemar Dörfer, John Rydqvist, Wilhelm Unge, Lars Wigg, *Kärnvapenmakten Kina: Globala och regionala aspekter*, Användarrapport FOI-R--0976—SE, oktober 2003.

Anders Lindblad, Lena Norlander, Magnus Normark, John Rydqvist, Wilhelm Unge, Louise Waldenström, Kristina S. Westerdahl, *Russian Biological and Chemical Weapons Capabilities: Future Scenarios and Alternatives of Actions : Report 1*, Användarrapport FOI-R—1561—SE, januari 2005.

Wilhelm Unge och Hans Furustig, *Irakiska massförstörelsevapen och vilseledning: "The Currently Accurate, Full, and Complete Declaration"*, Användarrapport FOI-R--1840—SE, november 2005.

John Rydqvist m.fl., *Threshold States in East Asia: Strategy and Nuclear proliferation*, kommande (2006).

Kontaktperson: John Rydqvist (john.rydqvist@foi.se) eller tel. 08- 555 031 22.
Beställningar kan göras till: Christina Bergström (chrber@foi.se) och tel. 08-555 030 51.

FOI är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1350 anställda varav ungefär 950 är forskare. Detta gör organisationen till Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömningen av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

IRAKISKA MASSFÖRSTÖRELSEVAPEN OCH VILSELEDNING

“The Currently Accurate, Full, and Complete Declaration”

WILHELM UNGE OCH HANS FURUSTIG

FOI
Totalförsvarets forskningsinstitut
Försvarsanalys

Tel: +46-8-555 030 00
Fax: +46-8-555 031 00

www.foi.se

FOI-R--1840--SE
ISSN 1650-1942 November 2005

Försvarsanalys

IRAKISKA MASSFÖRSTÖRELSEVAPEN OCH VILSELEDNING

“The Currently Accurate, Full, and Complete Declaration”

Wilhelm Unge och Hans Furustig

Utgivare FOI - Totalförsvarets forskningsinstitut Avdelningen för Försvarsanalys	Rapportnummer, ISRN FOI-R--1840--SE	Klassificering Användarrapport
	Forskningsområde 1 Forskning för regeringens behov	
	Månad, år November 2005	Projektnummer A1107
	Delområde 11 Försvarsforskning för regeringens behov	
	Delområde 2 Säkerhetspolitik och NBC-vapen	
Författare/redaktör Wilhelm Unge Hans Furustig	Projektledare John Rydqvist	
	Godkänd av Jan-Erik Rendahl	
	Uppdragsgivare/kundbeteckning Försvarsdepartementet	
	Tekniskt och/eller vetenskapligt ansvarig Wilhelm Unge	
Rapportens titel Irakiska massförstörelsevapen och vilseledning: ”The Currently Accurate, Full, and Complete Declaration”		
Sammanfattning <p>För att bevara och utveckla kompetensen avseende massförstörelsevapen (MFV) genomförde Saddam Husseins regim under årtionden olika former av <i>systematisk vilseledning</i>, inriktad mot långsiktiga åtgärder med döljande och avledande effekt. De vilseledande åtgärderna samordnades av en särskild organisation i linje med en överordnad vilseledningsplan. Vilseledningen omfattade politiska, diplomatiska kommersiella, tekniska, informationsanknutna och ekonomiska åtgärder för att invägga omvärlden i säkerhet, bluffa och skapa tid till förfogande genom fejkad policy och avtalsbrott.</p> <p>Från början av 1970-talet och fram till 1991 lyckades Irak dölja sin verkliga kapacitet med resultatet att omvärlden <i>underskattade</i> landets MFV-utveckling. Från ungefär mitten av 1990-talet ändrades Iraks strategiska målsättning från att utveckla en status som regional stormakt med innehav av MFV till att få FN:s sanktioner hävda. Under denna period syftade den irakiska vilseledningen till att överdriva Iraks MFV-kapacitet för att avskräcka ärkerivalen Iran med resultatet att omvärlden <i>överskattade</i> Saddams MFV-utveckling. Men ekvationen att samarbeta med UNMOVIC och IAEA för att få sanktionerna hävda och samtidigt få Iran och omvärlden att tro på en substantiell kvarvarande MFV-förmåga var olöslig. Samtidigt som den irakiska vilseledningen skapade en falsk bild av <i>kapaciteten</i> och fördröjde omvärldens beslutsprocesser bidrog den också till säkerhetspolitisk osäkerhet i regionen, en osäkerhet som bl.a. avsåg Iraks <i>intentioner</i> och som var till Iraks nackdel. Från att från början ha stått i överensstämmelse med den nationella strategiska målsättning kom vilseledningen i konflikt med densamma, vilket ledde till regimens fall.</p>		
Nyckelord Irak, massförstörelsevapen, kärnvapen, biologiska vapen, kemiska vapen, vilseledning, IAEA, UNSCOM, UNMOVIC, FN, USA, Storbritannien		
Övriga bibliografiska uppgifter	Språk Svenska	
ISSN 1650-1942	Antal sidor: s. 71	
Distribution enligt missiv	Pris: Enligt prislista	

Issuing organization FOI – Swedish Defence Research Agency Defence Analysis Division	Report number, ISRN FOI-R--1840--SE	Report type User report
	Programme Areas 1 Research for the Government	
	Month year November 2005	Project no. A1107
	Subcategories 11 Defence Research for the Government	
	Subcategories 2 Security Policy and WMD	
Author/s (editor/s) Wilhelm Unge Hans Furustig	Project manager John Rydqvist	
	Approved by Jan-Erik Rendahl	
	Sponsoring agency Ministry of Defence	
	Scientifically and technically responsible Wilhelm Unge	
Report title (In translation) Iraqi WMD and Deception: “The Currently Accurate, Full, and Complete Declaration”		
Abstract <p>Saddam Hussein's regime for several decades engaged in <i>systematic deception</i> with the objective to conceal its buildup of a WMD capability and deceive the international community about its strategic intentions. All deception activities were coordinated by a special organisation and in accordance with an overall deception plan. The plan included political, diplomatic, commercial, technical, information-related and economic measures to make the world believe in Iraq's peaceful intentions, to bluff and to create time for furthering its WMD efforts by faking policies and violating treaties. From the beginning of the 1970s and up till 1991 Iraq succeed in concealing its true WMD capacity with the result that the international community <i>underestimated</i> it. From around the mid-1990s Saddam, pressured by internal sanctions, changed the national strategic objective from developing a WMD capacity to getting rid of the sanctions. During this period the Iraqi deception exaggerated the country's WMD capacity with the aim of deterring the archrival Iran. The result was that the international community <i>overestimated</i> the Iraqi WMD capacity. But, the equation of cooperating with the UN to get the sanctions lifted while at the same time making the world believe in a substantial residual WMD capacity was insoluble in the end. Even though Iraq's deception created a false picture of its <i>capacity</i> and delaying the decisionmaking process of the international community, it also, to a large degree, contributed to uncertainty in the security policy arena of the region, an uncertainty regarding Iraq's <i>intentions</i>. And this was clearly to Baghdad's disadvantage. In essence, whereas the deception plan up till 1990 can be said to have been coherent with the overall national strategy it came into conflict with the same after the mid-1990s. This in turn resulted in the downfall of the regime.</p>		
Keywords Iraq, weapons of mass destruction, nuclear weapons, biological weapons, chemical weapons, deception, IAEA, UNSCOM, UNMOVIC, UN, USA, Great Britain		
Further bibliographic information	Language Swedish	
ISSN 1650-1942	Pages p. 71	
	Price acc. to pricelist	

FÖRORD

I april 2003 publicerade FOI Försvarsanalys rapporten *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*. I kapitlet om de irakiska massförstörelseprogrammen fanns en utfästelse om att en separat analys skulle ägnas åt Iraks mycket omfattande åtgärder att dölja sina program för massförstörelsevapen (MFV) och produktionskapaciteten, att sedan 1991 obstruera FN-inspektörernas arbete och upprepade försök att kringgå FN:s sanktioner och i lönnedom anskaffa teknologi för framställning av MFV.¹ Föreliggande rapport fullgör denna utfästelse.

Den behandlar ett område som är relativt dåligt utforskat, nämligen olika aktörers vilseledande åtgärder för att dölja sina program för MFV. Att sådan strategisk vilseledning har säkerhetspolitiska konsekvenser torde stå klart för var och en som följde Irakkrisen 2002-2003.

Rapporten har två syften. För det första analyseras Iraks vilseledning sedan 1980 för att dölja sina MFV-program. Bedömningar av Iraks MFV-förmåga redovisas. Eventuell amerikansk-brittisk vilseledning avseende Iraks MFV studeras inte i denna rapport, även om den kommenteras och samverkans effekter dem emellan berörs. Innehållet i de amerikanska vapeninspektörernas (*Iraqi Survey Group*) slutrapport, som publicerades hösten 2004, redovisas kortfattat.

För det andra försöker rapporten återföra debatten till att handla om dem som bryter mot internationella avtal avseende MFV. Efter Irakkriget 2003 har USA och Storbritannien hamnat på de anklagades bänk eftersom man inte hittade några MFV, vilka var det angivna skälet till att Irak invaderades. Detta är olyckligt eftersom det polariserar debatten allt medan t.ex. Iran och Nordkorea fortsätter sin utveckling av MFV med metoder som liknar de irakiska.

Projektledaren uttrycker sitt stora tack till Hans Furustig, tidigare mångårig medarbetare vid FOI och en av Sveriges ledande experter på vilseledning. Hans har stått för huvuddelen av systematiseringen av materialet och analysen av den irakiska vilseledningens olika vindlingar. Wilhelm Unge har satt in denna analys i ett sammanhang i den pågående NBC-forskningen vid FOI. Författarna uttrycker också sitt stora tack till ansvarig chef på HKV MUST som lät HKV Sök hjälpa till med materialinsamlingen.

Författarna uttrycker sin stora tacksamhet till Ingrid Fängmark vid FOI NBC-skydd som på ett mycket förtjänstfullt sett granskat rapporten. Ingrid Fängmark var synnerligen väl lämpad som granskare eftersom hon år 2002-2003 arbetade vid UNMOVIC i New York som chef för den grupp som analyserade Iraks kemvapenansträngningar. Författarna riktar också ett tack till Lena Oliver vid Institutionen för kärnvapenfrågor och detektion som granskat de i rapporten förekommande bedömningarna av Iraks nukleära förmåga vid olika tidpunkter, Lena Norlander vid Institutionen för hotbedömning som särskilt granskat utsagorna om Iraks biologiska förmåga samt Anders Norqvist, chefen för Institutionen för Hotbedömning. Eventuellt har även författarna någonstans blivit vilseledda varför de tar på sig ansvaret för eventuella kvarvarande felaktigheter och oklarheter.

John Rydqvist
Säkerhetspolitik och NBC-vapen
Projektledare

¹ *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, Bo Ljung (red.), FOI-R—0852—SE, april 2003, s. 19 (fotnot 20).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	5
SAMMANFATTNING.....	9
1. UPPGIFT OCH DEFINITIONER.....	13
1.1 Motiv för studien.....	14
1.2 Avgränsningar.....	16
2. METOD.....	19
2.1 Informationsmässig rundgång?.....	19
2.2 Källornas amerikanska slagsida – ett hanterbart problem.....	20
2.3 Vilsledningens osäkerhetsprincip.....	22
2.4 Argumentation ad hominem.....	22
3. IRAKS VILSELEDNING OM MASSFÖRSTÖRELSEVAPEN.....	25
3.1 Vilsledning i anslutning till Irankriget 1980-1988.....	26
3.2 Vilsledning i anslutning till Gulfkriget 1990-91.....	27
3.3 Vilsledning under FN-inspektionerna 1991-1998.....	29
3.4 Vilsledning före och under UNMOVIC 1998 – mars 2003.....	34
3.5 Patteläge i FN – Skeendet november 2002-mars 2003.....	38
3.6 Var kriget rättfärdigt?.....	41
4. ”FACIT” – IRAQI SURVEY GROUP.....	43
4.1 Saddams strategiska avsikter och vilsledning.....	44
4.2 Finansiering av regimens strategiska avsikter.....	46
4.3 Övrigt.....	48
5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	49
5.1 Effekten av Iraks vilsledning.....	49
5.2 Irakisk vilsledning kring sitt innehav av MFV.....	51
5.3 Konceptuella problem, olika tolkningar och begreppsförvirring.....	53
5.4 Något om amerikansk-brittisk vilsledning avseende Iraks MFV.....	55
5.5 Deceptörens handlingsutrymme måste minskas i framtiden.....	56
6. FÖRSLAG TILL FORTSATT ARBETE.....	59
BILAGA 1. IRAKS FAKTISKA MFV-FÖRMÅGA.....	61
REFERENSER.....	67
FN-dokument.....	67
Andra officiella dokument.....	67
Litteratur.....	68
Rapporter och PM.....	68
Tidskrifter.....	69
Media (dagstidningar, TV, radio, pressmeddelanden).....	70
Internet.....	70
Personliga källor.....	70
FÖRKORTNINGSORDLISTA.....	71

SAMMANFATTNING

Ingen av Iraks vapendeklarationer uppfyllde någonsin kraven på att vara fullständig, komplett eller exakt, vilket av FN:s Säkerhetsråd (resolution 1441 hösten 2002) klassades som ”material breach”, dvs. skäl nog för väpnad intervention.

För att bevara och utveckla kompetensen avseende massförstörelsevapen (MFV) genomförde Saddam Husseins regim under årtionden olika former av *systematisk vilseledning*, inriktad mot långsiktiga åtgärder med döljande och avledande effekt. Samordningen av åtgärderna utövades av en särskild organisation i linje med en överordnad vilseledningsplan. De vilseledande åtgärderna kan hänföras till följande kategorier:

- Politiska och diplomatiska åtgärder för att invagga omvärlden i säkerhet, bluffa och skapa tid till förfogande genom fejkad policy och avtalsbrott.
- Kommersiella åtgärder vid anskaffning genom fragmenterade inköp, skenmottagare, mellanhänder, smuggling, förfalskning och brus.
- Tekniska åtgärder genom döljande av spår, försvårande av detektering, användning av produkter med dubbla användningsområden, förfalskning, maskering, vilseledande förändring i små steg.
- Ekonomiska åtgärder för döljande av finansiering och redovisning genom mutor, smuggling, olaglig finansiering.
- Informationsanknutna åtgärder i form av dold irakisk kunskapsuppbyggnad (civil personal med falska identiteter och besöksändamål spreds ut till olika länder för att försvåra för de övervakande organen att se helheten).
- Användande av täckhistorier: aldrig erkänna mer än nödvändigt och bortförklara eventuella FN-fynd och när definitiv bevisning förelåg hävda att det var bevis på en ny policy av öppenhet. Men ingen av Iraks "full and complete disclosures" var någonsin fullständig och sanningsenlig.
- Styrning av FN-inspektörerna i syfte att geografiskt avleda dem från inspektionsplatser och tidsmässigt minimera deras tid tillgänglig för inspektioner, exempelvis genom tidsödande program med för uppgiften underordnad betydelse (transport, vivre). Åtgärder syftades till att intimidera inspektörerna (hot, fysiska övergrepp, vandalisering av utrustning, avskräckande eldgivning m.m.).

Med vilseledning avses medvetna åtgärder som syftar till att ge vilseledningsobjektet (eller andra aktörer) en felaktig verklighetsuppfattning eller ett felaktigt beslutsunderlag i syfte att få honom att agera (eller inte agera) på ett för deceptörens avsikter gynnsamt sätt.

För att lyckas med vilseledning krävs ofta en kombination av åtgärder för att dölja det sanna och framhäva det falska. Lyckad vilseledning leder till falsk säkerhet, tidsfördröjning och/eller osäkerhet. Även misslyckad vilseledning leder som regel till tidsfördröjning eftersom analysbördan alltid faller på den vilseledde.

Fallet Irak är unikt eftersom inget land tidigare blivit utsatt för så inträngande och omfattande FN-inspektioner. Därtill kommer den unika möjlighet den av USA ledda koalitionen fick att under och efter kriget dokumentera och analysera såväl Saddam Husseins MFV-ansträngningar som hans vilseledning avseende Iraks MFV-kapacitet. Detta ger omvärlden en möjlighet att utvärdera de bedömningar avseende Iraks MFV-kapacitet som gjordes fram till den 20 mars 2003 då *Operation Iraqi Freedom* inleddes. Det ger också en möjlighet att verifiera den irakiska vilseledningen. Den bild som därvid framträder är delvis ny.

Från det att Irak startade sina offensiva MFV-program och fram till 1991 har de omgivits av *döljande* vilseledande åtgärder. Efter det första Gulfkriget vidtog Saddam initialt åtgärder för att dölja de rester av programmen som ännu inte upptäckts av FN. Men Saddam Hussein felbedömde FN:s uthållighet i upprätthållandet av inspektionerna och sanktionerna. Regimen kom därför med tiden att skifta sitt strategiska mål från vidmakthållandet av resterna av MFV-programmen till att bli av med FN-sanktionerna, som försvårade vidareutvecklingen av MFV-kapaciteten.

FN:s olja-mot-mat-program 1996 erbjöd Saddam Hussein den chans han behövde för att vitalisera sin ekonomi. Sanktionerna och olja-mot-mat-programmet kringgicks med hjälp av korrupta regeringar, utländska företag och internationella organisationer (inkl. FN). Det anmärkningsvärda är den grad till vilken världssamfundets övervakare FN lät sig korrumpas, inkl. chefen för olja-mot-mat-programmet. Saddam räknade särskilt med att Ryssland, Kina och Frankrike skulle stödja Iraks ansträngningar att underminera FN:s sanktioner. Att korrupta regimer som den ryska i strid med FN:s embargo smugglade vapen till Irak torde vara mindre uppseendeväckande för initierade bedömare. Olyckligt nog för Frankrike (och Tyskland) som tog den ”fredsölskande stormaktens” sida i kampen mot USA m.fl. tycks en tidigare fransk utrikesminister vara en av dem som mot irakisk betalning arbetade för att häva FN:s sanktioner.

USA-koalitionens vapeninspektörer, *Iraqi Survey Group*, anger att ca 11 miljarder USD passerade utanför FN:s kontroll från början av 1990-talet till mars 2003. Dessa pengar användes för att stärka regimens säkerhet, konventionell upprustning och viss MFV-relaterad verksamhet, bl.a. inköp av produkter med dubbla användningsområden, högre löner för MFV-forskare för att dessa skulle stanna i Irak och investeringar i universitetsforskning med potentiell betydelse för framtida MFV-ansträngningar. Samtidigt som olja-mot-mat-programmet delvis gjorde civilbefolkningens dagliga liv något drägligare gav det regimen en möjlighet att stärka sin position och kunna lägga grunden för att i framtiden återuppta MFV-programmen.

För att bli av med sanktionerna var Saddam Hussein trots allt tvingad att samarbeta med IAEA och UNMOVIC för att verifiera sin avväpning. FN-inspektörerna kunde inte tillåtas hitta någonting som omöjliggjorde ett hävande av sanktionerna. Den restpost av MFV-aktiviteter som Irak kunde bibehålla i form av kunskaper, gömda dokument, något fåtal exemplar av utrustning för framtida vidareutveckling m.m. var därför av nöden mindre än omvärlden bedömde.

Samtidigt bestod hoten mot Irak, enligt Saddam. Iran var det allt överskuggande externa hotet, medan Israel och USA var av sekundär betydelse i Baghdads säkerhetspolitiska kalkyler. Därför ansåg Saddam att det var nödvändigt att i framtiden återuppta MFV-programmen, om än med annan inriktning och innehåll än tidigare, efter att sanktionerna hade hävts. Under tiden fanns emellertid, enligt Saddams uppfattning, ett stort behov av att upprätthålla en bild av Iraks förmåga på massförstörelseområdet. Ärkerivalen Iran fick till varje pris inte tillåtas veta hur liten Iraks restförmåga var. Detta ledde till irakisk vilseledning där *det falska framhävdes* i syfte att förstora Iraks MFV-kapacitet i omvärldens ögon. Samtidigt fortsatte de vilseledande åtgärderna för att dölja den illegala anskaffningen av produkter med dubbla användningsområden och vilseleda omvärlden avseende Saddams intentioner för framtiden.

Sammanfattningsvis kommer man till slutsatsen att Iraks döljande och framhävande vilseledningen rörande MFV under perioden mellan början av 1970-talet och 2003 avseende sin MFV-kapacitet varit relativt framgångsrik. Fram till 1991 lyckades Irak dölja sin verkliga kapacitet med resultatet att omvärlden *underskattade* landets MFV-utveckling. Under denna pe-

riod skapade den irakiska vilseledningen alltså falsk säkerhet. Från ungefär mitten av 1990-talet har den irakiska vilseledningen syftat till att framhäva Iraks MFV-kapacitet med resultatet att omvärlden *överskattade* landets MFV-utveckling. Under denna period skapade den irakiska vilseledningen i första hand osäkerhet och tidsfördröjning.

Men samtidigt som den irakiska vilseledningen skapade en falsk bild av *kapaciteten* och fördröjde omvärldens beslutsprocesser bidrog den samtidigt till säkerhetspolitisk osäkerhet i regionen, en osäkerhet som bl.a. avsåg Iraks *intentioner* och som var till Iraks nackdel. Eller med andra ord: vilseledningsplanen blev med tiden inkonsistent med den nationella strategiska planen i övrigt. Ekvationen att samarbeta med UNMOVIC och IAEA för att få sanktionerna hävda och samtidigt få Iran och omvärlden att tro på en substantiell kvarvarande MFV-förmåga var olöslig.

Nuvarande kontrollregimer är inte vattentäta. För att begränsa proliferatörers och deceptörers handlingsutrymme ytterligare krävs sannolikt att kontrollregimerna som utgångspunkt har att alla stater är skyldiga tills motsatsen har bevisats. Förekomst av vilseledning avseende MFV borde kunna likställas med innehav. Under krisen krävde USA att Irak skulle fatta och deklarerera ett formellt beslut om att avstå från MFV och ge FN obehindrat tillträde till samtliga (även icke-deklarerade) anläggningar. Medan Libyen parallellt med Irakkrisen gjorde just detta kunde landet bevisa att det nu hade gett upp sina MFV-aspirationer. Den irakiska vilseledningen (utan innehav) fällde i stället regimen.

1. UPPGIFT OCH DEFINITIONER

Denna studies uppgift består i att analysera systematisk irakisk vilseledning rörande massförstörelsevapen (MFV). Därvid är det erfarenheterna från kriget mot Iran 1980-88, Gulfkriget 1990-1991, vapeninspektionerna 1991-1998, perioden 1998-2002 utan FN-inspektioner, det militärt avslutade Irakkriget 2003 samt den efterföljande perioden med amerikanska MFV-inspektionerna i Irak som utgör det huvudsakliga underlaget, även om tillbakablickar på tidigare irakiskt agerande förekommer. Icke-statliga aktörer behandlas inte, även om de omnämns i vissa sammanhang. Det material som används är enbart öppen information. Vad författarna avser med vilseledning framgår av definitionerna nedan.

Med vilseledning avses medvetna åtgärder som syftar till att ge vilseledningsobjektet (eller andra aktörer) en felaktig verklighetsuppfattning eller ett felaktigt beslutsunderlag i syfte att få honom att agera (eller inte agera) på ett för deceptörens avsikter gynnsamt sätt.²

Med deceptör menas den som genomför vilseledning. Med vilseledningsobjekt avses den aktör som är föremål för vilseledningen. I denna studie är detta i huvudsak FN och dess organ, USA:s och Storbritanniens underrättelsetjänster m.fl. Uttrycket ”eller andra aktörer” kan till exempel avse media, som i mer eller mindre god tro förväntas förmedla tillrättalagda och missvisande verklighetsbilder till en medierande målgrupp, opinionen. En aktörs vilseledande åtgärder kan delas in i aktiva respektive passiva åtgärder.³

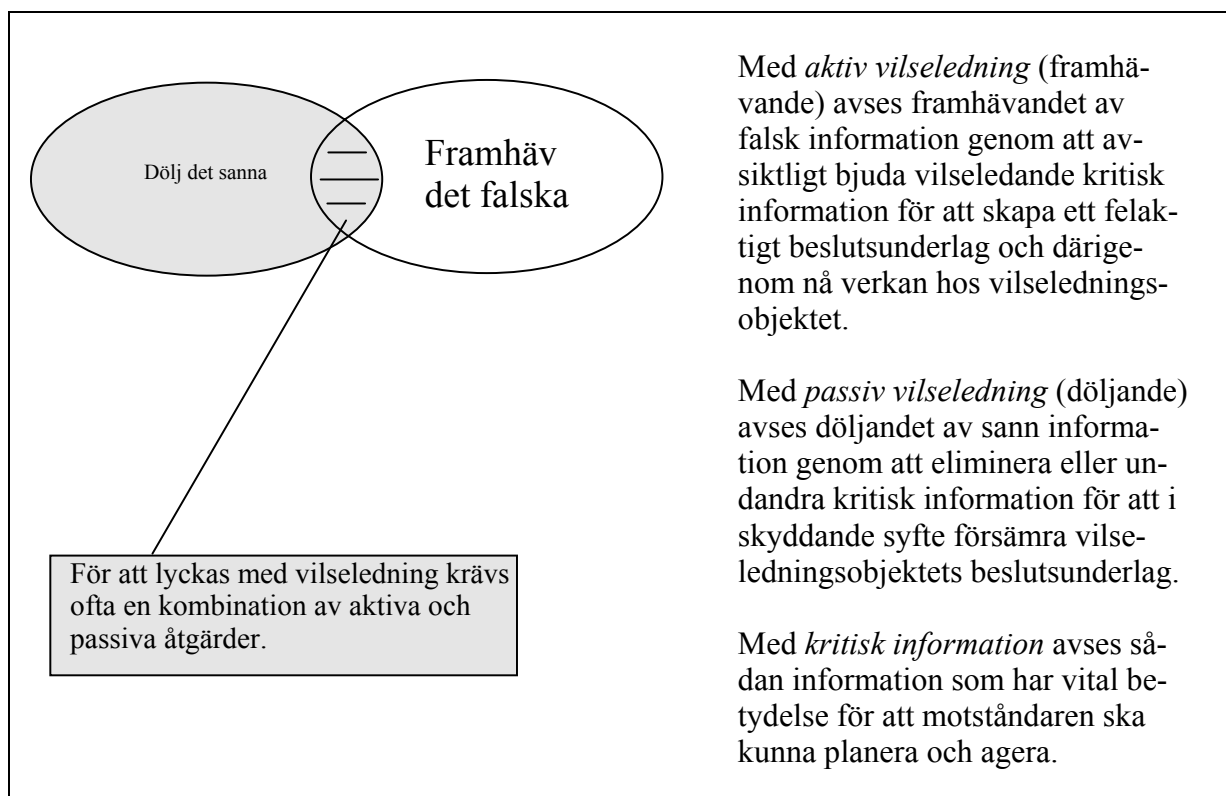

Fig. 1 Vilseledningens grundprinciper.

² För en diskussion av olika definitioner av begreppet vilseledning se Furustig, Ljunggren och Unge (2001): *Skydd mot strategisk vilseledning*, del 1. FOI-R-0294-SE, avsnitt 3.2 och bilaga 1.

³ För en diskussion om hur vilseledning principiellt genomförs se avsnitt 3.3 i Furustig, Ljunggren och Unge (2001): *Skydd mot strategisk vilseledning*, del 1. FOI-R-0294-SE.

Det som historiskt har kännetecknat lyckade vilseledningsoperationer är inte att vilseledningsobjektet blivit fullständigt överrumplad, utan att, trots att varningssignaler har funnits, den vilseledde inte har dragit de riktiga slutsatserna och sett konsekvenserna av samt reagerat på de observerade skeendena i tid och med tillräcklig kraft.

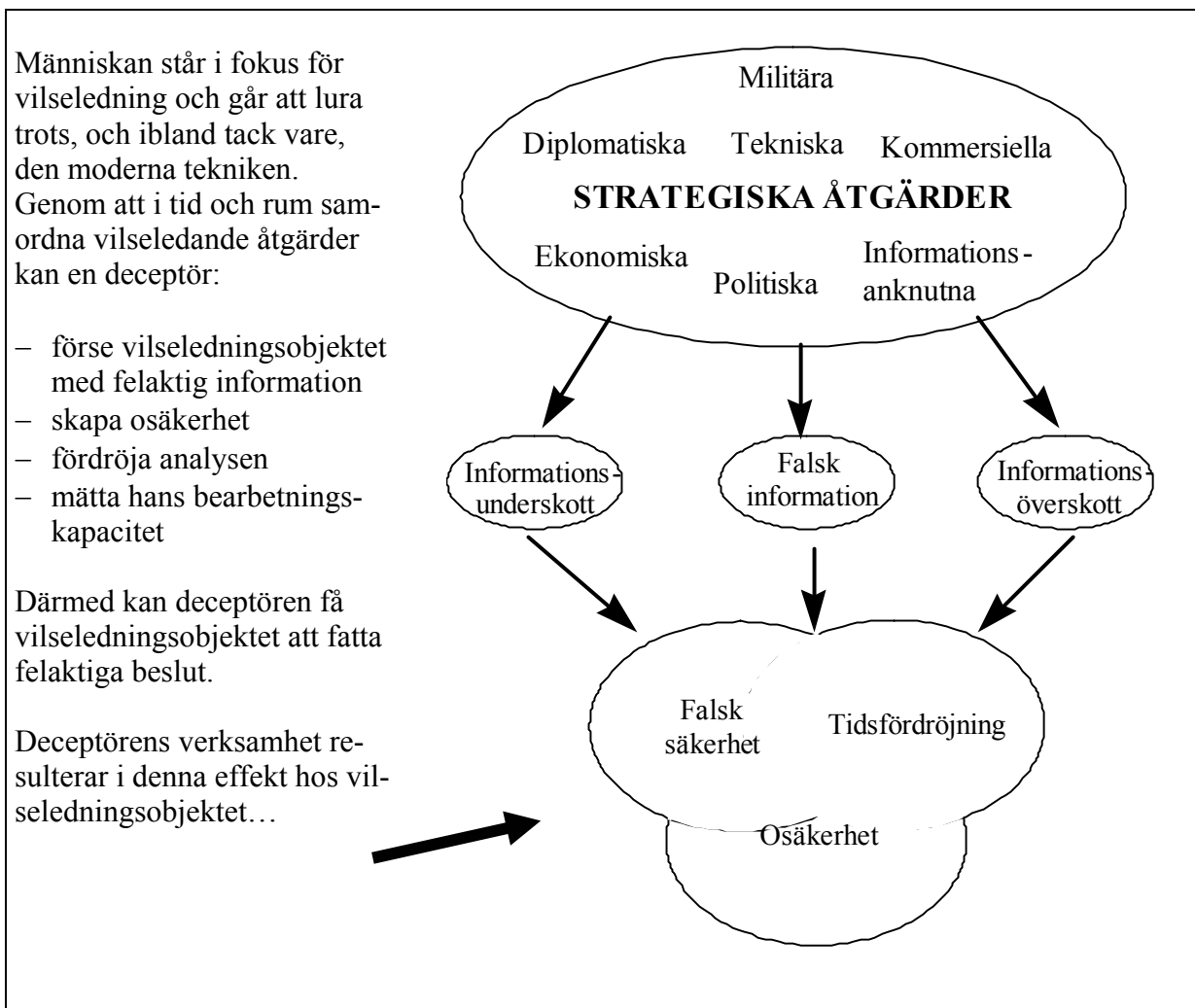

Fig. 2 Vilseledningens effekter på vilseledningsobjektet.

1.1 Motiv för studien

Såväl USA och EU som andra aktörer, t.ex. Ryssland, framhäver hotet från spridning av MFV liksom även svenska hotbilsresonemang.^{4, 5, 6, 7} Det är således av stort intresse att undersöka om vilseledande metoder använts i detta syfte, exempelvis i döljande och framhävande

⁴ National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, Internet <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/WMDStrategy.pdf>.

⁵ EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction, Internet <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st15708.en03.pdf>.

⁶ Aktualnyje zadatji razvitija Vooruzjonnych Sil Rossijskoj Federatsii [Aktuella uppgifter för utvecklingen av Ryska Federationens Väpnade styrkorna], Internet http://www.mil.ru/index.php?menu_id=886.

⁷ Forsvarsberedningens rapport *Säkrare grannskap - osäker värld* enligt pressmeddelande den 4 mars 2003, senare års verksamhetsberättelser från SÄPO och anförande av avddir Olle Larsson från FRA, 9 april 2003.

de syfte. Ökad medvetenhet och kunskap om tidigare tillvägagångssätt gör oss bättre förberedda för framtida händelser. Förhoppningsvis är denna studie ett steg i denna riktning. Strategiska felbedömningar inom detta säkerhetspolitiska område kan, som fallet Irak visar, få vittgående konsekvenser inte bara för fred och säkerhet utan även för internationella relationer.

Ett av flera angivna motiv för ett angrepp mot Irak var påståendet om deras MFV och därmed förknippad hotbild. I president Bushs tal till den amerikanska nationen 2003 framhölls att den irakiska regimen förbundit sig att avslöja och förstöra sina MFV som ett villkor för Gulfkrigets slut.⁸ Regimen beskyldes för att i stället ha använt diplomati i avledande och fördröjande syfte och ha trotsat FN:s resolutioner. Underrättelseuppgifter sades visa att den irakiska regimen innehade några av de farligaste vapen som någonsin tillverkats. Hotet från en påvisbart aggressiv regim förstärktes av dess tidigare användning av kemiska vapen. Enligt tidigare beslut i FN (resolutionen 687) förelåg, enligt talet, rätt att med våld avvärja ett Irak som vägrat nedrusta.

Oavsett om regimen hade egna MFV, program för utveckling och produktion av MFV, någon form av samarbetsavtal om MFV eller inga MFV alls, förmedlades en verklighetsbild av att regimen hade både intention och kapacitet. *Antingen* fanns vapnen (vapenprogram etc.) och då kan det ha varit fråga om döljande vilseledning från den irakiska regimen, *eller* så fanns inga vapen (vapenprogram etc.) och då kan det ha varit fråga om kapacitetsvilseledning från regimen sida för att falskeligen ge omvärlden intryck av styrka i avskräckande syfte. Det senare skulle emellertid vara kontraproduktivt i den meningen att motivet för FN:s sanktioner skulle ha förstärkts. I det senare fallet kan hotbilden ha överskattats eller överdrivits från koalitionen sida. I vilket fall föreligger vilseledning från Iraks sida (eller från både koalitionen och Irak), vilket motiverar en studie. Eventuell vilseledning från koalitionen sida studeras dock inte här, även om den kommenteras.

En effektiv ickespridningsstrategi måste ta hänsyn till att proliferatörer i ökande utsträckning samarbetar sinsemellan (s.k. *secondary proliferation*). Ett aktuellt exempel på sekundärspridning är det pakistanska kärnvapenprogrammets fader Abdul Qadir Khans försäljning av kärnvapentechnologi till Iran, Nordkorea och Libyen som har uppdagats under vintern 2003-04. Samtliga dessa tre länder utgör utmärkta exempel på stater som har vilselett eller fortfarande vilseleder omvärlden avseende sina MFV-planer. I början av 2005 gjorde mediauppgifter gällande att det anrikade uran som Libyen använt med stor sannolikhet härrör från Nordkorea och inte som man tidigare har trott från Pakistan.^{9, 10} Under sommaren 2005 har det uppdagats att Ukraina under president Kujtjma har sålt kryssningsrobotar av sovjetiskt ursprung som kan bära kärnladdning till Iran.¹¹ Iran skall enligt amerikanska och japanska källor ha sålt denna teknologi vidare till Nordkorea.¹² President Jusjtjenko övervakar personligen den pågående

⁸ Det s.k. "krigstalet" återgavs bl.a. i *Aftonbladet*, 18 mars 2003, sid 7.

⁹ "Phenian dostarczal Libii uran?" [Levererade Pyongyang uran till Libyen?], *Rzeczpospolita*, 3 februari 2005, s. 7.

¹⁰ Även om detta påstående har hög sannolikhet så är det inte hundra procentigt. Det man dock vet är att behållaren som Libyen förvarade uran i har varit i Nordkorea. Man har hittat spår av kärnämne som kan identifieras komma från Nordkorea. Detta är emellertid inte liktydigt med att det producerats där. Behållaren kan teoretiskt komma från något annat håll och ha "mellanlandat" i Nordkorea. Källa: Lena Oliver, FOI:s Inst. för kärnvapenfrågor och detektion.

¹¹ Enligt uppgift rör det sig om den flygburna Kh-55 med 3 000 km räckvidd. Detta är en motsvarighet till amerikanska Tomahawk. Nordkorea har tidigare hjälpt Iran med utvecklingen av ballistiska robotar.

¹² Enligt samma uppgifter skall Nordkorea ha hjälpt Teheran med byggnation av underjordiska anläggningar för att skydda Irans anläggningar mot amerikanska eller israeliska flyg- eller robotanfall.

förundersökningen.¹³

Det finns också belägg för att sympatisörer i det pakistanska kärnvapenprogrammet varit i kontakt med al-Qaida. Även den japanska domedagskulten Aum Shinrikyo har visat stort intresse för NBC-stridsmedel. Deras intresse för BC-komponenter är välkänt. Mindre känt är att de också genomfört sonderingar i Ryssland för att skaffa kontaktnät och kunskaper rörande kärnvapen och radiologiska komponenter, enligt en källa. De lyckades dock inte komma över några stridsspetsar. En amerikansk utredare har bedömt att ett mer realistiskt hot skulle ha uppstått om Aum kommit över radioaktivt material till smutsiga vapen.¹⁴

Det finns därför anledning till stor oro i ett längre tidsperspektiv även när det gäller icke-statliga aktörer och NBC-vapen. Alla dessa aktiviteter försiggår under en slöja av döljande och vilseledande åtgärder varför det är principiellt viktigt att förstå vilka mekanismer som är i spel i dylika situationer.

1998 utförde Indien fem underjordiska kärnvapenprov. Det skedde på ett sådant sätt att stormakternas ”ögon och öron” riktades åt fel håll. Indien lyckades på ett elegant sätt dölja sina förberedelser och rikta uppmärksamheten bort från provområdet, genom tidssamordning, maskering, underjordsaktiviteter, diversion, avledning av amerikansk och kinesisk signalspanning, spårning av spionsatelliter, etc.¹⁵ Under en tid har det nordkoreanska kärnvapenprogrammet diskuterats och det har även hävdats att Nordkorea redan har enstaka kärnvapen. I februari 2005 deklarerade Nordkorea för första gången att landet förfogar över kärnvapen.¹⁶

Ovan anförda exempel väcker frågan om hur reell styrka kan döljas och motsatsen, hur en reell svaghet kan döljas och styrka simuleras.

1.2 Avgränsningar

Med massförstörelsevapen menas generellt en vapenbärare med en last av nukleära, radiologiska, biologiska eller kemiska stridsmedel.

När man diskuterar vapen som kan ha krigsavgörande betydelse så hör både NBC-vapen och robotar med lång räckvidd dit. I fallet Irak har FN:s säkerhetsråd i resolution 687 angett en övre gräns av 150 km som maximalt tillåten räckvidd för irakiska robotar. Robotar med större räckvidd och med möjlighet att bära vapenlast av N-, B- eller C-karaktär hänförs här till massförstörelsevapen.

Vi begränsar den fortsatta framställningen till irakisk vilseledning avseende MFV i betydelsen av NBC-vapen, men vi tillåter oss också i den avslutande diskussionen att föra in andra statliga aktörer i diskussionen och den generella risken för spridning av MFV.

I den mån framställningen här styrker förmodan att spridningen av MFV underlättas av vilseledning är det motiverat att kort beröra frågan om motverkan av en sådan utveckling.

¹³ ”Ukrainskie rakiety Teheranu i Phenianu” [Teherans och Pyongyangs ukrainska robotar], *Gazeta Wyborcza*, 7 juli 2005, s. 11.

¹⁴ David E. Kaplan och Andrew Marshall, *Cult at the End of the World, The : The Terrifying Story of the Aum Domsday Cult, from the Subways of Tokyo to the Nuclear Arsenals of Russia* (1997), kapitel 27 om kärnvapen.

¹⁵ Furustig, Ljunggren och Unge (2001): *Skydd mot strategisk vilseledning*, del 2. Se avsnitt 4.5 Vilseledning mot omvärldsanalys, sid 101.

¹⁶ ”Atomowy szantaz Kima” [Kims nukleära utpressning], *Rzeczpospolita*, 11 februari 2005, s. 1.

Analysen av Iraks vilseledning avseende sina MFV-program omfattar perioden från 1980 och framåt, även om MFV-programmen startades tidigare. Denna avgränsning är godtycklig och motiveras främst av krigsutbrottet 1980 mot Iran, då kemiska stridsmedel kom till användning.

Formellt fanns inget behov av döljande vilseledning före tillkomsten av de internationella kontrollregimerna eller Iraks undertecknande av dessa. Samtidigt var Irak bundet av 1925 års Genèveprotokoll som förbjuder användning av B- och C-stridsmedel, men tillåter utveckling, produktion och lagring. Å andra sidan skapades, genom Genèveprotokollet och den amerikanska användning av kärnvapen i Japan under andra världskriget, dock en relativt stark opinion mot MFV och även utveckling, produktion och lagring har av de flesta länder uppfattats som tabubelagt, vilket i sin tur krävt sekretess (och döljande av dessa aktiviteter).

Irak undertecknade ickespridningsavtalet (NPT) 1968 och ratificerade det 1969. 1972 skrev Irak under IAEA:s *Safe Guards*-avtal. Troligen inledde den irakiska atomenergikommissionen sitt dolda kärnvapenprogram 1971.¹⁷ Behov av döljande vilseledning förelåg sålunda fr.o.m. denna tidpunkt.

1972 undertecknade Irak B-vapenkonventionen (BTWC), som trädde i kraft 1975. Ungefär vid tidpunkten för BTWC:s ikraftträdande startade Irak sitt B-vapenprogram. Från denna tidpunkt förelåg alltså behov av döljande åtgärder. Samtidigt saknar BTWC en verifikationsregim. Irak ratificerade BTWC först 1991, efter första Gulfkriget.¹⁸ Efter invasionen av Kuwait 1990 ökade Irak bulkproduktionen av B-agens och påbörjade vapensättning av dessa.¹⁹

Iraks kemiska vapenprogram påbörjades som ett rent skyddsprogram redan under senare delen av 1960-talet eller i början av 1970-talet. Som ett svar på ett ökat hot från Israel initierades 1974 det offensiva programmet. Forskningen intensifierades efter att kriget mot Iran brutit ut 1980.²⁰ Irak under Saddam Hussein undertecknade aldrig C-vapenkonventionen (CWC) som trädde i kraft först 1997.²¹

Teoretiskt sett kan man därför ifrågasätta om Irak hade anledning att bedriva döljande vilseledning avseende sin C-vapenutveckling under perioden före CWC eller om det kanske är så att västvärldens oförmåga att identifiera att de anläggningar som man levererade till Irak (och som man tjänade stora pengar på) egentligen var till för offensiva ändamål. Att Irak ägnade sig åt vilseledning under denna period kan vara en efterhandskonstruktion för att skyla över egna misstag.²² Å andra sidan var det informella tabut ganska starkt (jfr ovan) varför Irak knappast hade anledning att öppet deklarerat utveckling eller innehav av C-vapen. Inte heller från en militär utgångspunkt fanns det anledning att i detalj avslöja en sådan förmåga för omvärlden och i synnerhet Iran och Israel. Samtidigt hade regimen ett behov av att kunna antyda

¹⁷ Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, "Iraks program för massförstörelsevapen" i Bengt Anderberg m.fl. (red.) *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, Försvarshögskolan 2004, s. 80.

¹⁸ The Biological and Toxin Weapons Convention Website, "Status of the Convention", www.opbw.org och Federation of American Scientists, (FAS), <http://www.fas.org/bwc/papers/review/prolif.htm>.

¹⁹ UNMOVIC, Twenty-second quarterly report on the activities of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission in accordance with paragraph 12 of Security Council resolution 1284 (1999), S/2005/545, 30 augusti 2005, s. 8, www.unmovic.org.

²⁰ Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, "Iraks program för massförstörelsevapen" i *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, s. 83.

²¹ Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, "Status of the Convention", www.opcw.org. Konventionen var öppen för undertecknande mellan 13 januari 1993 och 28 april 1997.

²² Kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005.

en C-vapenförmåga för att kunna utnyttja avskräckningseffekten. Under hela utvecklingsprocessen, fram till den punkt då vapen färdiga för operativt bruk verkligen existerade, fanns därför ett starkt incitament att både dölja och samtidigt kunna antyda innehav. Genom användandet av C-stridsmedel bröt Irak mot Genèveprotokollet.

2. METOD

Studien bygger på analys av uteslutande öppna källor, huvudsakligen FN-material, massmedia, Internet och analytiska rapporter från olika organisationer. Initialt skedde en löpande informationsbevakning under sommaren och hösten 2003. Denna har kontinuerligt uppdaterats under 2004 och 2005 varvid faktaunderlaget har förbättrats efterhand. Faktaunderlaget rörande bedömningen av Iraks program för MFV vid tiden för Irakkrigets början är till största delen taget från FOI-rapporten *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*.²³

Under rapportens bearbetning har flera amerikanska och brittiska utredningar av olika aspekter kring Iraks MFV presenterat sina slutsatser, liksom enskilda forskare.²⁴ Inte minst viktig är de amerikanska vapeninspektörernas (*Iraqi Survey Group*) slutrapport från hösten 2004. Dessutom har några viktiga böcker publicerats. Till dessa hör bl.a. Hans Blix bok *Avväpna Irak*, som ger FN-inspektörernas syn på Iraks MFV, och den amerikanske journalisten Bob Woodwards bok *Plan of Attack*, som ger den amerikanska administrationens syn. Därutöver förtjänas Försvarshögskolans år 2004 publicerade samlingsvolym *Irakkriget – Perspektiv på politik och krigföring* att nämnas. Den innehåller bl.a. ett kapitel som behandlar de irakiska programmen för MFV och ett som rör koalitionen informationsoperationer (tyvärr dock inte de som rörde MFV).

2.1 Informationsmässig rundgång?

Delar av den information som berör de aktuella frågeställningarna och som refererats till av olika talesmän härstammar från underrättelsekällor. Det är inte brukligt att politiker uttryckligen och direkt hänvisar till information från sina egna eller andras underrättelsetjänster. Det är inte heller brukligt att underrättelsetjänster anger källor, snarare eftersträvar de att skydda dem. Så har emellertid skett från både den amerikanska och den brittiska administrationens sida i fallet Irak. I en sådan situation är det inte klart om talesmannen, i extremfallet en president eller en premiärminister, går i god för och tar ansvar för att uppgifterna är korrekta eller om det är uppgifter som enbart förts vidare. Det innebär svårigheter att värdera sådan information och en risk för att påståenden ges ett *face value* och sprids vidare utan närmare granskning, vilket kan leda till informationsmässig rundgång snarare än oberoende granskning.

Som exemplifiering kan anföras president Bush *State-of-the-Union*-tal i januari 2003, där han kom att kritiseras för felaktiga sakuppgifter som bland annat berörde Iraks kärnvapenstatus. På direkt fråga från en journalist om presidenten verkligen litade helt och fullt på de uppgifter som hans tal grundade sig på svarade en högt uppsatt tjänsteman i Vita Huset att ”Förenta staternas president kontrollerar inga fakta”.²⁵

Ett annat exempel är offentliggörandet av den brittiska regeringens värdering av Iraks MFV i

²³ Unge (2003): ”Iraks program för massförstörelsevapen” i *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, Bo Ljung (red.), FOI-R—0852—SE, april 2003, sid 16-22.

²⁴ Som exempel på det sistnämnda kan Sam Gardiners studie *Truth From These Podia* tjäna. Gardiner är analytiker vid National Defense University. Gardiner menar att det inte var fråga om dåliga underrättelser utan regelrätta amerikansk-brittiska informationsoperationer (vilselledning). Han ger i sin studie belägg för att ”there were over 50 stories manufactured or at least engineered that distorted the picture of Gulf II for the American and British people.” Källa: <http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2028/gardinerfullversion.pdf>.

²⁵ TT-DPA signerad artikel: ”Hemliga dokument väcker nya frågetecken. Förenta Staternas president kontrollerar inga fakta.”, *Svenska Dagbladet*, 20 juli 2003, sid 14.

september 2002.²⁶ I premiärministerns förord hänvisas till Joint Intelligence Committee, som under mer än 60 år gjort bedömningar åt regeringen i utrikespolitiska och säkerhetspolitiska frågor. Blair skriver: "Its work, like the material it analyses, is largely secret. It is unprecedented for the Government to publish this kind of document. But in the light of the debate about Iraq and the Weapons of Mass Destruction (WMD), I wanted to share with the British public...". Här refererar landets högste politiker tydligt till den egna underrättelsetjänsten. I en situation där underrättelsetjänsten pekats ut som "garant" för informationens sakriktighet blir den också syndabock om bedömningarna visar sig tveksamma. Det kan då uppstå svårigheter för utomstående att särskilja mellan vad som egentligen är politiska bedömningar och policybeslut (där den politiska makten har ansvaret) och vad som är underrättelsebedömningar och sakfrågor (där underrättelsetjänsten har ansvar att lämna underlag). Detta försvårar en oberoende bedömning av den information som är tillgänglig.

2.2 Källornas amerikanska slagsida – ett hanterbart problem

I fallet med Irakkrisen 2002-2003 är det inte bara underrättelsekällornas överifierbarhet som är problematisk. Merparten av de källmaterial och analyser som finns avseende Iraks MFV är av anglosaxiskt ursprung. Därutöver härrör informationen från FN eller Irak självt.

Ingen av Iraks till FN inlämnade vapendeklarationer uppfyllde någonsin kraven på att vara fullständig, komplett eller exakt varför rapporten inte stödjer sig på irakiska uppgifter såvida de inte bekräftats av FN-inspektörerna.

Under den initiala materialinsamlingsfasen 2003 uppfattade författarna den amerikanska slag-sidan som ett begränsat och hanterbart problem. Vartefter uppdateringen och den kompletterande materialinsamlingen fortskred under 2004 och 2005 stod det dock klart att USA och Storbritanniens analyser och källor kunde ifrågasättas. Detta tvingade författarna att i ökande grad förhålla sig kritiskt till de anglosaxiska källorna. Under rapportens gång har det stått alltmer klart att det inte bara vara fråga om undermåliga analyser och källor utan avsiktlig desinformation från USA:s och Storbritanniens sida. Detta faktum påpekas upprepade gånger i rapporten. Författarna föreslår också att det fortsatta arbetet inom området vilseledning och MFV bör omfatta en analys av den anglosaxiska desinformationen under Irakkrisen.

Författarna gör bedömningen att den amerikansk-brittiska desinformationen i första hand syftade till att skapa ett intryck av omedelbart förestående fara vilket enligt folkrätten medger ett preemptivt ingripande. I själva verket var det snarare en preventiv intervention i syfte att förhindra att Irak i en mer avlägsen framtid utvecklar MFV. Författarna har vinnlagt sig om att i största möjliga utsträckning inte åberopa tvivelaktiga eller numera erkänt felaktiga uppgifter såsom irakiska styrkors 45 minuters beredskap för insats av MFV, "The Red zone", uraninköp i Niger m.m.²⁷

För perioderna 1980-88, 1990-91 och 1991-98 har brittisk-amerikanska källor med förankring i UNSCOM:s och IAEA:s bedömningar använts. För den särskilt kritiska och omdiskuterade perioden 1998-2002 då inga FN-inspektörer tilläts besöka Irak har UNMOVIC:s och FOI NBC-skydds samlade bedömning använts. Den senare är en balanserad bedömning som base-

²⁶ *Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government* med förord av premiärministern. Internet <http://www.pm.gov.uk>.

²⁷ I ett första rapportutkast diskuterades flera av dessa uppgifters trovärdighet, motiv och spridningsvägar. Författarna valde dock att låta denna diskussion utgå för att behålla textens konsistens. I stället föreslås att en kommande analys behandlar just dessa uppgifter. Se kap. 6.

ras även på andra källor. Detta var också den bedömning som användes i Wilhelm Unges kapitel "Iraks program för massförstörelsevapen" i rapporten *Irakkriget 2003 – En preliminär analys* i april 2003. Innehållet i det kapitlet, granskades redan 2003 av två personer vid FOI NBC-skydd. Perioden november 2002-mars 2003 stödjer sig på en omfattande och problematiserande recension av Hans Blix bok *Avväpna Irak*, som är en väl balanserad redogörelse för de skeenden som mediamässigt dittills hade dominerats av USA och Storbritannien. Hans Blix mer objektiva analys (givet FN-mandatet) balanserar väl den mer subjektiva och policy-understödjande bild som förmedlades av Washington och London.

När det gäller författarnas redovisning av *Iraqi Survey Groups* (ISG) slutrapport så har vi valt att kalla den för "facit". Citattecknen antyder att läsaren bör förhålla sig kritiskt till ISG:s analys. Vid en granskning framgår det att de amerikanska vapeninspektörerna dragit maximalt långtgående slutsatser av det empiriska materialet och i några enstaka fall t.o.m. gått för långt, enligt författarnas förmenande. Det är rimligt att anta detta syftar till att så långt möjligt rättfärdiga den USA-ledda interventionen. Några av ställena där ISG går för långt påpekas explicit i rapporten. Samtidigt är ISG:s rapport ett "facit" i den meningen att den innehåller samtliga tillgängliga källor avseende Iraks MFV-program som existerar: amerikanska underrättelsebedömningar, FN:s hela underlag samt direkt tillgång till många ansvariga irakier. I denna mening är ISG:s rapport unik och kan kallas för facit. ISG-rapportens trovärdighet ökas också något av det faktum att den samtidigt utgör svidande kritik mot de amerikansk-brittiska underrättelsebedömningarna före kriget.

För att garantera att analysen utgår från ett rimligt balanserat källmaterial har författarna låtit flera av FOI:s experter med god kunskap om UNSCOM:s, UNMOVIC:s och IAEA:s arbete läsa rapporten vid olika tillfällen. För att slutgiltigt säkerställa rapportens status som Användarrapport valdes en rapportgranskare med gedigen kunskap om UNMOVIC:s senaste arbete.

Det mesta av FN:s material har ännu inte offentliggjorts och är f.n. i UNMOVIC:s händer. Mycket information finns dock tillgänglig på UNMOVIC:s hemsida (www.unmovic.org). Av särskilt intresse är det s.k. klusterdokumentet och den intervju med Hussein Kamel som UNSCOM genomförde efter dennes avhopp 1995. Intervjun torde ge en insideruppfattning av den irakiska ledningens strategier avseende MFV. Klusterdokumentet avspeglar den kunskap som UNMOVIC hade vid tiden strax före krigsutbrottet (mars 2003) och ger en motvikt till den amerikanska bedömningen.

Klusterdokumentet var ett sätt för UNMOVIC att i ett samlat dokument framställa alla utestående avrustningsfrågor samt att ge konkreta och praktiska förslag till åtgärder (kontrollpunkter), vilka Irak skulle kunna vidta för att på ett verifierbart sätt påvisa faktiskt avrustning.²⁸ Klusterdokumentet är den mest heltäckande och objektiva analysen av Iraks MFV-program som publicerats. Dock har viss känslig information uteslutits ur dokumentet.²⁹

²⁸ Hans Blix, *Avväpna Irak*, (BonnierFakta, Stockholm, 2004), s. 179 och 183ff.

²⁹ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 6, www.unmovic.org.

2.3 Vilseledningens osäkerhetsprincip

Inom kvantfysiken finns en lag som kallas Heisenbergs osäkerhetsprincip. Den säger att ett objekt som observeras (mäts) påverkas av själva observationen (mätningen). Kanske finns här en informell analogi till informationens värld.

Det är rimligt att anta att en händelseutveckling påverkas genom att den observeras. Om A bedriver spaning mot B, svarar B genom att anpassa sitt agerande genom maskering eller andra döljande åtgärder, alternativt erbjuda A någon form av vilseledande bete. Ett exempel på detta är den särskilda organisation, GUSM, som bildades 1968 i Sovjetunionen och vars uppgift bland annat bedöms ha varit att inhämta information om motståndarens spaning och att försvåra, förhindra eller förvirra den.³⁰ Antag att B tillgriper vilseledande motåtgärder mot A:s kunskapsinhämtning. Ur egenintressets perspektiv kan det temporärt vara fördelaktigt för B att vilseföra A, exempelvis i avskräckande syfte eller för att vinna tid. Ömsesidig osäkerhet och ömsesidig vilseledning mellan A och B ökar emellertid sannolikheten för missförstånd och konflikter. I en sådan situation blir handlingsutrymmet begränsat. A:s strategi blir att förhandla, intensifiera sitt kunskapsande eller trappa upp konflikten genom någon form av maktutövning. En aktör som i oträngt läge systematiskt tillgriper vilseledande åtgärder avseende avsikter eller kapacitet utgör ett potentiellt säkerhetspolitiskt hot. Det är så det irakiska agerandet har uppfattats av vissa aktörer.

En alternativ förklaring är att Irak agerat *defensivt* i förebyggande syfte inför ett yttre säkerhetspolitiskt hot. Den förklaringen är emellertid mindre trovärdig med hänsyn till Iraks tidigare *offensiva* agerande mot omvärlden, exempelvis mot kurderna och kriget mot Iran respektive Kuwait. Irak har heller inte försökt bryta vad som närmast kan kallas sin "tradition" av vilseledande agerande. (Se resonemanget i avsnitt 2.4)

2.4 Argumentation ad hominem

När man ska bedöma en utsaga gäller det att bedöma utsagans logiska hållbarhet och att granska sakinnehållet. Är utsagan logisk och riktig i sak? Man bedömer således inte egenskaperna hos den som utsäger. Man beaktar inte sagesmannens antecedentia och man argumenterar inte "mot människan" vid saklig granskning. Att koalitionen under Gulfriget fann irakiska skyddsdräkter och motmedel bevisar naturligtvis inte att Irak avsåg att angripa koalitionen med BC-vapen. Men om en sagesman är mytoman, part i ett tvistemål eller om omständigheterna i övrigt är mycket specifika, vore det klokt att genomföra en extra kritisk granskning. Det gäller i synnerhet i säkerhetspolitiska sammanhang där bedömningen av nuläget påverkas av motpartens tidigare agerande, fakta om nuvarande förhållanden och prognostisering av motpartens avsikt och strategi.

Specifika omständigheter skulle kunna vara att sagesmannen i egenintresse tidigare uppvisat en tendens att bluffa, undertrycka sanningen, förvanska eller ljuga. Under en period var staten Libyen med ledaren Kaddaffi exempel på detta. En hypotes är att det tills nyligen varit tillämpligt på den irakiska staten och Saddam Hussein. Ett erkänt vilseledande agerande påverkar således *trovärdigheten* och motiverar kritisk granskning och misstänksamhet vid bedöm-

³⁰ GUSM är en förkortning från ryskan och betyder Överstyrelsen för strategisk vilseledning. Lars Ulfving (1994): *Den stora maskeraden*. Se avsnitt 2.5, Överstyrelsen för den strategiska vilseledningen. Rapport FOA-R--94-00017-5.3--SE.

ning av handlingar, påståenden, dokument, löften och avtal. Men bedömningen måste göras och **informationens sakriktighet** avgörs inte av **källans trovärdighet**.

Det uppstår naturligtvis både praktiska och principiella svårigheter vid bedömning av framtida agerande utifrån historiskt agerande i kombination med ovisshet om nuläget. Om B tidigare, genom konspirativt och vilseledande agerande utvecklat MFV och i något fall använt sådana, vad säger detta om B:s framtida avsikter att i lönnedom producera dem eller använda dem? Frågeställningen går utöver filosofiska resonemang och berör säkerhetspolitiska bedömningar och risktagande. Det ingick dock inte i denna studies uppgift att bedöma den sakliga hållbarheten i motiven för angreppet på Irak, men inför ett sådant beslut måste rimligen bedömningar av sannolikheten för olika utfall och deras respektive konsekvenser ha genomförts. Argumentation *ad hominem* påverkar bedömningen av utfallsalternativen och deras sannolikheter och är i ett säkerhetspolitiskt sammanhang motiverat. Därför är det här relevant att beakta – inte bara erfarenheten från Irakkriget 2003 – utan även närmast föregående period. Hur har Iraks policy och tradition sett ut när det gäller MFV och användning av vilseledning? En stats policy när det gäller strategiska, säkerhetspolitiska frågor brukar nämligen ligga fast under längre perioder. Samma resonemang gäller även Iran och Nordkorea.

3. IRAKS VILSELEDNING OM MASSFÖRSTÖRELSEVAPEN

In the early 1970s, Saddam Hussein, then Iraq's vice president and vice chairman of the ruling Revolutionary Council, ordered the development of a clandestine nuclear weapons program. I was one of those who initiated the program.

The plan's long-range objective was to produce nuclear weapons, but the immediate objective was to acquire nuclear technology. To achieve that goal, the manipulation of the International Atomic Energy Agency (IAEA) was key. The elaborate plan of deception that gradually evolved included the signing of nuclear cooperation treaties with friendly states and the invention of bogus projects. [---]

What is not recognized by the world community, though, is the determination with which the regime of Saddam Hussein intends to pursue programs to produce weapons of mass destruction, including nuclear weapons, once sanctions are lifted. The nuclear weapons group is still in place there and Saddam Hussein and his colleagues are well practiced in the arts of deception.³¹

Khidhir Hamza, 1998

Innan olika irakiska vilseledningsmetoder för att dölja eller framhäva MFV beskrivs är det lämpligt att antyda några nedslag i den unga statens utveckling, utan anspråk att vara heltäckande.³²

1932	Irak blev självständig monarki och medlem av Nationernas Förbund.
1958	Militärkupp. Monarkin störtades och republik infördes av officerare.
1963	Baathpartiet, som organiserats under en längre tidsperiod, utförde en kupp mot militären, men besegrades av arméenheter. Baathpartiet omorganiserades emellertid och Saddam Takriti (tidigare livvakt, efterhand känd som Hussein) kom att tillhöra partiets regionala ledning. Han skapade en ny underrättelse- och säkerhetsorganisation.
1968	Baathpartiet genomförde en ny kupp med efterföljande terror. De närmaste åren innebar konflikter, dels med kurderna, dels intern kamp mellan olika säkerhetsorganisationer. Irak undertecknade ickespridningsavtalet NPT.
1969	Irak ratificerade NPT.
1972	Irak undertecknade B-vapenkonventionen BTWC och IAEA:s <i>Safe Guards</i> -avtal.
1970-80	Olika underrättelse- och säkerhetsorganisationer byggdes upp, liksom kapaciteten för övervakning och kontroll, spioneri inklusive riktad tekniköverföring, undergrävande verksamhet, vilseledning och propaganda samt s.k. "direkta operationer". Dessutom utvecklade Irak i lönnmord program för MFV, inklusive kärnvapen.
1979	Saddam Hussein blev president.
1980-88	Krig mot Iran. Irak använde kemiska stridsmedel.
1988	Kemiska stridsmedel användes mot kurder i Halabja.
1990	Invasionen av Kuwait.
1991	Irak ratificerade BTWC.

³¹ Khidhir Hamza, "Inside Saddam's secret nuclear program", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, sept/okt 1998, sid 26 och 33. Hamza var en av dem som startade det irakiska kärnvapenprogrammet. Han innehade en rad olika chefsbefattningar inom programmet innan han hoppade av 1995.

³² Andrew Rathmell, "Iraqi Intelligence and Security Services", *International Defense Review*, nr 5, 1991, sid 393-395 och Wilhelm Unge, "Liten chans hitta rykande pistoler", *Framsyn*, nr 3, 2003, sid 50-51.

Det är ingen tvekan om att den unga staten Irak tidigt utvecklade medel för och förtrogenhet med vilseledande verksamhet. Följande framställning begränsas till vilseledning i relation till MFV. Avgränsningen mellan de olika avsnitten är tidsmässigt relativ. Den har ingenting med de irakiska MFV-programmen att göra utan är gjord med hänsyn till de yttre skeendena såsom krig, FN-inspektioner e.dyl.

3.1 Vilseledning i anslutning till Iran-kriget 1980-1988

Kemiska vapen. Under 1980-talet fördes ett mångårigt krig mot Iran (1980-1988). Under denna period användes kemiska stridsmedel både mot den iranska krigsmakten och mot egna medborgare, civila kurder. 1988 dödades 5 000 kurder i Halabja av kemiska stridsmedel (senapsgas och nervgas).³³ Mot iranierna används bl.a. sarin, och andra nervgaser, varvid över 20 000 iranier uppges ha skadats.³⁴

Biologiska vapen. Beträffande det biologiska vapenprogrammet startade forskningen i blygsam skala omkring mitten av 1970. Forskningen mot kemiska vapen prioriterades emellertid. Det var först i samband med krigsutbrottet mot Iran som B-vapenprogrammet återupptogs. Produktion av biologiska vapen startade 1988. Sammanfattningsvis kan fastslås att Irak vid utbrottet av Gulfkriget 1990-1991 hade producerat både kemiska och biologiska agens.³⁵

Kärnvapen. IAEA, ett FN-organ med uppgift att övervaka kärnkraftsanläggningar, infiltrerades av Irak, i den meningen att dr. Hisham al-Shawi tog plats i IAEA:s styrelse 1973. Samtidigt inrättades ett hemligt underrättelsekontor på irakiska ambassaden i Wien.³⁶ al-Shawis och underrättelsekontorets verkliga uppgift var bl.a. att utforska procedurer och tillvägagångssätt vid IAEA:s inspektioner och skaffa en bättre förståelse för dess styrka och tillkortakommanden. Efter beslut av Hussein blev oauktorerade irakiska kontakter med utlänningar betraktade som förräderi. Med Sovjetunionen bedrevs emellertid ett samarbete sedan 1959. Generellt gällde att forskare och tekniker skulle dölja sin kunskap för utomstående. IAEA stödde reaktorprogram både i Irak och Iran utan att tillräckligt beakta möjligheterna till civil och militär dubbelanvändning av viss teknik. I juni 1981 bombade israelerna den irakiska reaktorn i Osirak, därför att irakierna bedömdes ha kommit för långt med sitt kärnvapenprogram. Som en följd av attacken mot Osirakreaktorn, som inhandlats från och installerats av Frankrike, uppstod motsättningar bland medlemmarna i det internationella atomenergiorganet IAEA som därmed drabbades av handlingsförlamning, något som underlättade för Irak att fortsätta att bedriva sitt kärnvapenprogram.

Irakierna dölde känslig verksamhet i anslutning till kända och kontrollerade anläggningar, enligt principen *dölja mitt framför ögonen*, exempelvis kärnforskningscentret vid Al Tuwaitha. Denna anläggning stöddes av Sovjetunionen. Det hör till bilden att det fanns ett hundratal byggnader inom detta område och även om IAEA gjorde inspektioner var dessa ”kontrollerade” genom att endast tre byggnader fick inspekteras per besök varvid besökarna dessutom guidades genom utvalda vägar och lokaler i en miljö som var mycket svår att överblicka arkitektoniskt. Det visade sig senare att det fanns hemliga lokaler dolda inom större byggnader. Iraks aktiva medverkan i bland annat IAEA kan ha påverkat omgivningens attityder positivt.

³³ Wilhelm Unge, ”Liten chans hitta ’rykande pistoler’ ”, Framsyn, nr 3, 2003, sid 50-51.

³⁴ *Iraq's Weapon of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*, kap. 1.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, ”Iraks program för massförstörelsevapen” i *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, s. 80.

Genom att Irak hade en person i IAEA:s styrelse hade landet hela tiden förhandsinformation om när inspektioner skulle komma och kunde vidta åtgärder för att dölja sina kärnvapenaktiviteter.³⁷

Det blev för irakierna en fråga både om att utnyttja situationen taktiskt och att bedriva döljande vilseledning avseende kärnvapenprogrammet. Hur lyckades det tidiga kärnvapenprogrammet? En reaktor förstördes (Osirak), en annan färdigställdes aldrig. Kring tidpunkten för Osirakreaktorns förstöring beslutade Irak att i första hand satsa i full skala på elektromagnetisk isotopseparering (EMIS) och gasdiffusion.³⁸ Man lyckades anrika endast med EMIS-metoden (640 gram uran med medelanrikningen 7,2 %). IAEA bedömde senare att Saddam Hussein skulle ha kunnat få fram 15-30 kg vapenuran per år med denna metod fr.o.m. 1995 om Irak hade fått fortsätta med programmet. Irak lyckades också separera 5 gram plutonium och hade ett omfattande utvecklingsarbete rörande kärnladdnings explosionspaket.³⁹

Robotvapen. Den tyska V2:an utvecklades av Sovjetunionen under 1950-talet, under namnet SCUD. Irakierna modifierade SCUD-roboten så att räckvidden ökade till omkring 650 km. Den kallades al-Hussein. Man arbetade även på en variant kallad al-Abbas med en beräknad räckvidd av 900 km. Under 1980-talet fanns ett samarbetsprogram med Argentina och Egypten kallat CONDOR. Med utgångspunkt från detta program arbetade irakierna på en tvåstegsrobot kallad Badr-2000 med en räckvidd av mellan 700 – 1 000 km och en vidareutvecklad version med räckvidden omkring 1 200 – 1 500 km. Under Irankriget avsköts mer än 500 SCUD-robotar mot såväl civila som militära mål.⁴⁰

3.2 Vilseledning i anslutning till Gulfkriget 1990-91

Det förekom både påverkansoperationer och militära vilseledningsoperationer under Kuwaitkriget/Gulfkriget.⁴¹ Vi begränsar emellertid framställningen till sådan vilseledning som kan kopplas till irakiska MFV. Mycket av vad som avslöjades efter kriget kan troligen hänföras till döljande vilseledning före och i någon mån under kriget, varför tidsordningen mellan närliggande avsnitt inte är så entydig som rubrikerna kan antyda.

Biologiska och kemiska vapen. Det var före kriget välkänt för koalitionen att Irak innehade SCUD-robotar och att kemiska stridsmedel använts tidigare. Detta innehav fick till konsekvens att förbekämpning, skyddsutrustning och uppträdande avpassades till denna hotbild. Eftersom koalitionen styrkor dels hade adekvat utrustning och träning för att kunna skydda sig mot C-anfall, dels hade tillgång till kärnvapen, torde den avhållande effekten gentemot irakisk användning av C-vapen ha varit avsevärd och kan vara förklaringen till att Iraks avhållsamhet i detta avseende. Från irakisk sida lyckades man – med eller utan avsikt – att upprätthålla en naturlig ovisshet och osäkerhet hos motparten, särskilt hos Israel. Den vilseledning som förekom var närmast hänförlig till lokaliseringen av vapenbärarna (se nedan).

Kärnvapen. Ovan nämnda gasdiffusionsprogram misslyckades med tiden och vid tiden för Gulfkriget fokuserade Irak i stället mot metoden med gascentrifugering. Med hjälp av bl.a. tre

³⁷ Khidhir Hamza, ”Inside Saddam’s secret nuclear program”, *The Bulletin of the Atomic Scientists*, sept/okt 1998, pp 26 - 33.

³⁸ Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, ”Iraks program för massförstörelsevapen” i *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, s. 82.

³⁹ Kommunikation med Lena Oliver, FOI Inst. för kärnvapenfrågor och detektion, den 14 september 2005.

⁴⁰ *Iraq’s Weapon of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*, sid 14, 16.

⁴¹ Påverkansoperationer används här som ett samlingsnamn på mediepåverkan, management perception, psykologisk krigföring och informationsoperationer.

tyska experter på gascentrifugering utvecklades gascentrifugeringsprogrammet snabbt. Det mesta tyder på att Irak med denna teknik skulle ha lyckats anrika få fram eget vapenuran om man inte hade beslutat sig för att invadera Kuwait.⁴² I augusti 1990, vid tidpunkten för invasionen, beslutade man att försöka forcera framställning av ett kärnvapen inom ett år. När kriget bröt ut, i januari 1991, bedömdes irakierna inte ha gjort några egentliga framsteg.⁴³ Av IAEA:s inspektioner efter Gulfkriget framgick dock att irakierna hade kommit längre än vad omvärlden tidigare förstått. IAEA:s bedömning efter Gulfkriget var att Irak skulle kunnat producera ca 25 kg vapenuran på 6 månader om landet hade lyckats få centrifugerna att fungera.⁴⁴

Robotvapen. Före Gulfkriget hade Irak en utvecklad industri för produktion av ballistiska robotar. Man hade således medel att transportera främst kemiska vapenlaster. Enligt irakiska rapporter omedelbart efter kriget till UN Special Commission (UNSCOM) medgavs innehav av 50 kemiska och 25 biologiska stridsmedel till ballistiska robotar. Man hade även andra medel att transportera BC-vapenlaster, över 16 000 konventionella bomber och 110 000 artilleriraketer och granater. Det kan antas att produktionen under själva kriget begränsades av alla flyg- och robotanfall, varför de flesta vapenbärarna troligen producerats före anfallet på Kuwait 1990. Under Gulfkriget avsköts knappt ett hundratal SCUD-robotar mot Israel och koalitionen styrkor.⁴⁵

Stora resurser lades ned på att lokalisera rörliga SCUD-robotar för att slå ut dem redan på marken. Robotarna kunde nämligen förflyttas med hjälp av terränggående truckar. Koalitionen beskyllde irakierna för att smyga in sådana transportfordon i vanliga lastbilskaravaner vid omstationering. Räckviddsförlängda SCUD-robotar kunde nå Israel på bekostnad av vapenlastens storlek. Träffsannolikheten var låg, varför en militärt effektiv last teoretiskt borde ha bestått av N- eller C-laddningar för att kompensera den låga träffnoggrannheten. Om vapenlasten i verkligheten var konventionell kunde israelerna inte säkert veta före nedslag, varför den mentala pressen på befolkningen blev stor i förhållande till den fysiska skadeeffekten. Irak hade också robotar med kortare räckvidd av typen *Silkworm*. På motsvarande sätt som militärindustriell verksamhet maskerades till civil, inplacerades militära mål i civil omgivning, exempelvis *Silkworm*-robotar i en skola. En fabrik för B-stridsmedel i Bagdad skulle ha varit en fabrik för tillverkning av mjölkersättning, enligt irakierna. En ledningscentral skulle ha varit ett skyddsrum, osv. Målen blev därigenom svåra att identifiera och de opinionsmässiga kostnaderna blev höga när CNN kunde visa bilder på civila skadade efter koalitionen bombattacker.⁴⁶

⁴² Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, "Iraks program för massförstörelsevapen" i *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, s. 82.

⁴³ *Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*, kap. 1.

⁴⁴ Kommunikation med Lena Oliver, FOI Inst. för kärnvapenfrågor och detektion, den 14 september 2005.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Hans Furustig, *Psykologiska operationer vid konflikten i Persiska Viken 1990-91*, FOA PM 56:309, 1992, utgåva 3, sid 15,16, 22.

3.3 Vilseledning under FN-inspektionerna 1991-1998

Although Iraq used concealment and deception masterfully, American intelligence had the benefit of a target long accessible not just through space imaging and signals intelligence systems, but also through United Nations inspectors on the ground. Yet, having underestimated Iraq's WMD programmes prior to the 1991 war, and convinced of Saddam's singularly devious character, intelligence analysts seemed to fall prey to believing – and fitting evidence to prove – that Iraq continued to maintain at least substantial stockpiles of chemical and biological agents. Removing UN inspectors in 1998 only hardened this supposition.⁴⁷

Dennis M. Gormley

I stilleståndsavtalet 1991 gick Saddam Hussein med på att göra sig av med alla sina MFV. FN antog, genom Säkerhetsrådet, ett antal resolutioner som reglerade Iraks skyldigheter avseende olika avtal (exempelvis icke-spridningsavtalet NPT), irakisk nedrustning och destruktion av MFV, skyldighet att tillåta inspektioner och kontroll från United Nations Special Commission (UNSCOM) och IAEA. Resolution 687 (1991) utgör därvid ett av huvuddokumentet. Den angav Iraks skyldigheter att redovisa antal och befintlighet av NBC-vapen samt ballistiska vapenbärare, i syfte att ge en grund för vapeninspektioner och nedrustning av Iraks MFV. Den formella grunden redovisas emellertid inte närmare här. Irak bröt mot dessa överenskommelser genom en mängd vilseledande åtgärder.^{48, 49}

FN:s inspektioner pågick från Gulfkrigets slut 1991 till december 1998, då inspektörerna tvingades lämna Irak efter det att den irakiska regeringen vägrade ytterligare samarbete.

Av UNSCOM:s sista rapport till Säkerhetsrådet i januari 1999, där inspektörerna summerade sina insatser i Irak under perioden 1991-1998 framgår följande:⁵⁰ Direkt efter kriget samlade den irakiska ledningen in information om alla kvarvarande vapen i landet inkl. de som förbjöds av FN-resolutionen 687. En kommitté på hög nivå beslöt mot bakgrund av detta att till UNSCOM endast redovisa och tillhandahålla en del av de förbjudna vapnen, komponenter, material och produktionsanläggningar.⁵¹ Iraks policy syftade till att

- tillhandahålla en del av de kvarvarande vapenlagren med tonvikt på de äldsta vapnen,
- bibehålla produktionskapacitet och nödvändig dokumentation för att kunna återstarta programmen vid en senare tidpunkt,
- dölja den fulla omfattningen av C-vapenprogrammet, inkl. VX-projektet⁵² och behålla dess produktionsutrustning och utgångsmaterial,

⁴⁷ Dennis M. Gormley, "The Limits of Intelligence: Iraq's Lessons", *Survival*, hösten 2004, s. 7.

⁴⁸ David Kay, "Denial and Deception: The Lessons of Iraq" i Godson, May och Schmitt, *US Intelligence at the Crossroads*, (Brassey's, London, 1995), sid 109-127.

⁴⁹ *Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*. Del 2: "History of UN weapons inspections".

⁵⁰ *Report on status of disarmament and monitoring* (UNSCOM:s summering av inspektionsverksamheten i Irak 1991-1998 till Säkerhetsrådet i januari 1999), <http://www.un.org/Depts/unscom/s99-94.htm>.

⁵¹ Biträdande premiärminister Tariq Aziz var en av kommitténs medlemmar.

⁵² VX är den giftigaste bland nervgaserna.

- dölja antalet och typerna av B- och C-laddade stridsspetsar avsedda för förbjudna robotar,
- dölja inhemsk produktion av ballistiska robotar med lång räckvidd och behålla produktionskapaciteten, särskilt avseende navigationssystem och motorer samt
- dölja det offensiva B-vapenprogrammets hela existens och behålla alla produktionsförmågor.

I juni 1991 fattade kommittén ett beslut att Irak unilateralt skulle förstöra vissa mängder av de förbjudna vapnen m.m. På detta sätt omöjliggjorde Irak för FN att exakt bokföra vad som producerats respektive destruerats. Av UNMOVIC:s s.k. klusterdokument framgår det att irakierna inte ville vilseleda UNSCOM utan bara förhindra att MFV-programmens omfattning, som var större än vad Irak hade deklarerat till FN, skulle bli upptäckt med följd att Iraks relationer till UNSCOM skulle försvåras.⁵³ Man kan av detta ana att Iraks mål var att bli av med sanktionerna snabbt. Samtidigt får detta betraktas som en lek med ord. Oavsett Iraks formuleringar handlade det om att inte berätta sanningen eller med andra ord vilseleda världssamfundet.

Ett problem för FN var att ingen av resolutionerna ger några kvantitativa definitioner av vad som avses med att avvärja Irak. Vilken osäkerhet i form av möjliga restposter i form av råvaror, agens och vapen kunde FN tillåta sig? På grund av Iraks unilaterala destruktion samt det faktum att UNSCOM:s kemdestruktionsgrupp begick misstag när det gäller bokföring av destruerat material samtidigt som det fanns rent fysiska problem med att kvantifiera kvarvarande mängder i tankar, i bombade lagerlokaler etc. var det omöjligt att med hundraprocentig säkerhet fastställa materialbalanser. Osäkerheter, i form av möjliga restposter samt värderingar av deras betydelse, skulle därmed rapporteras till FN:s Säkerhetsråd för beslut.⁵⁴

Vid en första betraktelse kan det tyckas märkligt att det över huvud taget skulle vara möjligt att dölja någonting för FN-inspektörerna, som hade ett mycket kraftfullt mandat. Att det ändå delvis lyckades framgår t.ex. av det faktum att Irak drev ett B-vapenprogram under civil täckmantel framför ögonen på inspektörerna. Inte förrän 1995, dvs. efter fyra års inträngande inspektioner, hade UNSCOM ett så övertygande material att Irak erkände att landet hade ett B-vapenprogram inkl. fylld ammunition.⁵⁵ Erkännandet gav dock inte den fulla bilden. Först efter att Kamel Hussein, chefen för utvecklingen av massförstörelsevapnen, hoppade av 1995 blev programmets större omfattning känd för FN. Sedan tog det UNSCOM ytterligare två års intensivt kartläggningsarbete innan den fylligare bilden av det irakiska B-vapenprogrammet blev tydlig.⁵⁶

Tre övergripande bedömningar från inspektionerna 1991-1998 kan redan nu återges. Den militära produktionskapaciteten visade sig vara större än förväntat (i relation till FN:s och andra organs bedömningar) inom området MFV, liksom de irakiska framstegen avseende utveckling av kärnvapen. Inslaget av utländsk teknologi och stöd till de irakiska vapenprogrammen var också mer omfattande än förväntat. Äldre internationella kontrollinstanser visade sig ha varit otillräckliga. Ett konkret resultat av inspektionerna var att de uppgifter som Irak deklarerat visade sig utgöra en grov underskattning av existerande enheter av alla slag. Ett exempel: det irakiska kärnvapenprogrammet hade förnekats helt, men det existerade och sysselsatte i

⁵³ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 10 och 150, www.unmovic.org.

⁵⁴ Kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005.

⁵⁵ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 11, www.unmovic.org.

⁵⁶ Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, "Iraks program för massförstörelsevapen" i Bengt Anderberg m.fl. (red.) *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, Försvarshögskolan 2004, s. 90.

verkligheten omkring 20 000 personer i ett hemligt program.

För att diskutera de olika metoderna för vilseledning görs en grov distinktion mellan politisk, kommersiell, teknisk och kontrollmässig vilseledning (huvudsakligen efter Kay⁵⁷). Det är naturligt om det blir ett tidsmässigt överlapp i kommentarerna till de olika konfliktperioderna, därför att det visar sig vara ungefär samma metoder som kommit till användning.

Irakisk policy för vilseledning. Irak medgav för UNSCOM att de hade ett system för att gömma undan utrustning, dokumentation och möjligen också agens och vapen. En särskild säkerhetskommitté hade i uppdrag att ge råd till Hussein om vad som kunde avslöjas inför inspektörerna från IAEA och UNSCOM. En överordnad säkerhetskommitté hade dessutom ansvar för vilseledningsoperationer. Systemet för att gömma förbjuden utrustning förutsatte rörlighet och effektiv ledning. Förutom döljande åtgärder bemödade sig irakierna om att övervaka och försvåra FN-operationer i linje med syftet i vilseledningsplanen.⁵⁸ Ett genomgående syfte med policyn var att bibehålla produktionskapaciteten för biologiska och kemiska vapen samt robotar.⁵⁹

Politisk vilseledning. Efter den israeliska attacken mot Osirakreaktorn 1981 beslöt Irak att till synes fullfölja villkoren i icke-spridningsavtalet samtidigt som ett dolt program skulle inriktas mot anrikning av uran (skenverksamhet). Intrycket att Israel förstört Iraks kärnvapenkapacitet för lång tid fick inte förstöras (felaktig verklighetsbild). Samtidigt var Irak aktivt inom IAEA (dubbelspel). Irak lyckades dessutom ge en bild av att utgöra en vågbrytare mot de extrema iranska mullornas fundamentalism och således representera en framskjuten ”fiendens fiende”. Detta skapade en viss frihet för Irak att återuppbygga sin militära forskning och utrustning.

Vilseledning vid anskaffning. Bredden på det irakiska anskaffningsprogrammet för vapen var anmärkningsvärd. Vilseledningen kännetecknades av *redundans* och en form av *fler-skiktprincip*.

När det gäller komponenter till kärnvapenprogrammet *fragmenterades* komponentinköpen och importen skedde via *mellanhänder* över stora geografiska omvägar. Den kommersiella världens mantra, ”don’t ask, just sell”, underlättade säkert. Dessutom användes sedan länge ett intrikat kodsysteem för projekt och komponenter i viktiga vapensystem, som försvårade uppföljning och kontroll. Irakierna förefaller ha haft en god förmåga till *systemintegration* av olika komponenter till fungerande helheter, medan leverantörsländer tenderade att underskatta irakiernas kompetens och förmåga, vilket kom att utnyttjas. Genom att kombinera fragmentering med förmåga till systemintegration försvåras i mycket hög grad de kontrollerande organisationernas verksamhet.

Ett antal produkter med både civil och militär användning (*dual-use*) täcktes fram till 1992 inte in av normal exportkontroll. Med anledning av fynden i Irak efter första kriget utarbetade dock *Nuclear Suppliers Group* (NSG) listor för kontroll av produkter med dubbla användningsområden inom kärnvapenområdet. Inom BC-områdena utarbetades motsvarande listor av Australiengruppen (AG), vars arbete fick stort inflytande på Iraks möjligheter att förse sig

⁵⁷ Såvida annat inte anges explicit härrör kategoriseringen från David Kay, ”Denial and Deception: The Lessons of Iraq” i Godson, May och Schmitt, *US Intelligence at the Crossroads*, (Brassey’s, London, 1995).

⁵⁸ *Iraq’s Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*. Del 1, sid 36, ”Iraq’s policy of deception”.

⁵⁹ Wilhelm Unge, ”Iraks program för massförstörelsevapen” i *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, Bo Ljung (red.), FOI-R—0852—SE, april 2003, sid 17.

med råvaror och utrustning. Detta resulterade i att Irak vidtog omfattande vilseledande åtgärder för att kringgå exportkontrollen.⁶⁰ Genom att använda olika myndigheter och industrier som *skenmottagare* av produkter till känsliga vapensystem lyckades irakierna komma över sådana produkter.

Genom att köpa eller bli delägare i utländska specialföretag blev det möjligt för Irak att med företaget som *täckmantel* exportera känsliga komponenter. Ett exempel på ett sådant företag är det brittiska Matrix Churchill, som råkade i ekonomiska svårigheter och betraktade irakierna som räddare i nöden. Gulfraktionen anses dessutom ha en lång tradition av smuggling och liknande entreprenörskap, vilket gynnat möjligheterna till diskret upphandling.

Den irakiska kunskapen om olika kontrollregimer var god och möjliggjorde upphandling av kontrollkänsliga produkter, exempelvis genom att samtidigt upphandla dem i *underkritiska kvantiteter* genom flera kanaler. En enstaka illegal upphandling som avslöjades hade då mindre betydelse för irakierna och kunde dessutom leda till kontraproduktiv underskattning från kontrollmyndighetens sida.

Till försöken att dölja och förvirra hörde att irakierna systematiskt undertryckte eller förstörde känslig information, exempelvis produktens slutdestination inom Irak. Kvalificerad personal som reste utomlands försågs med *förfalskad dokumentation*, sannolikt för att försvåra bedömning av kompetens, syfte, uppdragsgivare och kontaktnät.

Ett internationellt dilemma för säljaren vid vapenaffärer är balansgången mellan företagssekretess, nationell sekretess och marknadsföringsbehov. Irakierna försökte spela ut leverantörer mot varandra för att få maximal utdelning av information och know-how. Detta är emellertid inte någon ovanlig affärsteknik och kan inte oreserverat hänföras till vilseledning. Från irakisk sida förefaller det ha varit en strategi i linje med övrigt agerande.

Själva omfånget på den irakiska upphandlingen till kommersiella och normala militära program erbjöd en *döljande brusnivå* för hemliga aktiviteter med koppling exempelvis till BC-programmen och robotprogrammet.

Den s.k. *gyroskopaffären* är ett exempel på hur irakisk upphandling och dimspridning i samband med illegal anskaffning av komponenter till känsliga vapensystem har gått till. Jordanska myndigheterna avslöjade i november 1995 en transport från Ryssland till Irak som innehöll 240 ryska gyroskop och accelerometrar, ursprungligen från skrotade ryska interkontinentala robotar av typ SS-N-18 tillhörande ubåtar. Under december 1995 hittade inspektörer från UNSCOM ytterligare 200 enheter tillhörande samma navigeringssystem, nära Bagdad vid floden Tigris. Irak förnekade all inblandning. Utredningarna av affären ledde inte till någon klarhet om skuldfrågan. En rimlig tolkning anses vara att ett ryskt företag agerat på egen hand utan ryska statens tillstånd. Ett antal av de återfunna komponenterna var funktionsdugliga och skulle i princip kunnat användas i irakiska navigeringssystem för robotar.⁶¹

Teknisk vilseledning. Energiförsörjning och vattenförsörjning i anslutning till MFV-anläggningar kunde döljas och betydelsen av en anläggning eller verksamhet kunde avsiktligt nedgraderas i besökarens ögon genom att säkerhetsnivån och skyddet skenbart föreföll låg. Känsliga utsläpp från produktionsanläggningar renades i hög grad, så att röjande emissioner

⁶⁰ Kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005.

⁶¹ Åke Pålman och Wilhelm Unge, *Utsikter för den ryska vapenexporten*, FOA PM december 1998, sid 26-27. En utförligare beskrivning återfinns i Orlov och Potter, "The Mystery of the Sunken Gyros", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, nov/dec 1998, sid 34 - 39.

inte enkelt kunde detekteras (urananrikning vid Tarmiya). Det senare kan också uppfattas som ett sätt att minska miljöskadliga utsläpp. Det är en fråga som borde kunna avgöras fak- tamässigt, men det är också en fråga om huruvida bedömarens attityd – benägenhet till positiv eller negativ tolkning – kan influeras. Under kriget mot Iran fick Irak stöd från olika väst- makter genom tillgång till annars svåråtkomlig teknologi. Denna teknologi kom att brukas på ett sätt som inte var västmakternas avsikt, men sättet att tillägna sig teknologin var vilsele- dande med utnyttjande av marknadskrafter och politiska strömningar. Efter kriget blev det naturligt att Irak investerade i återuppbyggnad, men detta förhållande utgjorde också täck- mantel för återupprustning. Denna ”återuppbyggnad” innehöll således vilseledande inslag.⁶²

Kontrollmässig vilseledning. Härmed avses den irakiska statens försök att utöva kontroll över egen personal och egna medborgare, samt försvåra arbetet för främmande staters obser- vatörer genom vilseledande agerande i kombination med ”piska och morot”.

Det irakiska kärnvapenprogrammet sysselsatte omkring 20 000 personer. Många irakier skickades utomlands för utbildning och praktik. Irak skickade ut studenter och gästforskare till olika universitet i olika länder. Dels blev det svårare för övervakande organisationer att få en klar bild av ”inhämtningen” och dels fick de besökande irakierna ta del av ett bredare ut- bud av kunskap och inte minst personliga nätverk; olika forskningsinstitut hade ofta olika specialiteter och metoder. Besökarnas verkliga identitet, besöksändamål och ev. anställning förfalskades systematiskt.

Besökarna själva hade ett klart egenintresse av att spela med då utrikesresorna förknippades med ekonomiska fördelar. Omvänt var det riskabelt att hoppa av; det förekom avrättningar och repressalier mot familjemedlemmar.

Inspektörerna från IAEA och UNSCOM erhöll avsevärda ekonomiska favörer om de lycka- des nedbringa sina omkostnader under resorna i Irak. Världlandet underlättade detta genom att erbjuda billigt uppehälle, vilket ofta låg långt från de känsliga anläggningar som borde in- spekteras. Dessutom erbjöds officiell underhållning, så att tiden för seriöst arbete begränsa- des. Denna policy påstås till en början ha varit framgångsrik bland vissa nationers inspektörer (Sovjetunionen, östblocket och tredje världen utpekade). En alternativ tolkning av detta är att världlandet försökt vara en god värd och att det sedan har varit upp till enskilda inspektörer att planera sitt arbete.

Ovanstående policy ändrades under inspektionsperioden så att inledande ”morot” ersattes av ”piska”. Det hände att inspektörer attackerades av civilklädda irakier, att hot uttalades per te- lefon eller via anteckningar, att utrustning vandaliserades och att avskräckande eldgivning förekom. Irakierna gjorde klart vilka inspektörer som var oönskade och vilka som var önsk- värda. Amerikanska inspektörer var exempelvis inte populära och accepterades inte i ledande positioner.⁶³ Inspektionerna övervakades noga av irakierna och erfarenheterna togs tillvara och utnyttjades i försöken att kontrollera inspektionerna.

I kontrollstrategin ingick att aldrig vidgå mer än nödvändigt och att försöka bortförklara det som kunde avslöjas genom *täckhistorier*. Känsliga anläggningar, exempelvis urananrikningen vid Tarmiya, beskrevs först som en anläggning för högspänningsförsök, upptäckta calutroner

⁶² Federation of American Scientists (FAS): *Weapons of Mass Destruction. Deception Activities*. Internet <http://www.fas.org/nuke/guide/iraq/deception.htm>, 2 november 1998, 8 sid.

⁶³ En anledning till att amerikanska inspektörer inte var väl sedda var att inspektörerna var infiltrerade av den amerikanska underrättelsetjänsten. Se t.ex. Scott Ritter och Seymour Hersh, *Iraq Confidential: The Untold Story of the Intelligence Conspiracy to Undermine the UN and Overthrow Saddam Hussein*, (Nation Books, 2005).

blev masspektrometrar, etc. När definitiv bevisning förelåg så att en täckhistoria avslöjats och bakomliggande verklighet framträtt hävdade irakierna att det var tecken på en ny policy av öppenhet ("full and complete disclosure"). Mer än tio sådana "fullständiga avslöjanden" gjordes. Det förekom också att utrustning förstördes och att enstaka anläggningar jämnades med marken för att undandra bevis från kontroll.

Enligt UNSCOM:s före chef, Rolf Ekéus, kan FN-inspektörernas arbete 1991-1998 delas in i tre faser. En av dessa (under perioden 1996-98) koncentrerades på att undersöka de irakiska vilseledningsansträngningarna.⁶⁴ Ett koncept för *anti-concealment inspections* utvecklades. Motivet var att såväl UNSCOM som IAEA såg det som sin uppgift att kunna försäkra FN:s Säkerhetsråd om att den irakiska vilseledningen hade förståtts och penetrerats.⁶⁵ Men även om UNSCOM och IAEA lyckades se igenom en del av de irakiska dimridåerna kvarstod en restpost av osäkerhet, vilket skulle komma att föranleda Säkerhetsrådet att så småningom inrätta en efterföljare till UNSCOM (se vidare nedan).

3.4 Vilseledning före och under UNMOVIC 1998 – mars 2003

*Left to depend exclusively on overhead collection and limited but biased human reporting from groups like the Iraqi National Congress, and still reeling from having greatly underestimated Iraq's WMD capabilities prior to the first Gulf War, intelligence analysts operated with a mindset sensitised to these past failures and were therefore predisposed to believe that Iraq still possessed proscribed WMD stockpiles and sought even more advanced capabilities. Saddam Hussein's intransigent behaviour with respect to repeated UN attempts to disarm Iraq only reinforced the presumptions.*⁶⁶

Dennis M. Gormley

I december 1998 tvingades FN-inspektörerna lämna Irak efter att Saddam Hussein vägrat fortsätta samarbeta. Några timmar efter att FN-inspektörerna hade lämnat Irak den 16 december 1998 attackerade USA och Storbritannien utvalda irakiska anläggningar, i linje med föregående varningar (*Operation Desert Fox*).⁶⁷ Angreppet pågick i tre dagar och rörde sig om anläggningar med koppling till Iraks ballistiska robotprogram samt sådana som brukades av irakiska säkerhetsorganisationer som var inblandade i program för MFV.⁶⁸

Under den efterföljande fyraårsperioden fram till slutet av 2002 ägde inga FN-inspektioner rum i Irak. Det fyra år långa inspektionsuppehållet ledde till ett informationsvakuum som i sin tur innebar att den osäkerhet som omgav Iraks restkapacitet att utveckla och framställa MFV ökade.

⁶⁴ De övriga två var *upptäcka-och-förstöra*-fasen 1991-95 och övervakningen av civila anläggningar och anläggningar med dubbla användningsområden för att säkerställa att Irak inte skulle kunna tillverka nya vapen 1994-98.

⁶⁵ Rolf Ekéus, "Reassessment: The IISS Strategic Dossier on Iraq's Weapons of Mass Destruction", *Survival*, sommaren 2004, s. 74-76.

⁶⁶ Dennis M. Gormley, "The Limits of Intelligence: Iraq's Lessons", *Survival*, hösten 2004, s. 11.

⁶⁷ För en kronologi över händelserna som ledde fram till Operation Desert Fox, se http://www.defenselink.mil/specials/desert_fox/timeline.html.

⁶⁸ *Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*. Del 2: "History of UN weapons inspections", sid 40.

Villkoren för att de kritiserade ekonomiska sanktionerna mot Irak skulle hävas preciserades i ett antal steg. I korthet krävdes fullt samarbete med inspektörerna och obegränsad tillgång för dessa till irakiska anläggningar, dokument och personal. IAEA fick tillstånd att en gång årligen inspektera det irakiska lagret av kärnbränsle. Dessa begränsade inspektioner (*normal safeguards*) ersatte inte den verifiering som säkerhetsrådets resolutioner krävde. Trots IAEA:s och UNSCOM:s framgångsrika arbete mellan 1991 och 1998 bedömde Säkerhetsrådet att det fortfarande kunde finnas massförstörelsevapen i Irak. Denna bedömning grundades sig på den s.k. Amorimpanelens bedömningar. Denna panel med experter uttalade i mars 1999 att uppskjutna inspektioner och övervakning gjorde genomförandet av Säkerhetsrådets resolutioner svårare och ökade risken för att Irak skulle återuppta sina program för NBC-vapen och ballistiska robotar. Dessutom hade FN ej definierat vilka eventuella restposter som kunde tillåtas vilket gjorde det svårt att kvantifiera vilken osäkerhet avseende Iraks MFV-program som skulle kunna tillåtas.⁶⁹ Därför beslöt FN 1999 att upprätta en efterföljare till UNSCOM, UNMOVIC (United Nation's Monitoring, Verification and Inspection Commission). Hans Blix utsågs i början av år 2000 till UNMOVIC:s chef.

Den 27 november 2002 genomfördes de första UNMOVIC inspektionerna sedan december 1998. Under en dryg tremånadersperiod genomfördes en rad inspektioner och samtal med iraker. Därutöver lämnade Irak i olika omgångar information om sina tidigare MFV-program och aktiviteterna under åren 1998-2002. Under Hans Blix egid utarbetade UNMOVIC ett dokument med alla utomstående frågor rörande Iraks MFV-program. Dokumentet kom att kallas klusterdokumentet eftersom det grupperade frågeställningarna relaterade till fyra områden: det biologiska och kemiska området, ballistiska robotar samt andra bärare (flygbomber, artilleriprojektiler m.m.). Detta dokument sammanfattar UNMOVIC:s kunskap fram till mars 2003 då FN-inspektionerna ånyo fick avbrytas, denna gång p.g.a. den USA-ledda koalitions intervention.⁷⁰

Av klusterdokumentet framgår det att UNMOVIC stod in för samma problem som UNSCOM gjorde 1991 rörande de irakiska N- och B-programmen, som Saddam Hussein initialt inte erkände existerade. Hösten 2002 fanns inga MFV-anläggningar, färdiga vapen eller andra konkreta och materiella ledtrådar. I stället föll bördan på UNMOVIC att verifiera att ingen förbjuden materiel eller kunskap bibehållits eller tillkommit under inspektionsvakuumet 1998-2002.

Klusterdokumentet uttryckte en farhåga att fyra år är en lång tid givet den tidigare irakiska utvecklingen. Exempelvis hade Irak under en treårsperiod lyckats bygga kemvapenfabriken i Al Muthanna och påbörja storskalig produktion av flera C-agens och -ammunition. Och det tog bara två år att bygga produktionsanläggning Al Hakam för B-vapen och producera 27 000 liter B-agens. Potentiellt kunde alltså Irak ha åstadkommit mycket under dessa fyra år, framgår av klusterdokumentet. Storskaliga anläggningar enbart för militärt bruk skulle sannolikt vara lätta att upptäcka, ansåg UNMOVIC, men produktionen skulle kunna döljas i civila anläggningar (såsom Irak dolde sitt B-vapenprogram 1991-95).⁷¹

Klusterdokumentet diskuterar flera frågor som hade aktualiserats av underrättelseinformation: mobila anläggningar för produktion av B-agens, underjordiska MFV-anläggningar, UAV:er

⁶⁹ "Report of the first panel established pursuant to the note by the president of the Security Council on 30 January 1999 (S/1999/100), concerning disarmament and current and future ongoing monitoring and verification issue, S/1999/356, 27 mars 1999,

<http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/Amorim%20Report.htm>.

⁷⁰ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, www.unmovic.org.

⁷¹ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 11-12, www.unmovic.org.

och RPV:er samt transporter i Irak av påstådd förbjuden utrustning.⁷² UNMOVIC:s bedömning var att man inte kunde dra några säkra slutsatser av dessa uppgifter, men att inspektörerna utgick från deras sanningshalt tills dess att motsatsen bevisats.⁷³

Vidare konstateras i klusterdokumentet att medan det hade varit svårt för UNMOVIC att upptäcka förbjudna aktiviteter relaterade till de senaste fyra åren, hade man i gengäld en god uppfattning om den icke-förbjudna vetenskapliga och tekniska utvecklingen mellan 1998 och 2002. Inom de biologiska och kemiska områdena hade Iraks civila vetenskapliga och tekniska kapacitet under de fyra senaste åren ökat långsamt. Irak hade demonstrerat förmåga att tillverka viss biologisk och kemisk utrustning. Det fanns en rad anläggningar som skulle kunna användas för såväl förbjuden som icke-förbjuden produktion, konstaterade klusterdokumentet. Inom området robotteknologi var situationen en annan. Där kunde en markant utveckling noteras vars fulla vidd UNMOVIC i mars 2003 fortfarande analyserade. Även om inga direkta brott kunde påvisas så fanns indikationer, bl.a. i form av testanläggningar för raketmotorer och kamrar för fast raketbränsle, på utveckling av robotar med räckvidder betydligt längre än de av FN tillåtna 150 km. Enligt UNMOVIC:s bedömning behövde Irak också redovisa sin utveckling av UAV:er och RPV:er.⁷⁴

Sammanfattningsvis konstaterade UNMOVIC i klusterdokumentet att det fanns en rad inkonsistenser i Iraks deklARATIONER och diskrepanser mellan dessa och annan information UNMOVIC förfogade över. Ett av de områden som uppvisade störst avvikelse rörde Iraks deklARATIONER av utländska leverantörer av produkter med dubbla användningsområden. Inom B-området bedömdes ca 40 leverantörer vara otillräckligt identifierade, inom C-området ca 70 st. och på robotområdet nästan 500 st.⁷⁵

Dessa omfattande ansträngningar för att komma över produkter med dubbelanvändningsområden var också ett av de tecken på ambitioner till återupptagande av massförstörelseprogrammen som hade observerats i omvärlden. Bagdad hade försökt köpa in dessa genom andra kanaler än de som tilläts inom ramen för FN:s olja-mot-mat-program.⁷⁶ Irak hade också återuppbyggt vissa anläggningar (Fallujah) som USA hade bombat under första Gulfkriget eftersom de hade varit en del av MFV-programmen.

Den brittiska underrättelsetjänsten bedömde att Irak kunde finansiera sina MFV-program med medel utanför FN:s kontroll. År 2001 bedömdes dessa medel ha uppgått till så mycket som 3 miljarder USD.⁷⁷ Även om denna siffra var behäftad med osäkerhet så har storleksordningen bekräftats efter kriget i de amerikanska vapeninspektörernas slutrapport.⁷⁸

När det gäller utvecklingen av Iraks MFV mellan december 1998 och mars 2003 då UNMOVIC genomförde sin första inspektion gjorde FOI följande bedömning av det aktuella läget.⁷⁹

⁷² Remotely Piloted Vehicles (RPV) fjärrstyrs från marken eller från t.ex. ett flygplan. Fjärrstyrningen skiljer RPV:er från UAV:er (Unmanned Aerial Vehicles) som kan förprogrammeras att flyga förutbestämda banor.

⁷³ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 12-14, www.unmovic.org.

⁷⁴ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 14-16, www.unmovic.org.

⁷⁵ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 16, www.unmovic.org.

⁷⁶ Unge, "Iraks program för massförstörelsevapen" i *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, Bo Ljung (red.), FOI-R—0852—SE, april 2003, sid 18.

⁷⁷ *Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*, sid 7.

⁷⁸ *Iraqi Survey Group Final Report*, http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/, "Key Findings", hämtat 19 juli 2005. De illegala inkomsterna mellan början av 1990-talet och 2003 uppskattas till 11 miljarder USD.

⁷⁹ Wilhelm Unge, "Iraks program för massförstörelsevapen" i *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, Bo Ljung (red.), FOI-R—0852—SE, april 2003, sid 18-19.

Biologiska vapen. Irak hade behållit sin ambition för B-vapen, bl.a. fanns tidigare nyckelpersoner kvar och landet hade kapacitet för att snabbt (dagar – veckor) starta upp en begränsad produktion. Det fanns inga belägg för förekomst av fasta B-produktionsenheter, men tillverkning bedömdes kunna ske efter konvertering av civila anläggningar med dubbelanvändningsutrustning eller i dolda delar av befintliga anläggningar. Förekomsten av mobila produktionsenheter hade misstänkts, men hade ännu inte bevisats. Det fanns sannolikt inte kvarvarande lager av äldre B-stridsmedel som fortfarande var funktionella. Mindre mängder av stridsmedel kunde ha producerats under de sista fyra åren. Bland de stridsmedel som kunde finnas märktes bl.a. antrax. Eventuellt kunde andra smittämnen, t.ex. pestbakterien ingå i programmet. Däremot bedömdes t.ex. inte smittkoppsvirus ha utvecklats som stridsmedel.

Kemiska vapen. Ambitionen bedömdes ha kvarstått även när det gäller C-vapen men någon mer omfattande nyproduktion hade knappast skett. Produktion i liten skala kunde ha genomförts, men även om Irak skulle ha haft begränsade lager av C-vapen bedömdes landet inte ha kapacitet att använda dem i krig.⁸⁰ Irak hade dock möjlighet att ställa om civila produktionsenheter för tillverkning av C-stridsmedel. Senapsgas bedömdes kunna tillverkas direkt medan nervgaserna krävde import av vissa utgångsämnen för att landet skulle komma upp i samma nivåer som före Gulfkriget.⁸¹

Kärnvapen. Kärnvapenprogrammet bedömdes ha fortsatt men framgången var beroende av tillgång till klyvbart material. Sedan 1998 hade Irak återinkallat vapenforskare och försökt anskaffa material. Irak hade inför kriget inga färdiga kärnvapen. Med bibehållna sanktioner bedömdes Irak inte kunna utveckla ett komplett vapen. Och även om landet hade sluppit fortsatta sanktioner bedömdes det ta minst 5 år att producera ett kärnvapen.⁸² En risk i sammanhanget var sekundärspridning av kärnvapen genom samverkan mellan stater som valt att ställa sig utanför eller bryta med icke-spridningsavtalet.

Robotvapen. Det var oklart om Irak hade följt FN-resolutionen 687 efter Gulfkriget och skrotat robotar med längre räckvidd än 150 km.⁸³ En omfattande utveckling av robotar hade pågått. Irak utvecklade även RPV:er som antogs kunna leverera B- och C-stridsmedel. Miss-tankar fanns om att Irak även utvecklade UAV:er med räckvidd överskridande de av FN tillåtna 150 km. Irak bedömdes ha kvar ett fåtal Scudmissiler för B- och C-stridsmedel.

⁸⁰ Enligt den brittiska regeringen bedömdes Irak ha en operativ B- och C-krigföringsförmåga. Den irakiska militärens planering förutsåg användning av B- och C-vapen. De irakiska stridskrafterna kunde använda B- och C-vapen och nödvändig ledningsförmåga ansågs existera.

⁸¹ De nervgaser som bedömdes vara aktuella för Irak var tabun, sarin, cyklosarin och VX.

⁸² Den farhåga som kom till uttryck i den brittiska regeringens bedömning var att ledtiden för att tillverka ett kärnvapen bedömdes kunna kortas till 1-2 år för det fall att Irak skulle lyckas köpa klyvbart material utomlands. FOI:s bedömning var att det var högst osäkert om ens två år hade räckt för att få fram en kärnladdning. Mot bakgrund av vad som var känt om det irakiska programmets tidigare effektivitet bedömdes det som ännu mer osannolikt att två år skulle ha räckt för att tillverka ett färdigt kärnvapen inkl. bärare m.m. Den brittiska regeringen delade dock FOI:s bedömning att Irak vid fortsatta effektiva sanktioner inte skulle kunna producera något kärnvapen.

⁸³ Vid mitten av 2001 uppmärksammade den brittiska underrättelsetjänsten att en stegvis förändring inträffat i Iraks robotprogram och att utvecklingsarbete pågick för att öka räckvidden till över 1 000 km. Tidigare inspektionsarbete och pågående sanktioner bidrog till att detta arbete gick långsamt och att produktion av nya robotar inte bedömdes kunna ske före år 2007, om sanktionerna upprätthölls. Irak bedömdes samtidigt ha lyckats gömma undan ca 20 al-Hussein-robotar från Gulfkriget med en räckvidd om 650 km vilka bl.a. skulle kunna nå Cypern, Israel, Teheran och Riyad. Irak hade vidtagit åtgärder för att dölja aktiviteter vid ett testområde för flytande bränsle, al-Rafah/Shahiyat och hade också försökt öka träffsannolikheten för robotarna genom att förbättra styrningen. Mycket av den infrastruktur som förstördes under Gulfkriget och under *Operation Desert Fox* 1998 bedömdes ha återställts och nya anläggningar ha byggts. Irak gjorde vid den här tiden fortfarande ansträngningar att anskaffa förbjuden teknologi, bl.a. drivmedel till ballistiska robotar.

FOI konstaterade också att nästan alla komponenter och material i MFV och ballistiska robotar är av dubbelanvändningskaraktär. Utan inspektioner på marken bedömdes det bli mycket svårt att fastställa den exakta naturen hos många av Iraks anläggningar.

3.5 Patlläge i FN – Skeendet november 2002-mars 2003

*Jag kunde ha tagit i hårdare mot irakierna.*⁸⁴

Hans Blix i april 2003

I den allmänna debatten hörs röster som menar att det snarast var USA och Storbritannien som ägnade sig åt vilseledning under denna period i syfte att rättfärdiga kriget. Det har också efter kriget visat sig att flera av de underrättelser som dessa länders regeringar framförde var tvivelaktiga eller direkt felaktiga, t.ex. Iraks försök till anskaffning av uran från Niger, att Irak skulle ha förband som inom 45 minuter var insatsberedda med BC-stridsmedel och att Bagdad förfogade över mobila laboratorier/fabriker med koppling till framställning av B-vapen. Och uppgiften om *The Red Zone*, den cirkel runt Bagdad som om den överskreds av koalitionen styrkor skulle utlösa ett irakiskt C-anfall, tycks härröra från ett krigsspel vid Pentagon.⁸⁵

När det gäller det irakiska uppträdandet under denna period kom det olyckligt nog att bli föremål för tolkning i FN och i huvudstäder runt om i världen. De huvudsakliga tolkningstviserna som kom att skilja staterna i FN:s Säkerhetsråd åt var huruvida ”allvarliga konsekvenser” skulle kunna rättfärdiga militär intervention och huruvida Irak samarbetade ”omedelbart, aktivt och ovillkorligt” eller inte. En annan avgörande tolkningsfråga var det faktum att Iraks oförmåga att bevisa sin oskuld inte automatiskt innebar att landet hade massförstörelsevapen, även om man inte kunde utesluta att så var fallet.⁸⁶

I FN-resolutionen 1441, som antogs av Säkerhetsrådet med röstsiffrorna 15-0 den 8 november 2002, ålades Irak att inom 30 dagar lämna en ”aktuell, exakt, fullständig och komplett redovisning” av sina aktiviteter relaterade till massförstörelsevapen annars skulle landet drabbas av ”allvarliga konsekvenser”. Irak ålades att samarbeta ”omedelbart, aktivt och ovillkorligt” med FN-inspektörerna och redan den 27 november 2002 genomförde UNMOVIC de första inspektionerna efter fyra års uppehåll. I tillägg till detta krävde USA mot slutet av krisen innan den övergick i krig att Saddam Hussein skulle fatta ett strategiskt beslut om att avstå från MFV och offentligt deklarerat detta för omvärlden.

Av Hans Blix bok *Avväpna Irak* framgår det att UNMOVIC:s chef själv var övertygad om att Irak hade massförstörelsevapen innan inspektionerna i Irak påbörjades. När USA i november

⁸⁴ Svenska Dagbladet, 15 april 2003, s. 4.

⁸⁵ Privat kommunikation med anonym amerikansk källa den 9 juni 2005. Möjligen kan denna uppgift till del ha en verklighetsbakgrund. Saddams *Leadership Defence Plan* bestod av en taktisk doktrin, som alla irakiska officerare lärt sig. Där talas det om en ”red-line” eller ”last line of defence”. Dock finns ingen information som antyder att planen inkluderade ”a trigger for CW use”. Källa: *Iraqi Survey Group Final Report*, ”Nuclear”, *Key Findings*.

⁸⁶ En del av texten i detta avsnitt har tagits från Wilhelm Unge, ”The Slam Dunk Case som blev en slamkrypare”, *Vårt försvar*, nr 3, 2004, sidorna 30-32. Denna artikel är en ingående och problematiserande recension av Hans Blix bok *Avväpna Irak*.

2002 (samma månad som inspektionerna återupptogs) gav råd om hur inspektionerna borde genomföras ”uppifrån och ner” i syfte att dammsuga Irak på information började dock Blix misstänka att amerikanerna själva inte visste var de påstådda massförstörelsevapnen fanns. Misstanken förstärktes senare då USA delgav UNMOVIC underrättelser om misstänkta platser som inspektörerna kunde kontrollera. Vid dessa kontroller hittade inspektörerna ingenting.

Efter att de återupptagna inspektionerna hade pågått i tre och en halv månad angrep den USA-ledda koalitionen Irak i mars 2003. Vid denna tidpunkt såg situationen enligt Blix ut på följande sätt: Irak samarbetade, om än ej på det reservationslösa, aktiva och omedelbara sätt som FN krävde, men UNMOVIC var inne i en hoppfull fas. Med undantag av ballistiska robotar med otillåten räckvidd hade inspektörerna inte kunnat påvisa några materiella brott mot förbudet mot massförstörelsevapen.⁸⁷ Irak hade visserligen ännu inte bevisat sin oskuld. Å andra sidan hade USA inte bevisat Iraks skuld.

Givet Iraks historiskt lögnaktiga och vilseledande uppträdande sedan 1991 och brott mot Säkerhetsrådets tidigare resolutioner (jfr resonemanget om argumentation *ad hominem* ovan) tolkade USA Iraks fortsatta oförmåga att bevisa sin oskuld och att samarbeta ”omedelbart, aktivt och ovillkorligt” med FN-inspektörerna som att regimen hade något att dölja. Detta rättfärdigade i deras ögon en tolkning av ”allvarliga konsekvenser” som ett militärt ingripande. UNMOVIC och IAEA intog ståndpunkten att man bara kunde rapportera till Säkerhetsrådet utifrån faktiska bevis funna av inspektörerna och att irakierna i stort sett samarbetade, om än ej ”omedelbart, aktivt och ovillkorligt”.⁸⁸ På basis av inspektörernas rapporter ansåg en majoritet av länderna i Säkerhetsrådet inte att krig var rättfärdigt vid denna tidpunkt.

En för Irak besvärande punkt var att det hade funnits rykten om att förbjuden utrustning transporterades runt i Irak för att undgå upptäckt i samband med inspektionerna. Det var emellertid inte möjligt för UNMOVIC att dra några säkra slutsatser om detta.⁸⁹ Av Bob Woodwards bok *Plan of Attack* framgår att den amerikanska satellitövervakningen och signalspaningen observerade dessa transporter på marken. Men det framgår också att inte heller USA visste vad som transporterades runt i landet framför näsan på FN-inspektörerna.⁹⁰

Som namnet antyder hade UNMOVIC i uppgift att inspektera, verifiera samt att övervaka. Övervakningen handlade om att med tekniska medel (kameror etc.) se till att Irak inte kunde återuppbygga sina MFV-program. Övervakningen hade inget slut i tiden utan skulle fortsätta även efter det att sanktionerna lyfts. UNMOVIC hade med andra ord mandat att förhindra återuppbyggnaden av den *tekniska kapaciteten*. USA däremot, var fast beslutet att även få bort *intentionen*, vilket i Saddam Husseins fall innebar regimbyte.⁹¹

Bakgrunden till beslutet att inrätta UNMOVIC 1999 var, som nämnts ovan, att Säkerhetsrådet

⁸⁷ Under inspektionerna visade det sig att Irak disponerade ballistiska robotar med en räckvidd överskridande den av FN tillåtna om 150 km. Räckvidden var förvisso inte mer än knappt 200 km varför brottet i strategiskt hänseende skulle kunna kallas ringa. Men det var icke desto mindre ytterligare ett i raden av materiella brott mot FN:s resolutioner. Irakierna anmälde dock detta själva till UNMOVIC. Källa: Hans Blix, *Avväpna Irak*, s. 161 och 185.

⁸⁸ Saddam Hussein trilskades bl.a. när det gällde rätten till överflygningar med spaningsflygplan. Vidare krävde han att sanktionerna skulle hävas först och att Irak sedan skulle samarbeta med inspektörerna. Han krävde också undantag för vissa platser som inte skulle få besökas osv.

⁸⁹ UNMOVIC, *Cluster document*, 6 mars 2003, s. 14, www.unmovic.org.

⁹⁰ Bob Woodward, *Plan of Attack*, (Simon & Schuster, New York, 2004), s. 253 och 289.

⁹¹ Muammar Khadaffi har genom ett annat uppträdande lyckats övertyga världen om att han de facto har ändrat sin intention.

bedömde att det fortfarande *kunde finnas* massförstörelsevapen i Irak, trots FN-inspektörernas framgångsrika arbete 1991-98. Det var alltså inte bara stormakternas underrättelsetjänster (inkl. den tyska och franska) som gjorde denna bedömning 2002-2003 då Irakkrisen blev akut. Det är lätt att glömma bort detta när debatten nu i efterhand handlar om USA:s och Storbritanniens eventuella manipulerande av underrättelser i syfte att rättfärdiga kriget. Stor enighet rådde i Säkerhetsrådet om att Irak måste avväpnas en gång för alla. Skillnaden i synsätt gällde när FN:s tålamod skulle anses vara slut.

Det framgår med all tydlighet av *Avväpna Irak* att Hans Blix, till skillnad från den bild av naiv ”duva” och ”fredskramare” som media förmedlade, inte alls var främmande för våldsanvändning för att avväpna t.ex. länder som Irak förutsatt att det sker med FN:s mandat. Detta var, enligt Blix uppfattning också Kofi Annans åsikt. Generalsekreteraren var däremot emot unilateral våldsanvändning och för mer tålamod med inspektionerna.

Den 8 december 2002 inlämnade Irak en ca 12 000 sidor lång deklARATION avseende sina program för MFV och relaterade frågor. Deklarationen visade sig mest vara en syntes av gammal information, varvad med viss ny information rörande bl.a. utveckling av missiler och fredlig biologisk forskning under perioden 1998-2002. Vissa textpartier förekom dessutom på flera ställen i de 12 000 sidorna. Enligt Blix hade irakierna inte utnyttjat deklARATIONEN för att skapa en ny början genom att avslöja sedan länge dolda sanningar. Vid Säkerhetsrådets diskussion av decemberdeklARATIONEN blev slutsatsen att deklARATIONEN inte var en ”aktuell, exakt, fullständig och komplett redovisning”.

Sett utifrån de av Säkerhetsrådet ställda kraven och givet ovan beskrivna omständigheter kan det irakiska uppträdandet svårligen anses tillräckligt övertygande givet decennier av vilseledning. Detta borde även Saddam Hussein ha insett. Huruvida detta rättfärdigade en militär intervention är en annan fråga (se nästa avsnitt).

Saddam Hussein hade kunnat göra precis det som Libyens ledare Muammar Khaddafi gjorde i december 2003, nämligen offentligt deklARERA ett avståndstagande från massförstörelsevapen, ratificera alla nödvändiga rustningsbegränsande avtal och ge FN full access till alla anläggningar och misstänkta platser. Det var detta USA krävde.

Det intressanta är att Khadaffis förhandlingar med USA och Storbritannien pågick i hemlighet parallellt med den militära uppladdningen kring Irak. Även om ett potentiellt framtida hot om militärt ingripande mot Libyen och dess program för MFV sannolikt inte var det enda skälet till Khadaffis kursändring så kan det ha varit en bidragande eller utlösande faktor.

3.6 Var kriget rättfärdigt?

*After 12 unsuccessful years of UN supervision of disarmament, military force regrettably appears to be the only way of finally and conclusively disarming Iraq.*⁹²

Dr. David Kelly

Avslutningsvis kan det vara intressant att beröra frågan huruvida Iraks beteende *de facto* rättfärdigade ett militärt ingripande i Irak. Ingrid Fängmark, expert vid FOI:s avdelning för NBC-skydd, var under ett år fram till augusti 2003 chef för sektionen för kemiska vapen vid UNMOVIC:s högkvarter i New York. Hon arbetade med analys av material avseende Iraks vapenprogram. Som svar på denna fråga skriver hon så här:

*Det går inte att ge ett entydigt svar på den frågan. Klart är dock att inspektioner i kombination med sanktioner varit effektiva instrument i att avvärja Irak och, med undantag av den restpost som inte kunde verifieras, berövade UNSCOM och IAEA Irak dess vapenkapacitet redan efter det första Gulfkriget. [---]*⁹³

Tillsammans med några kolleger från FOI NBC-skydd skriver Ingrid Fängmark vidare så här i FHS samlingsvolym om Irakkriget:

Den inspektionsregim som baserades på resolution 687 har betydligt mer långtgående mandat än någon annan hittills fastställd inspektionsregim beträffande inspektion utan förvarning ("immediate, unconditional and unrestricted access"), baserad på detaljerad information från deklARATIONER, möjlighet till övervakning från luften etc. [---] Trots det kom USA och dess koalitionspartners till slutsatsen att regimskifte var den enda åtgärd man hade tilltro till. [---]

*Irak har i likhet med en rad andra länder som haft offensiv verksamhet fortfarande kvar kunskap och erfarenhet. Risken för att den samlade kunskapen i framtiden omsätts i offensiv verksamhet är även beroende av landets ledning. Med det regimbyte som skett har den risken avsevärt reducerats. [---]*⁹⁴

*Bristen på förtroende för Irak har höjt tröskeln för verifikation. Ingen av Iraks vapendeklarationer uppfyllde någonsin kraven på att vara fullständig, komplett eller exakt, vilket i resolution 1441 (som antogs hösten 2002) klassades som "material breach", dvs. skäl nog för väpnad intervention.*⁹⁵

Den brittiske MFV-specialisten, dr. David Kelly, stödde detta resonemang. I en viktig artikel skriven före, men publicerad efter hans död, skrev han att militär intervention tycks vara det enda sättet att slutgiltigt säkerställa Iraks avvärning efter 12 år av FN-ansträngningar. Samti-

⁹² David Kelly, "Only regime change will avert the threat", *The Observer*, 31 August 2003, <http://observer.guardian.co.uk/politics/story/0,6903,1032773,00.html>.

⁹³ Ingrid Fängmark (2003): "Iraks försvunna kemiska massförstörelsevapen", *BC-bulletinen*, nr 12, december 2003.

⁹⁴ Här avses störtande av Saddam Husseins regim som ett resultat av USA:s intervention våren 2003.

⁹⁵ Ingrid Fängmark, Lena Norlander, Björn Sandström och Åke Sellström, "Iraks program för massförstörelsevapen" i Bengt Anderberg m.fl. (red.) *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, Försvarshögskolan 2004, s. 93-95.

digt noterade Kelly att

Although the current threat presented by Iraq militarily is modest, both in terms of conventional and unconventional weapons, it has never given up its intent to develop and stockpile such weapons for both military and terrorist use. [---]

The long-term threat, however, remains Iraq's development to military maturity of weapons of mass destruction – something that only regime change will avert.⁹⁶

Dessa bedömningar av framstående specialister med mycket god insyn i de irakiska MFV-programmen kan tolkas som att USA:s och dess koalitionspartners ståndpunkt var riktig och en majoritet av FN:s Säkerhetsråd hade fel. Men USA:s fel var att man nu ville agera mot majoritetens vilja och vid en tidpunkt som man själv valde. Det paradoxala resultatet av detta är att USA m.fl. allmänt anses ha skadat FN och urholkat folkrätten genom att ta saken i egna händer, medan de i den sakfråga som det egentligen handlar om hade rätt. Konsekvenserna av detta är inte omedelbart förutsägbara.

Man bör också notera att UNMOVIC:s inspektioner i Irak aldrig hade kommit till stånd utan den amerikanska militära uppladdningen. Inte heller hade världen med sådan säkerhet idag fått bevis för att UNSCOM:s arbete i kombination med decennielånga sanktioner verkligen hade den avrustande och återhållande effekt de hade. Och utan amerikanska ”inspektioner på marken” efter kriget hade restposten av osäkerhet kring statusen hos de tidigare MFV-programmen kvarstått och hävandet av sanktionerna kunnat förbli en tvistefråga, dvs. FN hade varit tillbaka vid den punkt som fick Säkerhetsrådet att i förstone inrätta UNMOVIC.

Sanktionerna hade dock kunnat lyftas av Säkerhetsrådet om UNMOVIC hade definierat ”key remaining disarmament issues”, men USA ville inte att det skulle ske. Även om sanktionerna hade hävts skulle rätten till övervakning ha kvarstått utifall världssamfundet hade ansett det vara nödvändigt.⁹⁷

En annan möjlighet är att Saddam faktiskt hade kunnat lura UNMOVIC att tro att landet hade avrustat. Sanktionerna hade därmed kunnat lyftas och Irak ånyo påbörja vandringen, om än lång, mot en MFV-förmåga.

⁹⁶ David Kelly, ”Only regime change will avert the threat”, *The Observer*, 31 August 2003, <http://observer.guardian.co.uk/politics/story/0,6903,1032773,00.html>.

⁹⁷ Kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005.

4. "FACIT" – IRAQI SURVEY GROUP

From the evidence available through the actions and statements of a range of Iraqis, it seems clear that the guiding theme for WMD was to sustain the intellectual capacity achieved over so many years at such a great cost and to be in a position to produce again with as short a lead time as possible—within the vital constraint that no action should threaten the prime objective of ending international sanctions and constraints.⁹⁸

Charles Duelfer

Fram till denna punkt har i rapporten endast sådant material som fanns tillgängligt vid tiden för krisen/kriget använts för att belysa dels irakisk vilseledning, dels FN:s och den USA-ledda koalitionen argumentation.

Fallet Irak är unikt i den meningen att världssamfundet genom ingripandet 1991, efterföljande år av FN-inspektioner, ett förnyat ingripande 2003 och "slutgenomgång" av Iraks MFV-ansträngningar kan sägas förfoga över "facit" dels över Iraks faktiska förmåga avseende MFV och regimens avsikter, dels tillåter omvärlden att utvärdera sina underrättelsebedömningar mot de irakiska försöken att vilseleda analytiker och forskare.

Samtidigt som den av USA ledda koalitionen invaderade Irak påbörjades en intensiv jakt på eventuella MFV. The *Iraqi Survey Group* (ISG) som var namnet på koalitionen vapeninspektörer bestod av 1 400 personer, i huvudsak amerikaner, briter och australier.⁹⁹ ISG organiserades av Pentagon och CIA. Syftet var att leta efter lagrade MFV och alla typer av forskningsprogram eller infrastruktur som kunde användas för att tillverka MFV. ISG fortsatte UNMOVIC:s och IAEA:s avbrutna inspektionsarbete. ISG leddes fram till januari 2004 av David Kay tidigare vapeninspektör för FN/IAEA. Han efterträddes av Charles Duelfer, även han tidigare vapeninspektör för FN.

Den 2 oktober 2003 presenterade ISG sin *Interim Progress Report*. Där konstaterades att ISG hade funnit bevis för "WMD-related program activities", men inga nukleära, biologiska eller kemiska vapen. Utöver slumrande (*dormant*) MFV-program hade ISG också funnit "non-WMD programs" förbjudna av FN.

Den 30 september 2004 publicerade ISG sin 1000-sidiga slutrapport (Duelferrapporten).¹⁰⁰ Rapporten baseras på en stor mängd intervjuer med tillfångatagna personer som arbetat i Saddam Husseins administration, inspektioner på misstänkta platser och genomgång av enorma mängder dokument. Förhørsledarna har i många fall kunnat korskontrollera de förhörda uppgifter. Samtidigt pekar rapporten i en metodologisk redogörelse på vissa problem såsom t.ex. passivt förhörsmotstånd, vilket innebär att uppgiftslämnaren hänvisar till sådana förhållanden som inte kan kontrolleras. Exempelvis läggs ansvaret för något på en avliden person. Andra

⁹⁸ Charles Duelfer Transmittal Message, 23 september 2004, http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/transmittal.html, hämtat den 20 juli 2005.

⁹⁹ En bra översikt över ISG:s verksamhet ges på Internetsidan http://en.wikipedia.org/wiki/Iraq_Survey_Group, besökt den 20 juli 2005.

¹⁰⁰ *Iraqi Survey Group Final Report* återfinns på http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/. En bra sammanfattning *Key Findings* finns. Den omfattar rubrikerna "Regime Strategic Intent", "Regime Finance and Procurement", "Delivery Systems", "Nuclear", "Chemical" och "Biological".

personer har av rädsla för rättsliga efterspel varit återhållsamma. Å andra sidan finns det bland de förhörda personer som talat mycket uppriktigt trots att de därigenom skuldbelagt sig själva.

Givet vilseledande amerikansk-brittiska uppgifter rörande Iraks innehav av MFV före kriget 2003 kan sakriktigheten i ISG:s rapport ifrågasättas p.g.a. källans tidigare trovärdighetsproblem (jfr resonemanget avseende *ad hominem* i avsnitt 2.4). Man skulle t.ex. kunna befara att rapporten syftar till att rättfärdiga beslutet att intervensera i Irak. Detta kan, men behöver inte vara fallet. Läsaren bör ha detta i åtanke vid läsningen av detta avsnitt. Författarnas bedömning är dock att ISG:s rapport till allra största delen torde vara med sanningen överensstämmande. Dock har det empiriska underlaget utnyttjats maximalt för att stärka den amerikanska argumentationen och går i några enstaka fall för långt, enligt FOI NBC-skydd.

Å ena sidan utgör ISG:s rapport svidande kritik mot egna tidigare underrättelsebedömningar (åtminstone de officiellt deklarerade) och ger därmed indirekt UNMOVIC rätt i sin bemötning. Å andra sidan visar rapporten att Saddam Hussein fortfarande hade som nationellt strategiskt mål att skaffa sig MFV och att FN:s olja-mot-mat-program gav honom en utmärkt finansieringsplattform för att på sikt kunna återuppta sina MFV-program. Under täckmantel av olja-mot-mat-programmet hade Irak återuppbyggt ett effektivt nätverk för illegal upphandling av embargobelagda varor inkl. produkter med dubbla användningsområden. Till detta skall också läggas en restpost av personal med kunskaper, dokumentation och enstaka exemplar av materiel som hade kunnat tjäna som utgångspunkt för framtida vidareutveckling. Genom tidigare FN-inspektioner och –sanktioner var dock denna restpost mindre än befarat och ledtiderna för utveckling till mogna MFV-program med möjlighet att omsätta FoU i tillverkning, längre än omvärlden tidigare bedömt.

Sammanfattningsvis tycks Saddams intresse i första hand ha varit riktat mot kemiska vapen och ballistiska robotar, dvs. i första hand en taktisk förmåga, inte en strategisk. En aspiration att skaffa kärnvapen tycks också ha funnits kvar. Däremot tycks regimens intresse för biologiska vapen för militärt bruk ha försvunnit under 1990-talet, enligt ISG.

Nedan redovisas kortfattat ISG:s bedömningar avseende Saddam Husseins strategiska avsikter, finansieringen av dessa samt hans vilseledning kopplade till desamma. I bilaga 1 följer en redovisning av ISG:s bedömningar avseende den faktiska irakiska MFV-förmågan.

4.1 Saddams strategiska avsikter och vilseledning

När det gäller Saddam Husseins strategiska intentioner skriver ISG följande:

Throughout the 1990s and up to OIF¹⁰¹ (March 2003), Saddam focused on one set of objectives: the survival of himself, his Regime and his legacy. To secure those objectives, Saddam needed to exploit Iraqi oil assets, to portray a strong military capability to deter internal and external threats, and to foster his image as an Arab leader. Saddam recognized that the reconstitution of Iraqi WMD enhanced both his security and image. Consequently, Saddam needed to end UN-imposed sanctions to fulfil his goals.¹⁰²

His belief that sanctions would prove ineffective led him to conclude he could avoid WMD disarmament.¹⁰³

¹⁰¹ Operation Iraqi Freedom.

¹⁰² "Regime Finance and Procurement", *Key Findings*.

¹⁰³ Kapitel 1, underrubriken "Saddam's Prioritization of Getting Out From Under Sanctions".

Avseende massförstörelsevapen skriver ISG vidare att:

Saddam wanted to recreate Iraq's WMD capability – which was essentially destroyed in 1991 – after sanctions were removed and Iraq's economy stabilized, but probably with a different mix of capabilities to that which previously existed. Saddam aspired to develop a nuclear capability – in an incremental fashion, irrespective of international pressure and the resulting economic risks – but he intended to focus on ballistic missile and tactical chemical warfare (CW) capabilities. [---]

The former Regime had no formal written strategy or plan for the revival of WMD after sanctions. Neither was there an identifiable group of WMD policy makers or planners separate from Saddam. Instead, his lieutenants understood WMD revival was his goal from their long association with Saddam and his infrequent, but firm, verbal comments and directions to them.¹⁰⁴

Iran sågs av Saddam som den primära motståndaren, vilken motiverade fortsatta MFV-ansträngningar. Balansering av Israels militära makt (och USA:s) var av sekundär betydelse. Saddam levde i övertygelsen att MFV vid ett flertal tillfällen hade räddat regimen. I kriget mot Iran hade kemiska vapen på slagfältet och ballistiska robotar för bombardemang av Teheran spelat en avgörande roll. Under Gulfkriget avskräckte irakiska MFV FN-koalitionen från att fortsätta mot Bagdad sedan Kuwait befriats, enligt Saddam.

Nyckeln till att förstå Iraks beteende avseende MFV ligger sannolikt i det faktum att Saddam var övertygad om behovet av dessa vapen givet hoten mot regimen samtidigt som FN-inspektionerna och sanktioner hade monterat ned lejonparten av Iraks MFV-förmåga varför landet nu behövde överdriva sin kvarvarande MFV-kapacitet och samtidigt samarbeta med FN för att få sanktionerna hävda. ISG skriver att

In order to counter these threats, Saddam continued with his public posture of retaining his WMD capability. This led to a difficult balancing act between the need to disarm to achieve sanctions relief while at the same time retaining a strategic deterrent. The Regime never resolved the contradiction inherent in this approach. Ultimately, foreign perceptions of these tensions contributed to the destruction of the Regime.¹⁰⁵

While it appears that Iraq, by the mid-1990s, was essentially free of militarily significant WMD stocks, Saddam's perceived requirement to bluff about WMD capabilities made it too dangerous to clearly reveal this to the international community, especially Iran.¹⁰⁶

ISG bekräftar att irakierna ända fram till 2003 fortsatte att presentera falsk information för FN.

Det kan här vara värt att fråga sig om man verkligen vet att Saddam ville bli av med FN-sanktionerna i syfte att kunna fortsätta utveckla MFV (och i så fall vilken typ av MFV-förmåga) eller om detta är en amerikansk tolkning för att rättfärdiga regimbytet, som motiverades med att osäkerheten kring Saddams framtida intentioner var ett avgörande problem. Givet en rad omständigheter synes det författarna till föreliggande rapport högst rimligt att tro att Saddam verkligen hade för avsikt att vidmakthålla (återuppbygga och vidareutveckla) en MFV-förmåga av något slag. För detta talar bl.a. Saddams historiska beteende, det faktum att han de facto gjorde försök att komma över produkter med dubbla användningsområden, det faktum att han hade fortsatta regionala stormaktsambitioner och att han knappast var ovetan-

¹⁰⁴ "Regime Strategic Intent", *Key Findings*.

¹⁰⁵ Kapitel 1, underrubriken "WMD Possession – Real or Imagined – Acts as a Deterrent".

¹⁰⁶ Kapitel 1, underrubriken "Saddam's Prioritization of Getting Out From Under Sanctions".

de om Irans kärnvapenaspirationer. Författarna har heller inte kunnat hitta någon internationell analys som säger att Saddam definitivt hade lagt MFV-planerna på hyllan och avsåg att koncentrera sin militär uppbyggnad enbart till konventionella medel.

Vilken typ av MFV-förmåga skulle Saddam då ha eftersträvat efter det att sanktionerna hade hävts? Givet ärkerivalen Irans nukleära satsning synes ISG:s bedömning rimlig, nämligen att Irak skulle ha kunnat ha som mål att utveckla kärnvapen ungefär på samma sätt som Iran, dvs. på ett inkrementellt sätt, oavsett internationella påtryckningar och ekonomiska risker. Samtidigt torde en sådan målsättning ha mycket lång tidshorisont. Ett tidsmässigt mera näraliggande hot skulle ha kunnat utgöras just av ballistiska robotar och kemiska stridsmedel för taktiskt bruk, vilket givet det irakiska kunskapsläget, sannolikt skulle ha varit den satsning som skulle ha kunnat ha störst sannolikhet att lyckas.

Samtidigt hade tidigare FN-inspektioner slagit det mesta av MFV-infrastrukturen i spillror och Irak skulle sannolikt aldrig ha kunnat återbygga upp något liknande det som fanns före 1991 eftersom resolution 715 säger att FN ska fortsätta att övervaka Irak utan angiven tidpunkt för inspektionernas upphörande (*Ongoing Monitoring and Verification Plan*).¹⁰⁷ Irak kunde inte heller producera lagringsstabila B- och C-vapen tidigare. Man kan alltså ifrågasätta om det fanns möjlighet eller ambition att producera MFV för lager. En troligare tolkning är att Saddam hade ett mobiliseringsprogram i sikte eller åtminstone en ”break-out capacity”, eller förmåga till återtagning vid behov. Experter som tidigare verkat både i UNSCOM och i UNMOVIC anser att just detta var den troligaste intention, och inte en arsenal av i fredstid befintliga MVF för operativt bruk.¹⁰⁸

4.2 Finansiering av regimen strategiska avsikter

En förutsättning för ett återupptagande av MFV-programmen, om än i annan form och med delvis annat innehåll, var finansiering. Det framgår av ISG:s rapport att Saddam Hussein underskattade FN:s uthållighet när det gäller att upprätthålla sanktionerna. Han betraktade dessa som ekonomisk krigföring och som en strypsnara om Iraks hals. Genom sanktionerna kunde FN kontrollera Iraks oljetillgångar och bestämma vad landet kunde importera. Att komma ur denna strypsnara hade alltså högsta prioritet.

*Throughout sanctions, Saddam continually directed his advisors to formulate and implement strategies, policies, and methods to terminate the UN's sanctions regime established by UNSCR 661. The Regime devised an effective diplomatic and economic strategy of generating revenue and procuring illicit goods utilizing the Iraqi intelligence, banking, industrial, and military apparatus that eroded United Nations' members states and other international players' resolve to enforce compliance, while capitalizing politically on its humanitarian crisis.*¹⁰⁹

¹⁰⁷ FN:s Säkerhetsråd, resolution 715, 11 oktober 1991, *Approval of Ongoing Monitoring and Verification Plan* (S/22871 Rev.1), <http://www.un.org/Depts/unscom/unscmdoc.htm>.

¹⁰⁸ Kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005. Se också t.ex. Rolf Ekéus, ”Reassessment: The IISS Strategic Dossier on Iraq's Weapons of Mass Destruction”, *Survival*, sommaren 2004, s. 83. Ekéus skriver ”Iraq was not interested in producing biological and chemical weapons for storage. Iraq viewed those weapons as tactical rather than strategic assets – only the latter would have required long-term storage. Instead, Iraq was aiming to keep the capability to start up production immediately, should the need arise. UNSCOM experts were unanimous in this assessment, which was also reflected in Hussein Kamel's statement to me when he was debriefed in Jordan in autumn 1995.”

¹⁰⁹ ”Regime Finance and Procurement”, *Key Findings*.

FN kom att tillhandahålla det verktyg regimen behövde för att skapa ekonomiskt utrymme och kunna kringgå sanktionerna, även om dessa inte hävdades. Effekten av FN:s olja-mot-mat-program, som infördes 1996 för att lätta på den börda som sanktionerna innebar för civilbefolkningen, beskriver ISG så här:

The introduction of the Oil-For-Food program (OFF) in late 1996 was a key turning point for the Regime. OFF rescued Baghdad's economy from a terminal decline created by sanctions. The Regime quickly came to see that OFF could be corrupted to acquire foreign exchange both to further undermine sanctions and to provide the means to enhance dual-use infrastructure and potential WMD-related development.

By 2000-2001, Saddam had managed to mitigate many of the effects of sanctions and undermine their international support. Iraq was within striking distance of a de facto end to the sanctions regime, both in terms of oil exports and the trade embargo, by the end of 1999.¹¹⁰

En annan viktig del av Iraks strategi att kringgå sanktionerna och olja-mot-mat-programmet var s.k. protokoll eller mellanstatliga handelsavtal. ISG skriver att

Protocols allowed Saddam to generate a large amount of revenue outside the purview of the UN. The successful implementation of the Protocols, continued oil smuggling efforts, and the manipulation of UN OFF contracts emboldened Saddam to pursue his military reconstitution efforts starting in 1997 and peaking in 2001. These efforts covered conventional arms, dual-use goods acquisition, and some WMD-related programs.

Once money began to flow into Iraq, the Regime's authorities, aided by foreign companies and some foreign governments, devised and implemented methods and techniques to procure illicit goods from foreign suppliers.

To implement its procurement efforts, Iraq under Saddam, created a network of Iraqi front companies, some with close relationships to high-ranking foreign government officials. These foreign government officials, in turn, worked through their respective ministries, state-run companies and ministry-sponsored front companies, to procure illicit goods, services, and technologies for Iraq's WMD-related, conventional arms, and/or dual-use goods programs.

The Regime financed these government-sanctioned programs by several illicit revenue streams that amassed more than \$ 11 billion from the early 1990s to OIF outside the UN-approved methods. The most profitable stream concerned Protocols or government-to-government agreements that generated over \$ 7.5 billion for Saddam. Iraq earned an additional \$ 2 billion from kickbacks or surcharges associated with the UN's OFF program; \$ 990 million from oil "cash sales" or smuggling; and another \$ 2330 million from other surcharges impositions.¹¹¹

Den irakiska, kommersiella vilseledningen (fragmenterade inköp, smuggling, skenmottagare m.m.) så som den beskrivits i denna rapport bekräftas i det närmaste till punkt och pricka. ISG:s beskrivning är dessutom ännu mer utförlig vad gäller t.ex. vilka organisationer som hade ansvar för vad och med vilka korrupta regeringar, utländska företag och organisationer Irak samarbetade i hemlighet i brott mot FN:s sanktioner.

Av ISG:s rapport framgår att antalet stater och företag som stödde Saddam Husseins ansträngningar att underminera FN:s sanktioner ökade kraftigt över tiden från 1995 till 2003.

¹¹⁰ "Regime Strategic Intent", *Key Findings*.

¹¹¹ "Regime Finance and Procurement", *Key Findings*.

Private companies from Jordan, India, France, Italy, Romania, and Turkey seem to have engaged in possible WMD-related trade with Iraq.

The Governments of Syria, Belarus, North Korea, former Federal Republic of Yugoslavia, Yemen, and possibly Russia directly supported or endorsed private company efforts to aid Iraq with conventional arms procurement, in breach of UN sanctions.

In addition, companies based out of the following 14 countries supported Iraq's conventional arms procurement programs: Jordan, the People's Republic of China, India, South Korea, Bulgaria, Ukraine, Cyprus, Egypt, Lebanon, Georgia, France, Poland, Romania, and Taiwan. [---]

A few neighboring countries such as Jordan, Syria, Turkey, Egypt, and Yemen, entered into bilateral trade agreements with Iraq. These agreements provided an avenue for increasing trade coordination and eventually led to sanctions violations.¹¹²

4.3 Övrigt

När det gäller de mystiska transporter som förekom framför näsan på UNMOVIC och som både USA och FN noterade (jfr avsnittet 3.5) ger ISG troligen förklaringen. Saddam strävade inte bara efter att återuppbygga en MFV-förmåga utan även efter att skapa en konventionell militär styrka för att vidmakthålla regimen. På platser som FN-inspektörerna avsåg att visitera fanns förbjuden konventionell materiel. Irak ville inte ge FN chansen att samtidigt som de letade efter MFV spionera på dessa konventionella militära tillgångar varför de flyttades. I vissa fall handlade det också om att dölja dokumentation rörande illegalt inköpt konventionell materiel från t.ex. Ryssland och Vitryssland. Ytterligare ett skäl till att neka FN-inspektörerna tillträde till vissa anläggningar var Saddams övertygelse att dessa skulle kunna fysiskt lokalisera honom exakt, vilket i sin tur skulle ha möjliggjort en amerikansk bombning av platsen i fråga.¹¹³

¹¹² "Regime Finance and Procurement", underrubriken "Supplying Iraq with Prohibited Commodities".

¹¹³ Kapitel 1, underrubriken "Iraq's Other Security Concerns".

5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

MFV har spritts till ett ökande antal stater, trots internationella avtal och kontrollregimer. Den drivande kraften har varit makt- och säkerhetspolitisk. Exempel på kärnvapenstater som tillkommit efter ickespridningsavtalets (NPT) tillkomst 1968 är Israel, Indien och Pakistan. Program för MFV har funnits i Irak, finns med största sannolikhet i Iran och Nordkorea och riskerar att spridas ytterligare. Användning av olika typer av döljande och avledande åtgärder har underlättat denna utveckling. Ett begränsat antal vilseledningsstrategier har använts eller används av alla de nämnda staterna. I flera fall har vilseledningen dokumenterats.¹¹⁴

Spridning av massförstörelsevapen (MFV) underlättas av vilseledande åtgärder. Samtidigt förefaller det som om den allmänna tekniska utvecklingen underlättar olika tillvägagångssätt för att dölja hemliga operationer och program. Exempel på sådana ”facilatorer” är följande.¹¹⁵

- Den tekniska utvecklingen inom informationsteknik, kommunikationsteknik, underhållningsindustri och datorteknik gör att teknik med dubbla användningsområden inom vilseledning och särskilda operationer blir överkomlig.
- Överblivna experter från kalla kriget kan ha blivit tillgängliga på marknaden.
- Miljöskyddande teknik reducerar inte bara miljöföroreningar utan även röjande utsläpp, så att återstående nivåer blir svåra att detektera.
- Den industriella basen hos medelstora utvecklingsländer möjliggör illegal produktion inom ramen för den civila infrastrukturen (*dual-use*).
- Den ökade världshandeln försvårar exportkontroll av råvaror och utrustning av dubbelanvändningskaraktär.

De flesta av de ovan antydda teknikerna har tillämpats av Irak och exemplifierats i kapitel 3. Den fundamentala frågan med anledning av detta har formulerats av den amerikanske vapeninspektören David Kay redan i mitten av 1990-talet. Är Irak exceptionellt eller ser vi inledningen till en period där förnekande och vilseledande aktiviteter tillmäts ökad betydelse i syfte att dölja hemliga program?¹¹⁶

Till detta kommer de internationella kontrollregimernas och FN:s otillräcklighet att hantera aktörer som sätter sig i sinnet att bryta mot regelverket. Kontrollregimerna uppmuntrar dessutom till spridning av teknologi i fredliga syften. Problemet är att nästan all teknologi är av dubbelanvändningsnatur. Civil teknologi kan användas för militära ändamål.

5.1 Effekten av Iraks vilseledning

Vilseledning riktar sig alltid mot en primär målgrupp eller en nyckelindivid med ett visst syfte. Det räcker emellertid inte att kontrollera den direkta operationen. Deceptören måste också beakta aspekter som är *kopplade* till operationen. Vilka sekundära mottagare exponeras för vilseledningsoperationen? Vilka kostnader uppstår om även omgivningen blir missledd? Vilken livslängd har operationen och kan dess effekter variera under denna cykel?

Taktisk militär vilseledning på fältet riktar sig till en geografiskt begränsad militär målgrupp,

¹¹⁴ T.ex. Indien, Irak och Libyen.

¹¹⁵ David Kay, ”Denial and Deception: The Lessons of Iraq” i Godson, May och Schmitt, *US Intelligence at the Crossroads*, (Brassey’s, London, 1995), sid 126-127 och kommunikation med Ingrid Fängmark den 10 november 2005.

¹¹⁶ Ibid.

har kort varaktighet och berör knappast utomstående. Denna form av vilseledning är mindre relevant i fallet Irak som diskuteras här. Operativ och framför allt strategisk militär vilseledning kan utnyttja eller beröra även icke-militära mottagare, till exempel massmedia, civilbefolkning eller olika experter och internationella instanser. Den har större räckvidd och längre livslängd än den taktiska. Strategisk vilseledning kan till exempel rikta sig mot en annan statsledning eller militärledning för att påverka dess dispositioner genom att förvirra om kapacitet och avsikt. Sådan vilseledning byggs upp och upprätthålls under längre tid. Om den avslöjas för tidigt kan kostnaderna bli höga. Motsvarande resonemang gäller även andra former av vilseledning än de som berör militära dispositioner, till exempel ekonomisk och politisk vilseledning. Strategisk vilseledning har ofta sådana sammansatta inslag.

Vid bedömning av effekten av en vilseledningsoperation är det nödvändigt att särskilja verkan på primära och sekundära mottagare och effekter på olika nivåer över tid. Dessa påpekanden har konsekvenser för diskussionen av irakisk vilseledning. (För framtida analyser av vilseledning kan det finnas skäl att fundera över en eventuell koppling till en överordnad informationsoperation, men det diskuteras inte här).

Den irakiska vilseledningen i samband med sina MFV-program var – i förhållande till de begränsade målen att dölja respektive framhäva – relativt framgångsrik i den meningen att omfattningen avslöjats först på senare tid. Den har därefter blivit lärorik för omvärlden, på så sätt att olika metoder för att dölja program för MFV har kunnat studeras. Erfarenheterna kan utvärderas för framtida motverkan av otillåten spridning av MFV. En framgångsrik strategisk vilseledning bör inte kunna avslöjas så länge som det är till nackdel för deceptören.

Sammanfattningsvis kommer man till slutsatsen att Iraks vilseledning avseende sina MFV-program från 1970-talet och fram till 2003 varit framgångsrik. Fram till 1991 lyckades Irak dölja sin verkliga kapacitet med resultatet att omvärlden *underskattade* landets MFV-utveckling. Under denna period skapade den irakiska vilseledningen falsk säkerhet (jfr fig. 1 och 2). Från ca mitten av 1990-talet har den irakiska vilseledningen syftat till att överdriva Iraks MFV-kapacitet med resultatet att omvärlden *överskattade* landets MFV-utveckling. Under denna period skapade den irakiska vilseledningen i första hand osäkerhet och tidsfördröjning (jfr fig. 2).

Strategisk vilseledning kan inte strikt avgränsas från andra samverkande åtgärder, när det gäller att bedöma slutresultatet. Det har inte heller varit avsikten i denna rapport. Effekten av den irakiska vilseledningen i förhållande till andra åtgärder är därmed inte entydig. Irakierna har lyckats vilseleda när det gäller döljande och framhävande av program för MFV, men likväl misslyckats när det gäller att tillgodose den (dåvarande) irakiska statens strategiska intressen.

Den irakiska strategiska vilseledningen kom att i allt mindre grad stå i överensstämmelse med landets övergripande strategiska målsättning. Trots framgångsrik vilseledning blev slutresultatet paradoxalt nog misslyckat ur Iraks och Saddam Husseins perspektiv. Det beror i första hand på det irakiska agerandet, indirekt på den bad-will som hänger samman med det tidigare diskuterade argumentet *ad hominem*. Det har funnits reell orsak att ifrågasätta den irakiska uppriktigheten, förhandlingsviljan och avsikterna. Genom att bidra till osäkerhet i omvärlden skadade den tidigare irakiska policyn landets långsiktiga säkerhetsintressen. Den bedrivna vilseledningen (och psykologiska krigföringen) har därigenom *indirekt* bidragit till beslut om skarpa motåtgärder från bl.a. koalitionen och FN-organ. Krig och motåtgärder har lett till mycket höga kostnader för Irak och dess befolkning i form av krigets direkta kostnader och regimens fall. Dessutom har bl.a. följande negativa effekter belastat nationen under tidsperio-

den: internationella inspektioner och restriktioner med olika begränsningar i den nationella handlingsfriheten, delar av den förra ledningen under rättslig prövning, internationell badwill, pågående förändringar av statsskicket och mycket allvarliga inrikeskonflikter.

5.2 Irakisk vilseledning kring sitt innehav av MFV

Fallet Irak är unikt eftersom inget land tidigare blivit utsatt för så inträngande och omfattande FN-inspektioner. Där till kommer den unika möjlighet den av USA ledda alliansen fick att under och efter kriget dokumentera och analysera såväl Saddam Husseins MFV-ansträngningar som hans vilseledning avseende Iraks MFV-kapacitet. Detta ger omvärlden en möjlighet att utvärdera de bedömningar avseende Iraks MFV-kapacitet som gjordes fram till den 20 mars 2003 då *Operation Iraqi Freedom* inleddes. Det ger också en möjlighet att verifiera den irakiska vilseledningen.

Irak har sedan 1970-talets början agerat säkerhetspolitiskt aggressivt. Det har bland annat kommit till uttryck genom att det funnits program för forskning och utveckling av MFV, att BC-vapen producerats och C-vapen tillåtits komma till operativ användning. Irak var också närmare framställning av kärnvapen än omvärlden anade när det första Gulfkriget 1991 satte stopp för dessa planer. Syfte var att uppnå regional stormaktsstatus genom innehav av MFV. Samtidigt har kärnvapen spridits till nya stater (Indien, Pakistan och möjligen Nordkorea) och Iran döljer med största sannolikhet ett kärnvapenprogram. De internationella kontrollregimerna har inte varit tillräckliga och förefaller ha kringgåts genom döljande och vilseledande åtgärder.

För att bevara och utveckla kompetensen inom MFV genomförde Saddam Husseins regim under årtionden olika former av *systematisk vilseledning*, inriktad mot långsiktiga åtgärder med döljande och avledande effekt.¹¹⁷ Samordningen av åtgärderna utövades av en särskild organisation i linje med en överordnad vilseledningsplan. De vilseledande åtgärderna kan hänföras till följande kategorier (jfr fig.2):

- Politiska åtgärder för att invagga omvärlden i säkerhet, bluffa och skapa tid till förfogande genom fejkad policy och avtalsbrott.
- Kommersiella åtgärder vid anskaffning genom fragmenterade inköp, skenmottagare, mellanhänder, smuggling, förfalskning och brus.
- Tekniska åtgärder genom döljande av spår, försvarande av detektering, *dual-use*, förfalskning, maskering, vilseledande förändring i små steg.
- Ekonomiska åtgärder för döljande av finansiering och redovisning genom mutor, smuggling, olaglig finansiering.
- Informationsanknutna åtgärder i form av dold irakisk kunskapsuppbyggnad (civil personal med falska identiteter och besöksändamål spreds ut till olika länder för att försvåra för de övervakande organen att se helheten).
- Användande av täckhistorier: aldrig vidgå mer än nödvändigt och bortförklara eventuella FN-fynd, och när definitiv bevisning förelåg hävda att det var bevis på en ny policy av öppenhet. Men ingen av de mer än tio "full and complete disclosures" som lämnades av Irak var någonsin fullständig och sanningsenlig.
- Styrning av FN-inspektörerna i syfte att geografiskt avleda dem från

¹¹⁷ Detta avser perioden fram till ungefär mitten-slutet av 1990-talet. Av ISG:s slutrapport framgår att Saddam under den sista perioden vid makten inte tycks ha haft någon skriftlig strategi eller plan för återtagande av sin MFV-kapacitet (jfr avsnitt 4.1)

inspektionsplatser och tidsmässigt minimera deras tid tillgänglig för inspektioner, exempelvis genom tidsödande program med för uppgiften underordnad betydelse (transport, vivre). Åtgärder syftades till att intimidera inspektörerna (hot, fysiska övergrepp, vandalisering av utrustning, avskräckande eldgivning m.m.).

Ovanstående analys bekräftas av *Iraqi Survey Groups* (ISG) (koalitionens vapeninspektörer) slutrapport den 30 september 2004. Därutöver ger ISG:s rapport också en delvis ny bild.

Fram till 1991 omgavs Iraks MFV-program av döljande vilseledande åtgärder. Efter det första Gulfkriget vidtog Saddam initialt åtgärder för att dölja de rester av programmen som ännu inte upptäckts av FN. Bland annat förnekade han initialt existensen av N- och B-programmen. Men Saddam Hussein felbedömde FN:s uthållighet i upprätthållandet av vapeninspektionerna och sanktionerna som uppfattades som en form av ekonomisk krigföring. Regimen kom därför med tiden att skifta sitt strategiska mål från vidmakthållandet av resterna av MFV-programmen till att bli av med FN-sanktionerna. Sanktionerna försvårade vidareutvecklingen av MFV-kapaciteten samtidigt som de paradoxalt nog vidmakthöll regimens intention av skaffa sig MFV. Samtidigt bestod hoten mot den irakiska regimen. Iran var det allt över-skuggande externa hotet, medan Israel och USA bara var av sekundär betydelse i Baghdads säkerhetspolitiska kalkyler.

FN:s olja-mot-mat-program 1996 erbjöd Saddam Hussein den chans han behövde för att vitalisera sin ekonomi. Regimen kunde kringgå sanktionerna och olja-mot-mat-programmet med hjälp av korrupta regeringar, utländska företag och internationella organisationer (inkl. FN). USA-koalitionens vapeninspektörer, *Iraqi Survey Group*, anger att ca 11 miljarder USD passerade utanför FN:s kontroll från början av 1990-talet till mars 2003. Dessa pengar användes för att stärka regimens säkerhet, konventionell upprustning och viss MFV-relaterad verksamhet, bl.a. inköp av produkter med dubbla användningsområden, högre löner för MFV-forskare för att dessa skulle stanna i Irak och investeringar i universitetsforskning med potentiell betydelse för framtida MFV-ansträngningar.

Det anmärkningsvärda bland de ekonomiska åtgärderna är den grad till vilken världssamfundets övervakare FN lät sig korrumpas, inkl. chefen för olja-mot-mat-programmet.¹¹⁸ Saddam räknade särskilt med att Ryssland och Frankrike skulle stödja Iraks ansträngningar att underminera FN:s sanktioner.¹¹⁹ Att korrupta regimer som den ryska eller vitryska i strid med FN:s embargo smugglade vapen till Irak torde vara mindre uppseendeväckande för initierade bedömare. Olyckligt nog för Frankrike (och Tyskland) som tog den ”moraliska supermakens” sida i kampen mot USA m.fl. tycks Frankrikes tidigare utrikesminister Charles Pasqua var en av dem som mot betalning arbetade för att häva FN:s sanktioner.¹²⁰ Samtidigt som olja-mot-mat-programmet delvis gjorde civilbefolkningens dagliga liv något

¹¹⁸ Den 27 oktober 2005 presenterade Paul Volcker sin femte och sista delrapport i den 18 månader långa utredningen kring korruptionsskandalen i FN. Slutsatsen är att chefen för FN:s olja-mot-mat-program, Benon Sevan, var inblandad liksom franske utrikesministern Charles Pasqua, Frankrikes FN-ambassadör Jean-Bernard Merriemee, brittiske parlamentsledamoten George Galloway, ryske parlamentsledamoten Vladimir Zjirinovskij, Rysslands FN-sändebud Aleksander Jakovlev, kommunistpartierna i Ryssland, Ukraina och Vitryssland samt en rad företag i ett stort antal länder. Se Independent Inquiry Committee's slutrapport (Volckerrapporten), *Manipulation of the Oil-for-Food-Programme by the Iraqi Regime*, 27 oktober 2005, www.iic-offp.org.

¹¹⁹ ISG:s slutrapport, kapitlet ”Regime Finance and Procurement”, underrubriken ”MFA's UN Sanctions Counter-Strategy”.

¹²⁰ Förutom Volckerrapporten, se ”Report on oil allocations to Charles Pasqua & George Galloway”, US Senate Subcommittee on Investigations Hearing, 17 maj 2005, hsgac.senate.gov/_files/PSIREPORTPasquaGalloway.pdf, hämtat den 22 augusti 2005.

drägligare gav det också regimen en möjlighet att stärka sin position och kunna lägga grunden för att i framtiden återuppta MFV-programmen.

För att bli av med sanktionerna var Saddam Hussein samtidigt tvingad att samarbeta med IAEA och UNMOVIC för att verifiera sin avväpning. FN-inspektörerna kunde inte tillåtas hitta någonting som omöjliggjorde ett hävande av sanktionerna. Den restpost av MFV-aktiviteter som Irak kunde bibehålla i form av kunskaper, gömda dokument, något fåtal exemplar av utrustning för framtida vidareutveckling m.m. var därför av nöden mindre än omvärlden bedömde.

Samtidigt hade Saddam intentionen att återuppta MFV-programmen, om än med annan inriktning och innehåll än tidigare, efter att sanktionerna hade hävts.¹²¹ Under tiden fanns emellertid, enligt Saddams uppfattning, ett stort behov av att upprätthålla en bild av Iraks förmåga på massförstörelseområdet. Ärkerivalen Iran fick till varje pris inte tillåtas veta hur liten Iraks restförmåga var. Detta ledde till irakisk vilseledning där det falska framhävdes i syfte att förstora Iraks MFV-kapacitet i omvärldens ögon. Samtidigt fortsatte de vilseledande åtgärderna för att dölja den illegala anskaffningen av produkter med dubbla användningsområden och vilseleda omvärlden avseende Saddams intentioner för framtiden.

5.3 Konceptuella problem, olika tolkningar och begreppsförvirring

En av förklaringarna till Irakkriget 2003 (*Operation Iraqi Freedom*) var Iraks fortsatta strävan efter MFV med vilseledande och illegitima metoder och det hot som sådana vapen i händerna på en dokumenterat aggressiv stat skulle utgöra.

Den amerikanska administrationen har sedan september 2002 en ny strategi för att motverka användning och spridning av MFV. I den amerikanska terminologin används ordet *prevention* i betydelsen åtgärder för att förhindra att någon illegitimt tillägnar sig MFV. I extrema fall kan det innebära att tvång och våld tillgrips. *Preemption* innebär att militära medel tillgrips i en situation där det föreligger ett omedelbart förestående hot om att MFV kan komma till användning.¹²² Vad som menas med omedelbart förestående är inte helt klart. Irak utgjorde inget akut hot mot sina regionala grannar vid Irakkrigets början i MFV-hänseende. Angreppet mot Irak kan således enligt amerikansk terminologi närmast betraktas som *prevention*.¹²³

Vid en preventiv insats hittas därför, enligt denna definition, inga vapen redo att användas. Däremot kan man hitta program för MFV och dess infrastruktur för forskning och planerad, framtida tillverkning. Vid en preemptiv insats hittas, enligt samma resonemang, de färdiga vapen som hotar den som genomför preemptionen.

Allmänhet och media hade förväntningar på att koalitionen skulle återfinna fysiska MFV i samband med att landet ockuperades och genomsöktes efter Irakkriget. Några fysiska MFV har emellertid knappast redovisats i media, varför det uppstått en kritisk debatt om sanningshalten i hur anfallet motiverades. Både underrättelsetjänsters och politikernas trovärdighet har därvid ifrågasatts framför allt i USA och Storbritannien. Kritikerna befarar att det irakiska

¹²¹ För en diskussion om Saddams intentioner se avsnitt 4.1.

¹²² Ingemar Dörfer, "USA och de europeiska allierade" i *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, Bo Ljung (red.), FOI-R—0852—SE, april 2003, sid 42.

¹²³ Wilhelm Unge, FOI, *Common Ground for the Use of Force in US and EU Counterproliferation Strategies*, avsnitt "The Case of Iraq", s. 9-12. Anförande i Helsingfors vid VTT Energis årliga STYX-seminarium, 4 september 2003.

hotet har överdrivits för att motivera ett förebyggande anfall.¹²⁴

Hade politikerna i USA och Storbritannien bemödat sig om att förklara denna distinktion hade de kunnat undvika mycket onödig nationell och internationell tröta. I samband med de parlamentariska utfrågningarna sade premiärminister Blair i juli 2003: "I have absolutely no doubt at all that we will find evidence of weapons-of-mass-destruction programs."¹²⁵ Detta uttalande skiljer sig avsevärt från tidigare påståenden om att "Saddam Hussein har MFV". Men vid denna tidpunkt var skadan redan skedd.

Det finns olika tänkbara förklaringar till den mycket kritiska diskussion som uppstått såväl före som efter Irakkriget 2003. Som exempel kan nämnas:

1. Tack vare den tillbakahållande politik som bedrivits mot Irak efter Gulfkriget har irakierna inte kunnat producera fysiska MFV, utan endast upprätthållit kompetens inom området. Att färdiga vapensystem inte återfunnits är då närmast ett tecken på att den tillbakahållande politiken varit framgångsrik.¹²⁶
2. Beslutsunderlaget har varit osäkert och övertolkats, antingen av underrättelsebedömare eller av politiker, antingen avsiktligt eller oavsiktligt.¹²⁷
3. Politiker på central nivå inom koalitionen har mer eller mindre avsiktligt vilselett respektive beslutscentrum och den allmänna opinionen/enligt kritikerna/¹²⁸
4. Irakisk överdrift av egen styrka i syfte att skapa militär avskräckning. Mot detta talar att sådana falska potemkinkulisser skulle riskera förlängda och fördjupade sanktioner från FN mot Irak, vilket vore mot Iraks intressen.¹²⁹
5. Irakiskt döljande och manipulerande i syfte att bibehålla egen (skydds)kompetens i nationellt säkerhetsintresse, trots omgivningens uppmärksamhet. Mot detta defensiva motiv talar den dokumenterat aggressiva politiken.
6. Vilseledning från regionala motståndare till Irak och irakiska dissidenter som önskar överdriva ett begränsat hot från Irak för att provocera omvärlden till ingripande i syfte att försvaga Irak.^{130, 131}
7. Motiven för kritiken är inrikespolitiska. Inrikespolitiska motståndare eller konkurrenter till president Bush resp. premiärminister Blair har tagit tillfället i akt till kritik.¹³²

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Warren Hoge, "Defiant Blair denies deception over Iraq", *International Herald Tribune*, 9 juli 2003, p. 5

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Jfr avsnitt 3.5.

¹²⁸ Jfr avsnitt 3.5.

¹²⁹ Jfr kapitel 4.

¹³⁰ Det förefaller som om Iran verkat och verkar aktivt för att i egenintresse öka sitt inflytande i Irak och så split mellan irakiska befolkningsgrupper. Michael Ware: "Inside Iran's Secret War for Iraq". *Time*, 22 augusti 2005, s. 18-21. Det är möjligt att Iran av samma motiv tidigare bidragit till att USA och Storbritannien erhållit en överdriven bild av Iraks potential avseende MFV.

¹³¹ Först efter kriget har irakiska dissidenters roll börjat diskuteras noggrannare av media. Se t.ex. Douglas Jehl (2004), "Stung by exiles' role, CIA orders changes – Claims by Iraqi defectors were wrong", *International Herald Tribune*, 14-15 februari, s. 2. Även andra aktörer kan ha verkat i samma anda, nämligen att misskreditera eller överdriva hotet från Irak. En underrättelserapport från DIA år 2002 antydde att en fångslad medlem av Al-Qaida vilsefört amerikanska förhørsledare om att Irak tränat medlemmar av Al-Qaida i hantering av vapen och sprängmedel. Ifrågasättandet av fångens trovärdighet har först nyligen blivit officiellt. Han drog tillbaka sina påståenden i januari 2004. Se Douglas Jehl: "Report Warned Bush Team about Intelligence doubts", *The New York Times*, 6 november 2005. De amerikanska och brittiska underrättelsetjänsterna kan därför ha stått i centrum för en härva av desinformation, som sedan kan ha utnyttjats av politiska instanser, trots eventuella varningsflaggor från enskilda underrättelseorgan eller tjänstemän.

¹³² Ett exempel är den amerikanske regimkritikern Michael Moore som i bokform, i TV och på film häcklar pre-

Dessa olika alternativ är inte varandra helt uteslutande, snarare tvärt om. Exempelen avser att varna för förutfattade tolkningar utan närmare analys. En sådan faller emellertid utanför ämnet här. Man kan dock konstatera att en kombination av förklaringarna framför allt 1, 2, 3, 4 och 6 tycks ha varit närvarande i den irakiska "soppan" före *Operation Iraqi Freedom*. Man kan lätt få ett intryck av att det ägt rum ett "spegelkrig" mellan olika aktörer och intressenter före, under och efter Irakkriget. Det innebär att differensen mellan att avsiktligt luras och att bli lurad och därefter oavsiktligt förleda andra kan bli diffus. En rad olika tolkningar skulle kunna vara möjliga. Vissa aktörer kan t.ex. både ha blivit lurade och själva vilselett andra.

Mot bakgrund av den osäkerhet dessa olika tolkningar erbjuder kan det dilemma som USA-koalitionen föreföll stå inför vid beslut om anfall beskrivas på följande sätt: vänta och hotet ökar, slå till och hotet förverkligas.¹³³ Nu blev det inte så.

5.4 Något om amerikansk-brittisk vilseledning avseende Iraks MFV

Utan att gå för långt kan man påstå att både USA och Storbritannien desinformerade omvärlden avseende Iraks innehav av MFV.¹³⁴ I något fall kan det också vara så att avsiktlig amerikansk-brittisk desinformation sammanföll med oavsiktlig, dvs. man kan inte utesluta att USA och Storbritannien själva blev vilseledda av någon tredje aktör vars syfte var att få dessa att intervensera i Irak (jfr avsnitt 5.3).

Medan Iraks vilseledning kan betraktas som strategisk, skulle man kunna kategorisera den amerikansk-brittiska som taktisk (jfr avsnitt 5.1). Syftet var sannolikt att skapa en känsla av omedelbart förestående hot, vilket räcker som motiv för preemption, enligt FN-stadgan.

Amerikansk-brittisk vilseledning omfattade bl.a. följande element: hotet om att irakiska trupper hade 45 minuters beredskap för insats av kemiska vapen, irakiskt köp av uran från Niger, aluminiumrör för användning i centrifuger för urananrikning, The Red Zone (en 60 km ring runt Bagdad vilken om den överskreds av koalitionen styrkor skulle utlösa en C-vapenattack), mobila biologiska laboratorier alternativt mobila tillverkningsanläggningar, smutsiga bomber, UAV:er för utspridning av biologiska agens och kemiska klusterbomber. Enligt analytikern Sam Gardiner vid *National Defense University* förekom också en mängd desinformation rörande aspekter som inte var kopplade till MFV. Gardiner kategoriserar i sin studie *Truth From These Podia* mer än 50 historier som fabricerade eller vinklade.¹³⁵

En djupare analys av detta ligger dock utanför ramen för denna studie, men skulle kunna utgöra en intressant fallstudie och exempel på samtida informationsoperationer.

sidenten.

¹³³ The International Institute for Strategic Studies, *IISS Strategic Dossier- Iraq's Weapons of Mass Destruction: A Net Assessment*, 2003, Internet <http://www.iiss.org>.

¹³⁴ Lena Norlander vid FOI NBC-skydd påpekade också detta i en av Sveriges radios sändningar före kriget.

¹³⁵ Sam Gardiner, *Truth From These Podia*,

<http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2028/gardinerfullversion.pdf>.

5.5 Deceptörens handlingsutrymme måste minskas i framtiden

*If a deception campaign is actively pursued, the probability of finding hard evidence of activities related to biological warfare is minimized.*¹³⁶

UNMOVIC, augusti 2005

Internationellt pågår arbete inom en rad områden för att motverka spridning av MFV. Inte minst Sverige spelar en pådrivande roll inom t.ex. EU. Bland åtgärderna återfinns

- universalisering av kontrollregimerna,
- uppförandekoder,
- internationell samordning,
- säkerhetspolitisk riskbalansering,
- ensade kriterier för detektering av otillåtna CBRN-material, teknologi och tillhörande vapenbärare
- kontrollregimer,
- belöningsregimer,
- sanktionsregimer och eventuellt som sista försvarslinje
- våldsanvändning.

Detta arbete syftar till att göra det allt svårare för proliferatörer i att strida mot internationella avtal i hemlighet utveckla MFV. De två första punkterna liksom den sista har fått ökande uppmärksamhet på senare tid.

I enlighet med traditionell, västerländsk, demokratisk rättsuppfattning utvecklas de internationella kontrollregimerna med utgångspunkt från att varje land är oskyldigt tills motsatsen bevisats. Problemet är att nästan samtliga misstänkta proliferatörer är diktaturer (t.ex. Irak under Saddam Hussein, Iran och Nordkorea) eller semidiktaturer (t.ex. Ryssland) och en stor del av uppbyggnaden av MFV-kapaciteter sker dolt.

Som analysen av Iraks vilseledning visat är det mycket svårt att avslöja skicklig vilseledning med tillräckligt övertygande bevisning för att världssamfundet skall kunna reagera på de observerade skeendena i tid och med tillräcklig kraft. Liksom i de flesta historiska fall blev vilseledningsobjektet (världssamfundet) inte fullständigt överrumplad i fallet Irak. Problemet var snarare att omvärlden, trots att varningssignaler fanns, inte drog de rätta slutsatserna och såg konsekvenserna. Trots UNSCOM:s vässade *anti-concealment inspections* (eller om man så vill *counter-deception inspections*) under perioden 1996-98 tvingades FN 1999 göra bedömningen att man inte kunde utesluta existensen av irakiska MFV. Med andra ord finns det en uppenbar risk att *counter-deception* inte är tillräckligt för att komma åt proliferatörer. Dessutom är denna del av underrättelseanalysen mycket svår vilket fallet Irak visar.

Sett i detta ljus var de amerikanska ansträngningar att skapa en överdriven bild av Saddam Husseins MFV-arsenal onödig och riskerar att öka bevisbördan för dem som önskar övertyga omvärlden att något annat land försöker skaffa massförstörelsevapen. Risken är att underrät-

¹³⁶ UNMOVIC, *Twenty-second quarterly report on the activities of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission in accordance with paragraph 12 of Security Council resolution 1284 (1999)*, S/2005/545, 30 augusti 2005, s.14, www.unmovic.org.

telsetjänster världen över blir försiktigare och att världssamfundet därför kommer för sent näst gång, som man nästan höll på att göra i Irak 1991. Vad skulle t.ex. i fallet Iran kunna utgöra ett bevis för att landet bryter mot ickespridningsavtalet och försöker skaffa kärnvapen? Förmodligen bara en provsprängning. Även i fallet Nordkorea riskerar världen att komma för sent.

Mot bakgrund av beskrivningen i denna rapport torde det stå klart att trots omfattande kunskaper om *counter-deception* har envetna proliferatörer ett försprång eftersom bördan av att verifiera alltid faller på vilseledningsobjektet (FN m.fl. övervakande organ). Samtidigt kommer underrättelsetjänster att fortsätta att stå inför det systemproblem som innebär att frånvaron av bevis för något är ett nödvändigt, men ej tillräckligt villkor för att garantera att en stat inte ägnar sig åt förbjuden verksamhet. Samtidigt är det underrättelsetjänsters uppgift att ligga på framkant för att ge tidig förvarning, vilket medför en inbyggd risk för överdrift i bedömningarna. Detta förhållande illustrerades väl av tolkningstvisterna i FN:s Säkerhetsråd under Irakkrisen. Saddam kunde inte på ett övertygande sätt bevisa att Irak var oskyldigt. Å andra sidan kunde USA inte bevisa att Irak var skyldigt.

Ett alternativt förhållningssätt till att öka FN:s kontrollrättigheter skulle kunna vara att minska de misstänkta proliferatörernas utrymme. I stället för förtroendeskapande åtgärder skulle man kunna tänka sig misstroendeminskande åtgärder med utgångspunkten att alla länder är skyldiga till spridning tills de bevisat motsatsen. Detta skulle skapa ett starkt incitament att rentvå sig på ett villkorslöst, omedelbart och verifierbart sätt. Libyen är ett utmärkt exempel på ett land som valde att gå denna väg år 2003 samtidigt som Irakkrisen utvecklades framför världens ögon. Ett sådant förhållningssätt skulle kunna göras demokratiskt legitimt genom ett majoritetsbeslut (hälften plus en stat) vid en omröstning i FN:s Generalförsamling. Detta skulle kunna ses som ett led i arbetet mot universalisering av kontrollregimerna.

Ett element i en framtida uppförandekod skulle då kunna vara att säga att upptäckt av vilseledning på MFV-området borde likställas med de facto innehav, vilket skulle verka avhållande på de stater som eventuellt överväger att i hemlighet initiera MFV-program.

Ett sådant förhållningssätt kan motiveras av att vilseledning avseende innehav eller program för MFV har ett mycket stort genomslag i regionala säkerhetskomplex och fungerar som drivkraft i kapprustning med omfattande konsekvenser som följd (t.ex. Irak-Iran).

Författarnas slutsats är att ovan två nämnda förhållningssätt (*counter-deception* och misstroendeminskande åtgärder) i kombination med de kategorier av vilseledande åtgärder som identifierats tidigare i denna rapport bör ligga till grund för en ”lista” där världssamfundet kan ”pricka av” olika länders beteende. Om ett land bryter mot FN:s resolutioner, vilseleder FN och obstruerar dess inspektörer, sysslar med illegal anskaffning av MFV-relaterade material, teknologier och kunskaper, har distinkta program syftandes till anskaffning av MFV och försöker dölja det, om det inte undertecknar olika ickespridningsavtal eller bryter mot verifikationsmekanismerna, är det då inte legitimt för FN att vidta en stegrande grad av sanktioner varav den svåraste sanktionen innebär våldsanvändning?¹³⁷ Om inte, så bör världssamfundet bereda sig på fortsatt spridning av MFV.

¹³⁷ Detta resonemang avser proliferatörer och inte t.ex. USA som enligt vissa bedömare också bryter mot internationell rätt och obstruerar FN.

6. FÖRSLAG TILL FORTSATT ARBETE

Under arbetets gång har några frågeställningar tillkommit med relevans för vilseledning som generell strategi för att dölja massförstörelsevapen eller med specifik relevans för någon stats agerande i detta sammanhang. Frågeställningarna har lett till kompletterande inhämtning av bakgrundsmaterial rörande nedanstående problemområden. Detta material har emellertid av tidsskäl inte bearbetats och inarbetats i sin helhet i föreliggande studie. Med utgångspunkt från detta kompletterande material har följande förslag till fortsatt arbete formulerats.

1. Problemområde: USA:s förmåga till informationsoperationer.

USA demonstrerade en avsevärd förmåga att över världen sprida information om och trolocka att Irak fortfarande hade massförstörelsevapen, dvs. man gick länge än att hävda att det fanns program för massförstörelsevapen. Även om vissa amerikanska organisationer med strategiska informationsuppgifter har fått ett mycket kort liv efter kritisk exponering av massmedia, exempelvis *Defense Special Plans Office* och det senaste försöket, *the Office of Strategic Influence*, så har det sannolikt alltid funnits och kommer att finnas någon organisation med liknande uppgifter i alla större stater. Det som särskiljer är uppgifter, medel och målgrupp. *Perception management* består av två skilda komponenter: 1) fokusering mot en sann men selekterad verklighetsbild och 2) projicering av en osann verklighetsbild (jfr fig. 1). Syftet är att influera en utvald målgrupp. Målgruppen kan bestå av opinioner, främmande statsledningar och/eller dess rådgivare och maktcentra.

2. Problemområde: Irans kärnenergiprogram eller kärnvapenprogram.

IAEA har under lång tid givit det iranska kärnenergiprogrammet en välvillig tolkning, men uttalade misstankar att Iran i lönnedom vidtagit åtgärder för att möjliggöra fortsatt kärnvapenutveckling har framkommit under hösten 2003. Iran har å sin sida hävdat sin rätt att bygga ut den civila kärnenergin. Påtryckningar har i olika konstellationer utövats mot Iran från IAEA, EU, USA och Israel syftande till att Iran ska uppvisa en mer öppen och samarbetsvillig attityd. Iran har efterhand visat viss förhandlingsvilja. Rysslands roll som leverantör av civil kärnteknologi bör beaktas.

Det är av intresse att följa utvecklingen. Kan det fastslås att Iran tidigare vidtagit åtgärder för att vilseleda om sitt kärnenergi- eller kärnvapenprogram? Hur avslöjades i så fall detta och vilka åtgärder visade sig vara konstruktiva för att vända utvecklingen, om den nu vänt?

3. Problemområde: Nordkoreas kärnenergiprogram eller kärnvapenprogram

Systematisk genomgång av det nordkoreanska uppförandet och Pyongyangs vilseledande åtgärder.

4. Problemområde: Spridning av kärnvapenteknologi från Pakistan

Hur har sekundärspridningen gått till? Detta är nyckelfrågan. Har sanktionerna bidragit till att öka trycket på det pakistanska kärnvapenprogrammet att sälja teknologi för att finansiera sin fortsatta verksamhet?

5. Problemområde: Fallstudie av misstänkta uppgifter relaterade till Iraks MFV-

förmåga. Hanteringen av beslutsunderlaget.

Amerikansk-brittisk vilseledning omfattade bl.a. följande element: hotet om att irakiska trupper hade 45 minuters beredskap för insats av kemiska vapen, irakiskt köp av uran från Niger, aluminiumrör för användning i centrifuger för urananrikning, The Red Zone (en 60 km ring runt Baghdad vilken om den överskreds av koalitionen styrkor skulle utlösa en C-vapenattack), mobila biologiska laboratorier alternativt mobila tillverkningsanläggningar, smutsiga bomber, UAV:er för utspridning av biologiska agens och kemiska klusterbomber.

Varifrån kom uppgifterna och var de trovärdiga? Hur spreds de? Hur användes egentligen underrättelsematerial i samband med att Irakkrisen trappades upp?

6. Problemområde: Generella vilseledningsmetoder för att dölja anskaffning av MFV.

Sammanställning av här avrapporterade tillvägagångssätt för att vilseleda om finansiering, kunskapsuppbyggnad, utveckling, upphandling, anskaffning, produktion och lagring av MFV. Eftersom vilseledning kan ingå som ett led i en samordnad informationsoperation (IO) bör analysnivån omfatta även IO och inte bara vilseledning som instrument i spelet om MFV. Exempel på motiv för en presumtiv MFV-makt att tillgripa IO skulle kunna vara att skapa förståelse och acceptans från valda delar av omvärlden för anskaffning av MFV, nämligen om det inte går att dölja verksamheten tillräckligt länge för att ställa omgivningen inför fait accompli. Ett komplementärt motiv skulle kunna vara att framtvinga säkerhetsgarantier alternativt energimässiga och ekonomiska förmåner från omvärlden för avbrytande av något som kanske inte kommit särskilt långt (vilseledande framhävande).

7. Problemområde: Lessons Learned av Libyens MFV-program.

I december 2003 gjorde Mohammar Kaddafi det som Saddam Hussein kunde ha gjort, han deklarerade sitt strategiska beslut att Libyen skall avstå från sina MFV-program. Libyen undertecknade nödvändiga internationella konventioner och släppte in vapeninspektörer som dels kartlade landets vapenansträngningar, dels demonterade och förstörde icke tillåten utrustning. Studier och dragande av lärdomar av fallet Libyen synes vara av vikt. I kombination med fallet Irak förfogar världssamfundet över två fall där full insyn är möjlig. Detta torde ytterligare bidra till förmågan att bedöma hur långt länder kan komma med hemliga MFV-program under en slöja av vilseledning.

8. Försök till generalisering av resultaten från ovanstående föreslagna studier och strategier för hur vilseledning avseende MFV bör motverkas.

Givet analysen i denna rapport bör konceptuella möjligheter att komma till rätta med staters vilseledning i syfte att dölja uppbyggnaden av program för massförstörelsevapen, dvs. hur skall kontrollregimerna konstrueras för att risken för lyckosam vilseledning skall närma sig noll. Några idéer har redan förts fram i diskussionen ovan.

9. Problemområde: Massmedias roll

Hur utnyttjas massmedia för att plantera desinformation? Hur utnyttjas medias funktionsmekanismer för att sprida desinformation vidare (vilka parametrar gynnar deceptören?) Går det att känsliggöra media för detta problem utan att inkräkta på pressfriheten?

BILAGA 1. IRAKS FAKTISKA MFV-FÖRMÅGA

*He wanted to end sanctions while preserving the capability to reconstitute his weapons of mass destruction (WMD) when sanctions were lifted.*¹³⁸

Iraqi Survey Group Final Report

Den 30 september 2004 publicerade *Iraqi Survey Group* (ISG) sin slutrapport (Duelferrapporten).¹³⁹ Nedan redovisas ISG:s bedömningar avseende Iraks faktiska MFV-förmåga. För att inte nyanser skall försvinna i översättningen till svenska redovisas uppgifterna till stor del i citatform. De kategoriseras på samma sätt som i kapitel 3. Trots en uppenbar risk att ISG:s rapport används för att rättfärdiga koalitionen intervention i Irak bedömer författarna att ISG:s rapport till allra största delen torde vara med sanningen överensstämmande även om det empiriska underlaget uppenbarligen utnyttjats maximalt för att stärka den amerikanska argumentationen och i några enstaka fall går för långt, enligt FOI:s NBC-skyddsexperter. ISG:s bedömningar kan med fördel jämföras med den bild av Iraks massförstörelseprogram ett antal experter från FOI NBC-skydd ger i Försvvarshögskolans år 2004 publicerade samlingsvolym *Irakkriget – Perspektiv på politik och krigföring*.¹⁴⁰ En sådan jämförelse går dock utanför ramen i denna studie, men bör kunna utgöra en del av det fortsatta arbete vi föreslår i kapitel 6.

Biologiska vapen. Iraks B-vapenprogram föddes ur den irakiska underrättelsetjänsten (IIS). IIS sörjde för B-vapenprogrammets säkerhet och deltog i forskningen. När det gäller Iraks förmåga att utveckla och tillverka biologiska vapen skriver ISG följande:

*ISG judges that Iraq's actions between 1991 and 1996 demonstrate that the state intended to preserve its BW capability and return to a steady, methodical progress toward a mature BW program when and if the opportunity arose.*¹⁴¹

Men med ekonomin i botten i slutet av 1995 bedömer ISG att Bagdad övergav resterna av det existerande B-vapenprogrammet eftersom ett avslöjande skulle ha underminerat regimens möjligheter att nå det övergripande målet att bli av med FN-sanktionerna.

In practical terms, with the destruction of the Al Hakam facility, Iraq abandoned its ambition to obtain advanced BW weapons quickly. ISG found no direct evidence that Iraq, after 1996, had plans for a new BW program or was conducting BW-specific work for military purposes. Indeed, from the mid-1990s, despite evidence of continuing interest in nuclear and chemical weapons, there appears to be a complete absence of discussion or even interest in BW at the Presidential level.

Iraq would have faced great difficulty in re-establishing an effective BW agent production capability. Nevertheless, after 1996 Iraq still had a significant dual-use capability—some declared—readily useful for BW if the Regime chose to use it to pursue a BW program. Moreover, Iraq still possessed its most important BW asset, the scientific know-how of its BW cadre. [---]

¹³⁸ *Iraqi Survey Group Final Report*, http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/.

¹³⁹ Rapporten återfinns på CIA:s hemsida http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/. En bra sammanfattning *Key Findings* finns. Den omfattar rubrikerna ”Regime Strategic Intent”, ”Regime Finance and Procurement”, ”Delivery Systems”, ”Nuclear”, ”Chemical” och ”Biological”.

¹⁴⁰ Bengt Anderberg, Anders Cedergren, Stefan Ring och Jan Ångström (red.) (2004) *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, Försvvarshögskolan 2004.

¹⁴¹ ”Biological”, *Key Findings*.

*Depending on its scale, Iraq could have re-established an elementary BW program within a few weeks to a few months of a decision to do so, but ISG discovered no indications that the Regime was pursuing such a course.*¹⁴²

ISG har inte hittat några bevis för förbjuden B-vapenrelaterad forskning vid universitet eller forskningsorganisationer, även om forskning med potentiell B-vapenanvändning förekommit efter 1996. Tidigare forskare hade kunskaper om framställning och torkning av antraxsporer samt förmåga att arbeta med smittkoppor. ISG har inte hittat några bevis för att Irak behållit stammar av smittkoppor eller aktivt forskat kring detta agens i B-vapensyfte. Forskning har förekommit avseende inhemska tillväxtmedier. Men även om dessa kan användas för framställning av B-agens finns inga bevis för att forskningen haft detta syfte.

ISG bedömer att Irak unilateralt verkar ha destruerat de icke deklarerade lagren av B-agens och –vapen. ISG saknar emellertid bevis för att denna destruktions var fullständig. Irak behöll dock ett antal bakteriestammar som upptäcktes av ISG först efter *Operation Iraqi Freedom*. Chefen för det tidigare B-vapenprogrammet, dr. Rihab, uppger att hon förvarade ett antal bakteriestammar till början av 1992 då hon förstörde dem. ISG har dock inte kunnat verifiera detta.

När det slutligen gällde de beryktade mobila B-vapenlaboratorierna konstaterar ISG att man trots omfattande undersökningar inte har hittat några bevis för att Irak hade eller utvecklade långtradar- eller järnvägsbaserade laboratorier. De två lastbilar som beslagtogs 2003 var med största sannolikhet till för produktion av vätgas, enligt ISG.¹⁴³

Kemiska vapen. Om det faktiska tillståndet avseende Iraks förmåga att tillverka C-vapen för militärt bruk skriver ISG så här:

While a small number of old, abandoned chemical munitions have been discovered, ISG judges that Iraq unilaterally destroyed its undeclared chemical weapons stockpile in 1991. There are no credible indications that Baghdad resumed production of chemical munitions thereafter, a policy ISG attributes to Baghdad's desire to see sanctions lifted, or rendered ineffectual, or its fear of force against it should WMD be discovered. [---]

Iraq's CW program was crippled by the Gulf war and the legitimate chemical industry, which suffered under sanctions, only began to recover in the mid-1990s. Subsequent changes in the management of key military and civilian organizations, followed by an influx of funding and resources, provided Iraq with the ability to reinvigorate its industrial base. [---]

The way Iraq organized its chemical industry after the mid-1990s allowed it to conserve the knowledge-base needed to restart a CW program, conduct a modest amount of dual-use research, and partially recover from the decline of its production capability caused by the effects of the Gulf war and UN-sponsored destruction and sanctions. Iraq implemented a rigorous and formalized system of nationwide research and production of chemicals, but ISG will not be able to resolve whether Iraq intended the system to underpin any CW-related efforts.

The Regime employed a cadre of trained and experienced researchers, production managers, and weaponization experts from the former CW program. [---]

¹⁴² ”Biological”, *Key Findings*.

¹⁴³ Att de mobila anläggningarna var till för produktion av vätgas är numera allmänt fastställt och accepterat.

Iraq had an effective system for the procurement of items that Iraq was not allowed to acquire due to sanctions. ISG found no evidence that this system was used to acquire precursor chemicals in bulk; however documents indicate that dual-use laboratory equipment and chemicals were acquired through this system. [---]

ISG did not discover chemical process or production units configured to produce key precursors or CW agents. However, site visits and debriefs revealed that Iraq maintained its ability for reconfiguring and 'making-do' with available equipment as substitutes for sanctioned items.

ISG judges, based on available chemicals, infrastructure, and scientist debriefings, that Iraq at OIF probably had a capability to produce large quantities of sulfur mustard within three to six months.

A former nerve agent expert indicated that Iraq retained the capability to produce nerve agent in significant quantities within two years, given the import of required phosphorous precursors. However, we have no credible indications that Iraq acquired or attempted to acquire large quantities of these chemicals through its existing procurement networks for sanctioned items.

In addition to new investment in its industry, Iraq was able to monitor the location and use of all existing dual-use process equipment. This provided Iraq the ability to rapidly reallocate key equipment for proscribed activities, if required by the Regime.¹⁴⁴

När det gäller diskussionen inom koalitionen före kriget huruvida Irak skulle kunna använda C-vapen noterar ISG att man inte hittat några bevis för att förband eller förbandschefer kände till några planer för C-användning under *Operation Iraqi Freedom*.

Besvärande nog för Saddams regim hittade dock ISG ett nätverk av hemliga laboratorier tillhörande den irakiska underrättelsetjänsten.¹⁴⁵

ISG uncovered information that the Iraqi Intelligence Service (IIS) maintained throughout 1991 to 2003 a set of undeclared covert laboratories to research and test various chemicals and poisons, primarily for intelligence operations.¹⁴⁶ The network of laboratories could have provided an ideal, compartmented platform from which to continue CW agent R&D or small-scale production efforts, but we have no indications this was planned.

ISG has no evidence that IIS Directorate of Criminology (M16) scientists were producing CW or BW agents in these laboratories. However, sources indicate that M16 was planning to produce several CW agents including sulfur mustard, nitrogen mustard, and sarin.

Dessa laboratoriers existens, funktion och syftet med forskningen var okänd för såväl UNSCOM som UNMOVIC och hade inte deklarerats till FN av Irak, skriver ISG. Men, enligt Ingrid Fängmark, FOI, var deras existens känd av UNSCOM och UNMOVIC.¹⁴⁷ ISG skriver vidare att en liten grupp forskare, doktorer och tekniker utförde hemliga experiment på människor fram till mitten av 1990-talet, vilket resulterade i deras död. Forskningen tycks ha syftat till att utveckla gifter (bl.a. ricin och aflatoxin) för att likvidera regimkritiker.

¹⁴⁴ "Chemical", *Key Findings*.

¹⁴⁵ Vissa uppgifter är tagna från "Biological", *Key Findings*.

¹⁴⁶ I den biologiska delen står det *assassinations purposes*.

¹⁴⁷ Kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005.

Kärnvapen. ISG:s bedömning av Saddams nukleära ansträngningar är kort och koncis:

*Saddam Husayn ended the nuclear program in 1991 following the Gulf war. ISG found no evidence to suggest concerted efforts to restart the program.*¹⁴⁸

Samtidigt konstaterar ISG att Saddam efter 1991 uttryck en avsikt att bibehålla det intellektuella kapital som utvecklades under det irakiska kärnvapenprogrammet. Seniora befattningshavare, många av dem från den innersta cirkeln, antog att Saddam avsåg att återuppta kärnvapenprogrammet så snart sanktionerna hade hävts. I några fall har man upptäckt att forskare behållit t.ex. dokument eller utrustning. De verkar dock ha agerat på egen hand, men som de trodde i Saddams anda.

ISG upptäckte ett begränsat antal aktiviteter efter 1995 som skulle ha bidragit till återupprättandet av ett nukleärt program efter att sanktionerna hade hävts.

The activities of the Iraqi Atomic Energy Commission [IAEC] sustained some talent and limited research with potential relevance to a reconstituted nuclear program.

*The Regime prevented scientists from the former nuclear weapons program from leaving either their jobs or Iraq. Moreover, in the late 1990s, personnel from both MIC [Military Industrial Commission] and the IAEC received significant pay raises in a bid to retain them, and the Regime undertook new investments in university research in a bid to ensure that Iraq retained technical knowledge.*¹⁴⁹

Robotvapen. När det gäller vapenbärare konstateras att ISG inte har hittat några bevis för att Irak behållit några Scud-liknande robotar. Förhör och dokumentanalys stödjer bedömningen att Irak inte hade kvar några sådana robotar efter 1991. Men ett problem var att

*While other WMD programs were strictly prohibited, the UN permitted Iraq to develop and possess delivery systems provided their range did not exceed 150 km. This freedom allowed Iraq to keep its scientists and technicians employed and to keep its infrastructure and manufacturing base largely intact by pursuing programs nominally in compliance with the UN limitations. **This positioned Iraq for a potential breakout capability.***¹⁵⁰

Mellan 1991 och 2003 fortsatte Irak att utveckla missiler med såväl fast som flytande bränsle. I samband med FN:s olja-mot-mat-program och efter 1998 då Baghdad kastat ut UNSCOM:s inspektörer accelererades utvecklingen av bärarsystem och regimen auktoriserade utveckling av robotar med räckvidder längre än 150 km. Inköpen av teknologi för bärarutvecklingen utökades efter 1998.

*ISG uncovered Iraqi plans or designs for three long-range ballistic missiles with ranges from 400 to 1,000 km and for a 1,000-km-range cruise missile, although none of these systems progressed to production and only one reportedly passed the design phase. ISG assesses that these plans demonstrate Saddam's continuing desire—up to the beginning of Operation Iraqi Freedom (OIF)—for a long-range delivery capability.*¹⁵¹

Irak lejde också utländska experter för att påskynda utvecklingen. Rapporten noterar att

¹⁴⁸ "Nuclear", *Key Findings*.

¹⁴⁹ "Nuclear", *Key Findings*.

¹⁵⁰ Fetstil enligt originalet. "Delivery Systems", *Key Findings*.

¹⁵¹ "Delivery Systems", *Key Findings*.

*ISG uncovered evidence that technicians and engineers from Russia reviewed the designs and assisted development of the Al Samud II during its rapid evolution. ISG also found that Iraq had entered into negotiations with North Korean and Russian entities for more capable missile systems.*¹⁵²

Man kan av ISG:s framställning få uppfattningen att de bör tillskrivas hela äran av att ha upptäckt Iraks otillåtna robotutveckling. I själva verket var det Irak som deklarerade vissa delar av det (Al Salmud II) (i sin ”*Currently Accurate, Full, and Complete Declaration*” i december 2002) och UNMOVIC som upptäckte vissa andra delar, bl.a. smuggling av volgamotorer som skulle användas i detta syfte. ISG fördjupade sedan de undersökningar som UNMOVIC påbörjat. I februari 2003 påbörjades UNMOVIC destruktion av dessa. Destruktionen var dock inte avslutad då kriget började den 20 mars 2003.¹⁵³

¹⁵² “Delivery Systems”, *Key Findings*.

¹⁵³ Hans Blix, *Avväpna Irak*, s. 161 och 185 samt kommunikation med Ingrid Fängmark, den 10 november 2005.

REFERENSER

FN-dokument

- *Report on status of disarmament and monitoring* (UNSCOM:s summering av inspektionsverksamheten i Irak 1991-1998 till Säkerhetsrådet i januari 1999). (Detta är den s.k. Butlerrapporten efter dess chef Richard Butler, som efterträdde Rolf Ekéus som chef för UNSCOM).
- Report of the first panel established pursuant to the note by the president of the Security Council on 30 January 1999 (S/1999/100), concerning disarmament and current and future ongoing monitoring and verification issue, S/1999/356, 27 mars 1999. (Detta är den s.k. Amorimrapporten).
- *UNMOVIC Cluster document*, 6 March 2003. Detta dokument summerar UNMOVIC:s kunskap fram till den 6 mars 2003.
- *UNMOVIC, Twenty-second quarterly report on the activities of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission in accordance with paragraph 12 of Security Council resolution 1284 (1999)*, S/2005/545, 30 augusti 2005.
- Independent Inquiry Committee into the United Nations' Oil-for-Food-Programme, *Manipulation of the Oil-for-Food-Programme by the Iraqi Regime*, 27 oktober 2005, (Detta är den s.k. (Volckerrapporten).
- UNMOVIC (2003): *Developments from December 1998 to Present*. Arbetsdokument.
- Independent Inquiry Committee's slutrapport (Volckerrapporten), *Manipulation of the Oil-for-Food-Programme by the Iraqi Regime*, 27 oktober 2005, www.iic-offfp.org.
- "FN:s Säkerhetsråd, resolution 715, 11 oktober 1991, /Approval of Ongoing Monitoring and Verification Plan/ (S/22871 Rev. 1)."

Andra officiella dokument

- *National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*, Internet <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/WMDStrategy.pdf>.
- *EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction*, Internet <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st15708.en03.pdf>.
- The Council of the European Union, *Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction och Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction*, documents no 10352/03 and 10354/03.
- Ryska Federationens Försvarsministerium, *Aktualnyje zadatji razvitija Vooruzjonnych Sil Rossijskoj Federatsii* [Aktuella uppgifter för utvecklingen av de Väpnade styrkorna], Internet http://www.mil.ru/index.php?menu_id=886", 2 oktober 2003.
- Försvarsberedningen, *Säkrare grannskap - osäker värld*, ds 2003:8, Internet <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/1322>.
- *Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government*, Internet <http://www.pm.gov.uk>.
- *Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs*, CIA, Internet http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd/Iraq_Oct_2002.htm.

- CIA kongressrapport (2002): *Acquisition Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Conventional Munitions*. Avrapporteringsperiod 2002-01-01 – 2002-06-30.
- *Comprehensive Report of the Special Advisor to the DCI on Iraq's WMD*, 30 september 2004, http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/.
- *Iraqi Survey Group Final Report*, http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/.
- Charles Duelfer Transmittal Message, 23 september 2004, http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/transmittal.html.
- "Report on oil allocations to Charles Pasqua & George Galloway", US Senate Subcommittee on Investigations Hearing, 17 maj 2005, hsgac.senate.gov/_files/PSIREPORTPasquaGalloway.pdf, hämtat den 22 augusti 2005.

Litteratur

- Bengt Anderberg, Anders Cedergren, Stefan Ring och Jan Ångström (red.), *Irakkriget – perspektiv på politik och planering*, (Försvarshögskolan, 2004).
- Hans Blix, *Avväpna Irak*, (BonnierFakta, Stockholm, 2004).
- David E. Kaplan och Andrew Marshall, *Cult at the End of the World, The : The Terrifying Story of the Aum Doomsday Cult, from the Subways of Tokyo to the Nuclear Arsenals of Russia*, (Crown, New York, 1996).
- David Kay, "Denial and Deception. The Lessons of Iraq" i Godson, May och Schmitt, *US Intelligence at the Crossroads*, (Brassey's, London, 1995).
- David Kay, "The Future of Deception" i Godson, May och Schmitt, *US Intelligence at the Crossroads*, (Brassey's, London, 1995).
- Scott Ritter och Seymour Hersh, *Iraq Confidential: The Untold Story of the Intelligence Conspiracy to Undermine the UN and Overthrow Saddam Hussein*, (Nation Books, New York, 2005).
- Bob Woodward, *Plan of Attack*, (Simon & Schuster, New York, 2004)

Rapporter och PM

- Anthony H. Cordesman, *Proliferation in the 'Axis of Evil'. North Korea, Iran and Iraq*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), 30 januari 2002.
- Gunnar Arbman, Göran Danielson, Ingemar Dörfer, John Rydqvist, Wilhelm Unge och Lars Wigg: *Kärnvapenmakten Kina – Globala och regionala aspekter*, FOI-R—0976—SE, oktober 2003.
- Hans Furustig, Boris Ljunggren och Wilhelm Unge, *Skydd mot strategisk vilseledning, del 1*, FOI-R-0294—SE, december 2001.
- Hans Furustig, Boris Ljunggren och Wilhelm Unge, *Skydd mot strategisk vilseledning, del 2*, FOI-R-0295—SE, december 2001.
- Hans Furustig, *Psykologiska operationer vid konflikten i Persiska Viken 1990-91*. FOA PM 56:309 ed. 3, 1992.
- Ingrid Fängmark "Iraks försvunna kemiska massförstörelsevapen", *BC-bulletinen*, nr 12, december 2003.
- Sam Gardiner, *Truth from These Podia*, Internet <http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2028/gardinerfullversion.pdf>.
- The International Institute for Strategic Studies, *IISS Strategic Dossier- Iraq's Weapons of Mass Destruction: A Net Assessment*, 2003, Internet <http://www.iiss.org>.

- Ingolf Kiesow och Emma Sandström, *Spelen kring Kärnvapnen i Nordkorea och Iran*. Strategiskt Forum, nr 10, september 2003, FOI Memo 03-2038.
- Bo Ljung (red.), *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, FOI-rapport FOI-R--0852--SE, april 2003.
- Åke Pålman och Wilhelm Unge, *Utsikter för den ryska vapenexporten*. FOA PM december 1998.
- Säkerhetspolisen: Verksamhetsåret 1998, 1999, 2000, 2001, 2002.
- Lars Ulfving, *Den stora maskeraden*, FOA-R-94-00017-5.3—SE, 1994.
- Wilhelm Unge, "Iraks program för massförstörelsevapen" i *Irakkriget 2003 – En preliminär analys*, B. Ljung (red.), FOI-R--0852--SE, april 2003.
- Wilhelm Unge, *Common Ground for the Use of Force in US and EU Counterproliferation Strategies*, anförande i Helsingfors vid VTT Energis årliga STYX-seminarium, 4 september 2003.

Tidskrifter

- Duffy och Burger, "NOC, NOC. Who's There? A Special Kind of Agent", *TIME*, 27 oktober 2003.
- Rolf Ekéus, "Reassessment: The IISS Strategic Dossier on Iraq's Weapons of Mass Destruction", *Survival*, sommaren 2004.
- C. Foss, "Exposing the Secrets of Jabal Hamrayn", *Jane's Defense Weekly*, 14 september 1991.
- J.McGeary et al, "What will make them stop?", *TIME*, 3 november 2003.
- Gibbs och Ware, "Chasing a Mirage", *TIME*, 6 oktober 2003.
- Dennis M. Gormley, "The Limits of Intelligence: Iraq's Lessons", *Survival*, hösten 2004.
- K. Hamza, "Inside Saddam's secret nuclear program", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, sept-okt 1998.
- Douglas Jehl, "Resultatöst sökande efter massförstörelsevapen", *Tempus*, 2-8 oktober 2003.
- Koch och A. Ben-David, "Iran's nuclear work revealed", *Jane's Defense Weekly*, 25 juni 2003.
- V. Orlov och W.C. Potter, "The Mystery of the Sunken Gyros", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, nov-dec 1998.
- A. Rathmell, "Iraqi Intelligence and Security Services", *International Defense Review*, nr 5, 1991.
- J.T. Richelson, "Planning to Deceive. How the Defense Department Practices the Fine Art of Making Friends and Influencing People", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, mars-april 2003.
- E. Sciolino, "USA. Iraq kan tillverka en kärnladdning". *Tempus* 11-17 juli 1991.
- E. Thomas och M.Brant, "Det hemliga kriget", *Tempus*, nr 17, 2003.
- *TIME*, 21 juli 2003.
- W. Unge, "Liten chans hitta 'rykande pistoler' ", *Framsyn*, nr 3, 2003.
- W. Unge, "The Slam Dunk Case som blev en slamkrypare", *Vårt försvar*, nr 3, 2004.
- M. Ware, "Inside Iran's Secret War for Iraq", *Time*, 22 augusti 2005.
- Wehrfritz och Wolfee, "Så kunde Nordkorea utveckla sin atombomb". *Tempus*, nr 45, 2003.

Media (dagstidningar, TV, radio, pressmeddelanden)

- *Aftonbladet*, 18 mars 2003.
- *Dagens Nyheter*, 16 januari och 21 juli 2004.
- Försvarsberedningens pressmeddelande 4 mars 2003.
- *Gazeta Wyborcza*, 7 juli 2005.
- *International Herald Tribune*, 9 juli 2003 och 14-15 februari 2005.
- *Moscow Times*, 5 juni 2003.
- *The New York Times*, 6 november 2005.
- *The Observer*, 8 juni och 31 augusti 2003.
- *La Repubblica*, 16 juli 2003.
- *Rzeczpospolita*, 3 och 11 februari 2005.
- *Svenska Dagbladet*, 14 och 15 april, 17 och 20 juli, 9 augusti, 19 september, 3, 30, 31 oktober 2003 samt 4 april och 11 juli 2004.
- *Sveriges Radio*, 23 september, 8 oktober 1991 samt P1 6 maj 2003 kl. 16.00.

Internet

- <http://www.cia.gov>
- <http://cns.miis.edu/research/wmdme/iran.htm>
- <http://www.csmonitor.com>
- <http://www.defenselink.mil>
- <http://www.fas.org/nuke/guide/iraq/deception.htm>
- <http://www.forsvarsberedningen.gov.se/press>
- <http://www.globalsecurity.org>
- <http://www.iic-offp.org>
- <http://www.iiss.org>
- <http://www.opbw.org>
- <http://www.opcw.org>
- <http://observer.guardian.co.uk>
- <http://www.pm.gov.uk>
- <http://www.un.org>
- <http://www.unmovic.org>
- <http://www.washingtonpost.com>
- <http://www.washingtontimes.com>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Iraq_Survey_Group

Personliga källor

- O.Larsson (FRA), anförande 030315.

FÖRKORTNINGSORDLISTA

ACW	Avancerade konventionella vapen
AMETS	Artilleri Meteorological System från f.d. Marconi
B	Biologisk, -a (agens, vapen etc.)
BC	Biologiska och kemiska
BTWC	Biological and Toxin Weapons Convention (B-vapenkonventionen)
C	Kemisk, -a (agens, vapen, etc.)
CBRN	Kemisk-, biologisk-, radiologisk-, nukleär (etc.)
CIA	Central Intelligence Agency, amerikanska underrättelsetjänsten
CONDOR	Samarbetsprogram mellan Argentina, Irak och Egypten
CSIS	Center for Strategic and International Studies
CWC	Chemical Weapons Convention (C-vapenkonventionen)
DIE	Rumänska underrättelsetjänsten
FBI	Federal Bureau of Investigation, amerikanska säkerhetstjänsten
FOI	Totalförsvarets forskningsinstitut, Sverige
GUSM	Den f.d. sovjetiska Överstyrelsen för Strategisk Vilsledning
IAEA	International Atomic Energy Agency
IISS	International Institute for Strategic Studies, London
ISG	Iraqi Survey Group
JIC	Joint Intelligence Committee, brittisk samordnande kommitté för underrättelse-frågor
MFV	Massförstörelsevapen
MiG	Sovjetisk stridsflyg uppkallat efter Mikojan och Gurevitj
N	Kärn-, atom-
NBC	Kärn-, biologiska och kemiska (vapen)
NPT	Nonproliferation Treaty, ickespridningsavtalet
Rb	Robot
RPV	Remotely Piloted Vehicle, avståndsstyrd farkost
SCUD	Sovjetisk robot som vidareutvecklats i olika versioner
SDI	Strategic Defense Initiative, amerikanskt strategiskt försvarsprogram populärt kallat Stjärnornas krig
SISMI	Italienska säkerhetstjänsten
SvD	Svenska Dagbladet
UAV	Unmanned Aerial Vehicle, obemannad flygande farkost
UF ₄ , UF ₆	Urantetraflourid, uranhexaflourid, klyvbart material
UNMOVIC	United Nations' Monitoring, Verification and Inspection Commission, FN:s inspektionsorgan i Irak, efterföljare till UNSCOM
UNSCOM	UN Special Commission, FN:s inspektionsorgan i Irak efter första Gulfkriget, föregångare till UNMOVIC
UNSC	UN Security Council, FN:s säkerhetsråd
UK	United Kingdom, Storbritannien och Nordirland
UO ₂	Urandoxid, klyvbart material
US(A)	United States of America, Amerikas Förenta Stater, USA
VX	Kemiskt stridsmedel
WMD	Weapons of Mass Destruction, massförstörelsevapen, MFV